260496

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1956 йил 4 январдан нашр этила бошлаган

1996 йил

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ • СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН 26 апрел, № 17 (3354)

БИРИНЧИ ЧАҚИРИҚ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ МАЖЛИСИНИНГ БЕШИНЧИ СЕССИЯСИ ТЎҒРИСИДА АХБОРОТ

25 апрел куни Тошкентда биринчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг бешинчи сессияси иш бошлади.

Мажлислар залида Ўзбекистон ҳукуматининг аъзолари, республика ташкилотларининг раҳбарлари, хорижий давлатлар элчилари ҳамда дипломатия корпусининг, халқаро ташкилотларнинг вакиллари, хорижий ва республика оммавий ахборот воситаларининг мухбирлари ҳозир бўлди.

Сессияни Олий Мажлис Раиси Э. Халилов бошқарди.

Сессия мандат комиссиясининг раиси Ш. Мирзиёев маърузаси бўйича Олий мажлиснинг янги сайланган депутатлари И. Ғафуров ва Ф. Муҳитдинованинг ваколатларини тўғри деб топди.

Депутатлар сессиянинг ишчи органи — котибиятни туздилар, кун тартибини тасдиқладилар.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Раиси Э. Халилов Россия Федерацияси Давлат Думасининг Беловеж битимларини бир томонлама бекор қилиш тўғрисида қарор қабул қилганлиги ҳамда собиқ совет ҳудудидаги давлатлараро муносабатларда юз бераётган айрим жараёнлар муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ва Ўзбекистон Республикаси халқ депутатлари кенгашларининг қўшма қарори тўғрисидаги масала юзасидан маъруза қилди.

Музокараларда депутатлардан Урганч давлат университети ректори А. Саъдуллаев, «Миллий тикланиш» демократик партияси раисининг биринчи ўринбосари, «Миллий тикланиш» газетасининг бош муҳаррири И. Ғафуров, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси Раиси У. Аширбеков, «Қизилқумноёбметаллолтин» концерни раиси Н. Кучерский, Фарғона вилоятининг Қува туманидаги Ш. Рашидов номли «Анор» жамоа хўжалиги раиси М. Сайфитдинова, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси А. Орипов, «ЎзДЭУавто» қўшма корхонасининг бош директори Ш. Юсупов, Олий Мажлис Матбуот ва ахборот қўмитасининг раиси Ў. Хошимов, «Шарқ» ишлаб чиқариш бирлашмасининг бош директори Г. Сидаков, Тошкент давлат шарқшунослик институти ректори Н. Иброҳимов, Бухоро вилоятининг Қоракўл тумани касаба уюшмалари федерацияси кенгаши раиси М. Олтиев, Қашқадарё вилоятидаги «Муборакгаз» газ конлари бошқармаси раиси И. Келеш, «Халқ бирлиги» ҳаракати раиси, Тошкент давлат университетининг проректори Т. Долимов сўзга чиқдилар.

Мазкур масала муҳокамасидан сўнг қўшма қарор қабул қилинди.

Сўнгра парламент аъзолари Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик Кодекси иккинчи қисмининг лойиҳасини кўриб чиқдилар. Бу масала юзасидан қонунчилик ва суд-ҳуқуқ масалалар қўмитаси раисининг ўринбосари Н. Исмоилов маъруза қилди. Қонун лойиҳасини муҳокама қилишда депутатлардан Нукус шаҳри ҳокими А. Аметов, Самарқанд вилоятининг Иштихон тумани ҳокими С. Муродов, Халқ демократик партияси Қашқадарё вилоят кенгашининг раиси Ф. Омонов, Фарғона давлат университети кафедраси мудири Ю. Нишонов, Тошкент ҳуқуқшунослик институти ректори Ҳ. Бобоев иштирок этдилар. Фуқаролик Кодекси иккинчи қисми лойиҳасини биринчи ўқишда маъқуллаш ва уни кенг муҳокама қилиш учун матбуотда эълон қилиш тўғрисида қарор қабул қилинди.

Бюджет, банк ва молия масалалари қўмитасининг раиси А. Аҳадов Банклар ва банк фаолияти тўғрисидаги қонун лойиҳаси ҳақида маъруза қилди.

Мазкур масала юзасидан депутатлар: Хоразм вилоятидаги Хонқа пахта тозалаш заводининг директори И. Бобожонов, Сурхондарё вилоятидаги Денов автобус-таксомотор парки директори К. Сапиев, Самарқанд вилоятининг Жомбой тумани ҳокими К. Исроилов, Тошкент вилояти тадбиркорлик ва кичик бизнес жамғармаси раиси А. Юсупов, Олий Мажлис Бюджет, банк ва молия масалалари қўмитасининг котиби Р. Турдиев сўзга чиқдилар. Шундан сўнг қонун қабул қилинди.

Олий Мажлиснинг кечки мажлиси акциядорлар жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун лойиҳасини кўриб чиқиш билан бошланди. Бу масала юзасидан Иқтисодий ислоҳотлар ва тадбиркорликни ривожлантириш қўмитасининг раиси А. Йўлдошев маъруза қилди. Музокарада депутатлар: Тошкент вилоятининг Оққўрғон тумани ҳокими Н. Бердиқулов, «Файз» акционерлик мебел ишлаб чиқариш бирлашмаси бош директори М. Азимова, Қашқадарё вилоятининг Косон туманидаги «Косон» моддий-техника корхонасининг бош муҳандиси Н. Сойибов сўзга чиқдилар. Олий Мажлис қўмитага депутатлар айтган таклифлар ва мулоҳазаларни ўрганиб, натижаси ҳақида парламентга ахборот беришни топширди.

Депутатлар Қимматли қоғозлар бозорининг фаолият кўрсатиш механизми тўғрисидаги қонун лойиҳаси юзасидан Бюджет, банк ва молия масалалари қўмитасининг раиси А. Аҳадовнинг маърузасини тингладилар. Мазкур масалани муҳокама қилишда депутатлар: Сурхондарё вилояти савдо-тайёрлаш бирлашмасининг раиси Х. Қиличев, Наманган шаҳри ҳокими М. Каримов, «Ўзкоммунмаштаъминот» ишлаб чиқариш бирлашмаси бош директори О. Мансуров, Навоий шаҳри ҳокими Б. Ҳамдамов иштирок этдилар. Муҳокамадан сўнг депутатлар мазкур қонунни қабул қилдилар.

Сўнгра сессия иштирокчилари иқтисодий ислоҳотлар ва тадбиркорликни ривожлантириш қўмитасининг раиси А. Йўлдошевнинг Эркин иқтисодий зоналар тўғрисидаги қонун лойиҳаси ҳақидаги маърузасини тингладилар. Парламент депутатлар: Самарқанд вилоятининг Ургут туманидаги Алишер Навоий номли халқ корпорацияси раиси А. Зиёев, Фарғона вилоятининг Бешариқ туманидаги «Ўзбекистон» жамоа хўжалиги раиси Р. Эҳсонов, Сурхондарё вилоятининг Музробод тумани ҳокими А. Лапасов ва Хоразм вилоятидаги Хева шаҳри ҳокими Э. Раҳмоновнинг нутқларини тинглаб, мазкур қонунни тасдиқлади.

Шу билан парламентнинг кечки мажлиси тугади. Олий Мажлис ўз ишини давом эттирмоқда.

Амударё билан Сирдарё ўртасида жойлашган ҳамда Мовароуннаҳр ёки Туркистон номлари билан машҳур Ватанимиз асрлар мобайнида жаҳон цивилизацияси бешикларидан бири ҳисобланган...

Биз истиқболли ўтмишнинг эзгу анъаналарини тикловчи ҳамда тинчлик ва инсоний мулоқотлар сари янги йўл очувчи «Ипак йўли — мулоқот йўли» дастурини амалга оширишда бундан буён ҳам фаол иштирок этамиз.

Президент Ислом Каримовнинг ЮНЕСКО Ижроия Кенгаши сессиясида сўзлаган нутқидан.

ЎЗБЕКИСТОН ШАРАФИ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов 21—24 апрел кунлари Франция Республикасига ташриф буюрди. Франция пойтахти ва ЮНЕСКОнинг Париждаги қароргоҳида соҳибқирон Амир Темур юбилейига бағишланган тадбирларда иштирок этди. Франция Республикаси Президенти Жак Ширак жаноби олийлари билан Елисей саройида бўлган учрашувда икки мамлакат ўртасидаги иқтисодий, сиёсий ва маданий алоқаларни янада ривожлантириш истиқболлари муҳокама этилди. Жак Ширак юртбошимизга соҳибқирон Амир Темурнинг 1402 йили Франция қироли Карл VIга йўллаган мактуби нусхасини топширди.

ЮНЕСКО қароргоҳида буюк соҳибқирон Амир Темур таваллудининг 660 йиллигига бағишланган «Темурийлар даврида фан, маданият ва таълим равнақи» мавзусида халқаро илмий конференция очилди. Эртаси куни Президент Ислом Каримов ЮНЕСКО қароргоҳига ташриф буюриб, унинг Бош директори Ф. Майор жаноблари билан учрашди ва суҳбатлашди. Президентимиз ЮНЕСКО Ижроия Кенгаши 149-сессиясининг ялпи мажлисида ҳамда «Темурийлар даврида фан, маданият ва таълим равнақи» кўргазмаси очилиш маросимида нутқ сўзлади. Юртбошимиз ўз нутқларида мазкур халқаро маданият ва маърифат муассасаси 50 йилдан буён дунёнинг барча халқларини тенг кўриб, уларнинг ўтмиши, бугунги куни, ўзига хос яшаш тарзи ва хилма-хил маданиятини бирдай эъзозлаб келаётганига юксак баҳо берди. Ўрта асрларда яшаб ўтган бобокалонимиз шарафига уюштирилган тадбирларнинг барҳаёт тарих, маърифат, мангу гўзаллик нафаси уфуриб турган Париж шаҳрида ўтказилиши катта рамзий маънога эга эканини айтди. Ўзбекистон ва ЮНЕСКО ўртасидаги маданий алоқаларни мустаҳкамлаш, Марказий Осиё халқларининг бой маънавий меросини тарғиб қилиш борасидаги буюк хизматлари учун Ф. Майорга Ўзбекистон Республикасининг «Дўстлик» орденини топширди. Франциялик машҳур олим Люсен Керэн эса «Шуҳрат» медали билан тақдирланди. Шу куни кечқурун ЮНЕСКОда Ўзбекистон ҳукумати номидан зиёфат берилди. Ўзбекистон санъат усталари катта концерт дастурини намойиш этди.

Ташриф мобайнида юртбошимиз ўз қароргоҳида Франция Молия ва ташқи савдо бўйича мутасадди вазири И. Галланни қабул қилди. Ўзбекистон ва Франция республикалари ўртасида икки томонлама солиқ солмаслик тўғрисидаги конвенция ҳамда икки мамлакат ҳукуматлари ўртасида молиявий протоколлар имзоланди. Ислом Каримов Франция Республикаси Миллий Кенгашига ҳам ташриф буюрди ва унинг раиси Ф. Сеген билан учрашиб суҳбатлашди. Президентимиз «Фигаро» газетаси, «Пари матч» журнали мухбирлари, шунингдек, Франция ҳукумати аъзоси ва давлат котиби Маржи Сюдер хонимни қабул қилди. Икки мамлакат ўртасида имзоланган дўстлик ва ҳамкорлик ҳақидаги шартнома ратификация ёрлиқлари алмашилди.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги ҳузуридаги «Жаҳон» ахборот агентлигининг хабар беришича, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов ўз сафарининг сўнгги куни — 24 апрелда Франциянинг энг муҳим иқтисодий минтақаларидан бири бўлган Алп-Ронанинг маркази Лион шаҳрига ташриф буюрди. Минтақанинг йирик компания ва банклари раҳбарлари билан учрашувда дунё тўқимачилик саноатининг бешиги ҳисобланган ушбу минтақа ишбилармонлари энг кўп пахта етиштирувчи мамлакатлардан бири бўлган Ўзбекистон билан ҳамкорликка алоҳида қизиқиш билан қараётгани туфайли Президентимиз уларга хорижлик бизнесмен ва сармоядорлар учун яратилган ҳуқуқий, иқтисодий имтиёзлар тўғрисида сўзлаб берди. Президент ҳамкорлик истиқболлари тўғрисида сўз юритар экан, Франция-Ўзбекистон алоқалари «Технология — сиздан, ресурслар — биздан» принципи асосида ривожланиши зарурлигини айтди. Шу куни Лион шаҳри ва Рон префектураси раҳбарияти Ўзбекистон Президенти шарафига зиёфат берди.

Ана шу сафар давомида Францияда, ЮНЕСКО қароргоҳида бўлиб ўтган анжуманлар йирик тарихий воқеа бўлди. Бу тадбирлар, шубҳасиз, Ўзбекистон шарафини улуғлади, мамлакатимизнинг халқаро миқёсда тутган мавқеини янада юксакка кўтарди.

Ушбу тарихий сафар иштирокчиларининг таассуротлари билан газетамизнинг келгуси сонида танишасиз.

ХАЛҚАРО КИТОБ АНЖУМАНИ

Шоирлар хиёбонида 23 апрел Халқаро китоб ва Халқаро муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш кунига бағишланган анжуман бўлди. Уни Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси, Халқаро китоб ва Халқаро муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш ташкилотининг Ўзбекистон бўлими бошлиғи Абдулла Орипов кириш сўзи билан очди, барчани ушбу байрам билан қизғин табриклади.

Анжуманда Ўзбекистон республикаси давлат матбуот қўмитаси раҳбарлари, ноширлар, ёзувчилар, ижодкорлар иштирок этдилар.

Шунингдек, хиёбонда анжуман муносабати билан Халқаро китоб ярмаркаси ташкил этилди. Китоб расталарига чет элларда, қўшни республикаларда ва ўз юртимизда нашр этилган хилма-хил китоблар қўйилди. Ярмарка китобсеварларга ажойиб совға бўлди.

ҚЎҚОН УЧРАШУВЛАРИ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси ташкил этилганига қирқ йил тўлиши муносабати билан жойларда газета ижодий жамоасининг ҳисобот-учрашувлари бўлиб ўтмоқда.

Яқинда Қўқон шаҳрида Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси шаҳар бўлими билан ҳамкорликда бир неча учрашувлар ўтказилди. Газета бош муҳаррири Аҳмаджон Мелибоев муштарийларга ҳафталикнинг Мустақиллик йилларидаги жўшқин фаолияти, жаҳонга юз тутаётган озод Ватанимиз олдида турган муҳим вазифаларни бажаришга қўшаётган ҳиссаси, яқин-келгусидаги ижодий режалари тўғрисида батафсил сўзлаб берди.

Адабиёт газетасининг қўқонлик ижодкорлар, маданият соҳаси ходимлари, санъат аҳли, турли касб эгалари билан алоқалари ҳамиша баравж бўлиб келган. Бу қадим ва ҳамиша латиф шаҳарнинг узоқ ўтмиши, бой маданий ва маънавий мероси, серқирра бугунги куни тўғрисидаги мақолалар, шеъру ҳикоялар, хабарлар газетамизда мунтазам босилиб туради. Айни пайтда, шаҳар ва шаҳар атрофи муаммолари, экология, ёшлар тарбиясига оид танқидий-таҳлилий чиқишларимизни газетхонлар яхши биладилар. Хусусан, Янгиқўрғон химия заводи фаолияти билан боғлиқ муаммоларни адабиёт газетаси биринчи бўлиб кўтариб чиққан эди. Қўқонда нохуш воқеалар юз берганда, газета ижодий ходимлари уларнинг асл сабабларини ўрганиш, халқимиз шаънига уюштирилган бу фитнанинг моҳиятини очишда жонбозлик кўрсатдилар. Фақат шугина эмас, қўқонлик ижодкор дўстларимизнинг яқиндан ёрдами, хайрихоҳлиги билан ўлканинг чор армияси томонидан босиб олиниши, Худоёрхон даври билан боғлиқ бир туркум мақолалар эълон қилганимиз ҳам ёдингизда бор. Қўқонликларнинг газетамизга ҳурмати баланд, шу боис таҳририятимиз аъзолари бу ерга тез-тез келиб турадилар.

Давоми саккизинчи бетда

Ҳамроқул АСҚАР

БАРҚАРОРЛИК ЗАМИНИ

Бугунги куннинг маданиятли одамини қандай тасаввур қиламиз? Ўзини илму урфондан, дунёдан бохабар, деб ҳисоблайдиган ўқимишли фуқаро қандай инсон? Сир эмас, баъзиларнинг моддий бойлик пайида бўлиб, маънавий қадриятларни унутамиз. Аслида бойликка, фаровон яшашга интилишнинг ёмон томони йўқ, қачонки топган-тутганимиз юксак мезонлар, инсофу қонун-қоидаларга зид келмаса. Қолаверса, ҳасад ва хасисликни билмайдиган бадавлат одам қўли очиқлиги, ўткинчи ҳою-ҳаваслардан юқори туриши билан келажагини ҳамда мулкини кафолатлайди. Бундай одам ўзини кўз-кўз қилмайди, таъмагирликдан, ўзгаларнинг ютуқларидан ҳасад қилишдан ор қилади, санъат ва адабиётдан хабардорлиги боис, хайрли ишлардан кўп ҳузур туяди.

Албатта, ҳар бир халқнинг инсонпарварлик, олижанoблик ҳақида ўз ақидалари бор. Ҳар бир жамоа, ҳар бир хонадоннинг ҳам бу масалада ўзича тасаввури мавжуд. Шўролар даврида инсонпарварлик ҳақида сўз очган кишига руҳий хастага қараган-дай муносабатда бўлинарди, инсонпарварлик ғоялари учун руҳий хастахонага ташланган, турлича усуллар билан жамиятдан четлатилган кишилар ҳақида кўп ўқиганмиз, эшитганмиз. Бундай ҳол мантиқан нечоғ-

Нақд гап

ли кулгули бўлмасин, аслида бу фикрий қулликка, истибдодга таянган жамиятнинг ўз устидан чиқарган ҳукми эди. Оқибатда бундай сиёсат софдил кишиларни ўз эътиқодларига зид иш қилишга мажбур этардики, пировардида жамиятда эркин фикрга, имонли инсонларга ижтимоий таянч топилмасди. Бундай вазиятда киши ҳарчанд тадбиркор бўлмасин, ҳалол йўл билан бойий олмасди, чунки жамиятдаги энг оддий инсоний муносабатлар ҳам тубдан нотўғри қурилгани фуқароларни ғайриқонуний, виждонга зид бўлган йўлга киришга мажбур қиларди.

Ҳар ким ҳақиқат ва унинг мезонларини ўзича талқин этади. Бунда албатта ўсиб-улғайган муҳитнинг таъсири катта. Шўролар даврида ҳам ўз эътиқодига, мустақил фикрига эга, комил инсонлар кўп эди. Узоққа бормай, биргина адабиёт ва санъат жабҳасида Одил Ёқубов, Пиримқул Қодиров, Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов, Саид Аҳмад, Шукрулло, Иброҳим Раҳим, Шукур Холмирзаев, каби кўплаб адибларимизнинг мустабид салтанат даврида ҳам халққа зарур ҳақиқатларни айтишга имкон топа билганлари бунга далилдир. Комил эътиқод соҳиблари фақат адабиётдагина эмас, бошқа соҳаларда ҳам бор эди. Бугун мустақил ватанимиз мафкураси ҳақида фикр юритганда ана шундай инсонларга жамиятнинг маънавий бойлиги сифатида қарашни тарғиб этмоғимиз лозим. Уларни қидириб топиш учун илмий тадқиқот ўтказиш шартмас. Халқ яхши танийди уларни. Бундай зотлар, аввало, шахсий муаммолари, ҳиссиётларидан баланд туриб, юрт, миллат манфаатига боғлиқ улуғвор мезон доирасида мулоҳаза юритадилар. Зеро, улар шундай маънавий ҳуқуқа эгадирлар.

Айни пайтда шўролар «тарбияси» таъсирида жаҳолатга ботган кимсалар ҳам анчагина. Шарқнинг буюк алломаси Абу Наср Форобий «Фозил одамлар шаҳри» рисоласида жаҳолатга юз бурган қавмлар ҳақида: «Баъзи қавмлар бўладики, уларда бутун халқнинг фикри-зикри, ақл-идроки бойлик тўплаш, мол-дунё орттиришга қаратилган бўлади. Улардан чиққан раҳбарлар ҳам раҳбарликни мол-дунё тўплаш воситаси деб биладилар. Бундай амалдорларнинг қўл остида ишлаган халқларда турли бузуқ одатлар, шаҳвоний нафс, бир-бирини кўролмаслик, бир-бирини талаш, душманлик, низо- жанжаллар пайдо бўлади. Ана шундай халқлардан хислатлари, майллари турлича бўлган авлод туғилади».

Қарийб минг йил аввал айтилган ушбу мулоҳазаларда теран ибрат бор. Хўш, ҳозирги кунда истиқлол берган имкониятлардан фақат шахсий иззат-нафси йўлида фойдаланаётган мансабдорлар йўқми? Хушомадгўйлик, ялтоқлик каби турли йўллар билан юрганларни ҳам эл билади. Мен ҳали бирор одамни масъул бир вазифага тавсия қилганларида, йўқ биродарлар, менинг бу соҳани бош-

Давоми иккинчи бетда

ТАНИШ ЧЕҲРАЛАР

Артист Доно БОБОХОНОВА

Бизнинг шарҳ

КУЮНЧАК ОДАМЛАР

Ҳаётда зилзила, табиий офатдан-да хавфли нарса бор, у ҳам бўлса — бепарволикдир, деган гап бор. Инсоният тарихидаги не-не кўргуликларнинг боши айни шу иллат эканлиги сир эмас. У шундай «қудрат»га эгаки, йўлида дуч келган ҳар қандай тўсиқни енгиб ўта олади, тоғу тошларни емиради, энг мустаҳкам пойдеворларни ҳам нуратади.

Бепарволик бор жойда ишнинг унуми бўлмайди, аммо бу нарса бирданига кўзга ташланмайди. Чунки бепарволик уруғлари ғоят пинҳона ниш уради, сезилар-сезилмас даражада патак ёзади.

Бепарволик, бефарқлик кушандаси — куюнчакликдир. Инсон ҳаётидаги кўпдан-кўп эзгу ишлар айни шундай — виждони уйғоқ, тиниб-тинчимас, бирон нуқс олдидан беларво ўтиб кета олмайдиган кишилар меҳнати самарасидир. Бундай фазилат эгалари бир умр эл-юрт манфаатларини ўйлаб яшайди, ҳеч бўлмаганда йўлда ётган битта тошни четга олиб қўймаса, бекорга оқиб ётган сувни керакли томонга буриб қўймаса, битта бебошга оталарча насиҳат қилмаса ёки экинни пайҳон қилиб ётган саёқ сигирни даладан ҳайдаб чиқармаса кўнгли жойига тушмайди, ҳеч қачон «менга нима» демайди.

Қишлоғимизда Исмон бува номли оқсоқол бўларди. Азонлаб туриб маҳалла айланар, «ахлатни нега кўчага тўкдинг, сувни нега исроф қилаяпсан, молингни нега подага ҳайдамадинг, ариқни нега тозаламадинг, олмангни дориламайсанми, қара, қурт тушиб ётибди...», дея танбеҳ бергани-берган эди. Тўғриси, баъзи маҳалладошларимиз кўп ишларни Исмон бувадан ҳайиқишганидан қилишарди, «Ке, шу ишни охирига етказиб қўяйлик, яна Исмон бува келиб сасиб юрмасин», дейишарди. Гоҳо, йўлим қишлоққа тушганида, маҳалла айланиб бизга ҳозир Исмон бувалар жуда-жуда кераклигини кўриб ачиниб кетаман.

Газетамиз саҳифаларида узоқ йиллардан бери «Куюнчак газетхонлардан мактублар» рукни остида турли касб эгаларининг мактубларини эълон қиламиз. Шуниси диққатга сазоворки, бундайин мактубларда ҳеч ким ўз дарди, ўз шахсий манфаатларини ёзмайди, кўпинча ва асосан ҳаммамиз учун тегишли бўлган нарсалар қаламга олинади.

Мисоллар келтирайлик. Тошкентлик Ш. Зокиржонов шаҳар марказида ва умуман пойтахтда газета дўконлари камайиб кетганлигини куюниб маълум қилади. Пушкин кўчасидаги, Амир Темур хиёбони четидаги киоскалар нега йўқ бўлиб қолди, бунинг сабабларини ким изоҳлаб беради, деган саволни ўртага ташлайди. Бошқа бир куюнчак — завод ишчиси Б. Тошматов ҳаммомлар ишидан ранжийди. Нега улар камайиб кетди, ахир ҳаммом — ювиниш хонасигина эмас, айни пайтда маданий ҳордиқ чиқазадиган жой ҳам-ку, деб ёзади.

Тошкентдан Андижону Наманганга қатнайдиган поездларга тушмаган йўловчи кам топилса керак. Улар ишидаги нуқсонлар, тартибсизликлар тўғрисида матбуотда кўп ёзилган. Хусусан, вагонларда ишлатиладиган ичимлик сувининг сифатсизлиги, қайнатиб ичиш у ёқда турсин, ҳатто юз-қўлни ювишга ҳам лойиқ эмаслиги кўп бор айтилган. Аммо, бу соҳа мутасаддилари йўловчиларнинг бу ҳақда эътирозларига ҳамон беларво қараб келмоқдалар. «Салкам йигирма йилдан бери 658-поездда қатнайман, — деб ёзади куюнчак йўловчи М. Қодиров, — бунақа бемаза сувни ҳеч жойда учратган эмасман. Чой дамласангиз ичиб бўлмайди, афтингиз буришиб кетади. Поездга ахир битта мен чиқмайман-ку, нега шуни жиддийроқ масала қилиб кўтармаймиз? Наҳотки вагонларга сувни Андижон—2 станциясидан эмас Тошкентдан олиш мумкин эмас?..

Наманганлик С. Худойқулованинг мактубига эътибор беринг: «Тўртта фарзанднинг онасиман. Ҳаммасига оёқ кийим керак. Аммо пойафзал деганингиз шунақа сифатсиз бўлиб кетди-ки, мутлақо чидаб бўлмайди. 200 сўмга олган туфли икки ҳафтага ҳам етмай тагидан ёрилиб кетди. Бир вақтлар сифатсиз мол чиқарган кишилар, фабрикаларга жарима солинарди, кексаларнинг айтишича, қаллоб косиблар илгарилари сифатсиз моли билан бирга сазойи ҳам қилинар экан. Бугун, нима, сифат учун курашни унутдикми? Мамлакатимизга аллақаёқлардан ўтмас матоҳларни ташиб келаётган, «булар нима сотсанг олаверар экан», деган фикр туғдириб, юртимиз шаънини булғаётган учарларни наҳотки тартибга солиш мумкин бўлмаса...».

— Анча йиллардан бери пойтахтда яшайман, кўп қаватли бинода тураман, — бу сатрлар тошкентлик О. Абдураззоқовнинг мактубидан олинди. — Тошкент Политехника институтини тугатганман, касбим — муҳандислик. Биз яшаётган кўп қаватли бинода барча касб эгаларини учратиш мумкин — таниқли санъаткор, фан доктори, журналист, хусусий фирма эгаси, савдо ходими, нафақахўрлар, оддий одамлар. Аммо, ҳар куни эрта тонгдан ишга кетаётиб хунук бир манзарани кузатаман. Кимдир кечаси ахлатни белгиланган жойга эмас, шундоққина гулзор четига ағдариб кетган бўлади. Соат тўққизга яқин бирин-кетин ялтир-юлтир қилиб хизмат машиналари келади. Ҳамманинг кўзи ахлатга тушади, ҳамма «бу ишни ким қилди экан-а», дея афсусланишади, яхши эмас, дея бошларини сарак-сарак қилишади. Тамом, бошқа ҳеч гап бўлмайди. Эртасига ёки индинига бу ҳол яна такрорланаверади. Қизиқ, бошқа бир уйдан келиб ахлатни бизнинг ҳовлига тунда тўкиб кетишмайди-ку. Демак, қайси биримизнинг ё ўғлимиз, ё қизимиз... Яқинда янада қизиқ воқеа юз берди. Кўплашиб ҳашар қилмоқчи бўлдик. Ҳамма ҳовлиларини тозалаяпти, ариқларини очиб, кўчатларга сув тортаяпти, биз ҳам шундай қилайлик, дедик. Эълон осиб қўйдик. Хонадонларни айланиб чиқдик. Афсуски, шанбалик куни битта ишчи, иккита нафақахўр, яна битта ижарачи талабадан бошқа ҳеч ким чиқмади. Экология тўғрисида кўп ёзадиган мухбир укамиз ҳам кўринмади. Нега шунақамиз-а...»

Нега шунақа? Нега шунақамиз, бепарвомиз, вақтида олдини олмаймиз, кўриб туриб кўрмагандай ўтиб кетаверамиз, мамлакат қадри, миллат шаънини ўйламаймиз? Энг кичик нарсаларга бефарқликдан энг катта нарсаларга бефарқлик келиб чиқади — буни наҳот тушунмасак... Куюнчак газетхонлардан келаётган мактубларда айни шу саволлар ўртага ташланади. Бугунги энг муҳим вазифа — Мустақилликни мустаҳкамлаш, улуғвор ишларимиз билан миллат қадрини янада зийнатлаш экан, ҳар биримиз ўз-ўзимизга бу ишда менинг ҳиссам нимадан иборат, деган саволни беришимиз лозим. Миллат манфаати деярли ҳар бир нарсада ўз аксини топади. Бузилган кўча, йўлни ўнглаб қўйиш, ҳовлиларни озода сақлаш, касалликни олдини олиш, бўш ётган жойга бирор туп ниҳол экиб қўйиш, бозорда харидор ҳақига хиёнат қилмаслик, алдамаслик, фирибгарлик қилмаслик, ер ва сувдан унумли фойдаланиш, ўзаро ҳурмат-эътибор кексаларга меҳрибонлик, саховатпешалик ва ниҳоят... яхши, сифатли ёзиш ҳам миллат манфаатидир. Токи, озод ва обод давлат барпо этаётган эканмиз, бизнинг ҳар бир ишимиз, сўзимиз ва амалларимиз чинакамига ибрат намунаси бўлсин.

Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Бизнинг шарҳ

КОИНОТДА ЖУМБОҚ КЎП

Бундан 30 йил олдин Тошкентда зилзила бўлган эди

Парвардигори олам Одамни ўзининг ердаги сир-асрорларини билувчи халифаси қилиб яратар экан, марҳаматини дариғ тутмаган: унга, бошқа жамики махлуқоту мавжудотлардан фарқли ўлароқ, ақл-заковат ва меҳнат қилиш бахтини ато этган. Худди шу боис одамзот коинотдаги энг азиз ва мукаррам зот ҳисобланади. Худди шу боис у туғилгандан то ҳануз меҳнат қилиб, заҳмат чекиб, кун кечиради. Ақл-идрок билан иш юритиб, ўз ризқ-насибасини, келажагини яратади. Шу асно мудом ўзлигини англашга, борлиқ оламни бус-бутунича идрок этишга интилади. Чунки у бир нарсани билади: бу оламнинг беҳудудлигини, ўзи макон тутган Ер шари коинот саҳросида атиги битта қум заррасидай гап эканлигини теран ҳис этади. Айни чоғда, танҳо инсонларгагина хос тафаккур дунёсининг чексизлигини, у нималарга қодирлигини ҳам яхши тушунади.

Зеро, бугунга келиб инсон ўз ақл-закоти-ла етти қават осмон тилсимларидан анча воқиф бўлган. Замонавий фалакиётшунослик фани оламда 75 миллион галактика борлигини аниқлаган. Шундан атиги учтаси 120 миллиард юлдузни ўзида жам этган бизнинг галактикамизга ёндошлигини, улардан энг яқинининг нури Ерга камида 2 миллион йилда аранг етиб келишини ҳисоблаб чиққан.

Яратганнинг қудратини қарангки, оламда неки бор, ҳаммаси бир-бирига мутаносиб жойлашган. Масалан, Ер ҳамиша айланма ҳаракатда бўлади. Шунингдек, Қуёш ва галактика атрофида ҳам ҳаракатланади. У ўз ўқи атрофида соатига 1750 километр, Қуёш атрофида секундига 30 километр, галактика теграсида эса секундига 240 километр тезликда айланади. Бундан ташқари, курраи заминимиз коинот билан шу қадар чамбарчас боғланганки, ўзга сайёралардан биртасида жиндай ўзгариш рўй берса, ҳаял ўтмай унинг таъсири бизга ҳам сезилади. Негаки, офтоб нури оралиқдаги 150 миллион километрлик масофани бор-йўғи саккиз ярим минутда босиб ўтади.

Бинобарин, биз эндиликда фалакка дахлдор кўпдан-кўп ажойиботларни биламиз. Бироқ, қизиғи шундаки, кўз илғамас, қўл етмас коинот жумбоқларини англаганимиз ҳолда баъзан ўзимиз билан бир заминда, бир қуёш остида яшаётган, ёнма-ён нафас олаётган одамнинг аҳвол-руҳиясини тушунмаймиз. Гоҳо ирқ, қон талашамиз, ер талашамиз. Буниси майли, ҳарқалай, инсон қалби кўз билан кўриб бўлмас мавҳум бир уммон. Лекин биз кўпинча ўз сайёрамизда рўй берадиган айрим воқеа — ҳодисалар сирини ҳам тушунолмай-ечолмай лолу ҳайронмиз. Мисол учун, тез-тез рўй бериб турадиган ер силкинишларини олайлик. Аслини олганда, ер қимирлаши деярли ҳар соатда, ҳар сонияда такрорланиб туради, бироқ биз уни сезмаймиз. Аммо йирик зилзилалар инсон учун энг катта, энг хавфли табиий офатлардан эканлиги ҳаммамизга аён. Чунки одамзотнинг ёстиғини қуритувчи совуқ урушларни тўхтатса бўлади, рўй бериши муқаррар сув тошқинларини ёки ёнғин каби тилсиз ёвларни аввалдан аниқлаб олдини олиш, жилла қурса, улар етказажак талофот-зарарларни камайтириш чора — тадбирларини кўрса бўлади. Зилзиланинг-чи? У вақт ҳам, жой ҳам, миллату ирқ ҳам танламайди, тўсатдан бошланади. Атиги бир неча сония давом этади. Лекин шу асно ойлаб-йиллаб чўзилган қирғин-баротдан ҳам, кучли довулу бўрондан, тошқину ёнғиндан ҳам кўпроқ зарар етказади. Бунга кўплаб мисоллар келтириш мумкин. Узоққа бормай, сўнгги 100 йилликни олайлик. 1896 йили Япониянинг Соприко кўрфазидаги зилзила чоғида 27 минг, 1923 йилги Токио зилзиласи туфайли 99 мингдан ортиқ, 1948 йили Фунун яқинидаги зилзила оқибатида 5,4 минг киши ҳалок бўлган. Бундан бир ярим йилча муқаддам Кобэ шаҳри атрофида рўй берган зилзила эса 5 мингдан ортиқ одамнинг ёстиғини қуритди. 1976 йили Хитойнинг Лаолин вилояти ҳудудида 9 балл куч билан ер қимирлаши туфайли 243 минг одам бевақт нобуд бўлди. 1902 йили Андижонда, 1966 йили Тошкентда, 1984 йили Газлида, 1989 йили Ҳаёстон ва Гуржистонда, 1990 йили Тожикистонда, 1992 йил Қирғизистонда бўлган кучли зилзилалар ҳали унут бўлгани йўқ. Шунингдек, сўнгги 20 йил мобайнида Исфара — Боткентда, Ҳайдарконда, Конибодомда, Товоқсойда, Назарбекда, Попда, Чимёнда, Қайроққумда, Ўзганда, Избосканда бўлган ер силкинишлари ҳам ҳаммамизнинг ёдимизда.

Соҳа олимларининг таъкидлашларича, барча зилзилалар замин қаъридаги ўзгаришлар, тоғларнинг юзага келиши билан боғлиқ. Аниқроғи, остки қатламларда ҳосил бўлган энергия таъсирида тоғ жинслари ер ёриқлари бўйлаб ҳаракатта келиши замин силкинишига сабабчи бўлади. Бу жараёнда силжиш нуқталари зилзила ўчоғи ҳисобланади. Замонавий зилзилашунослик фани ҳозир минтақамизда ер силкиниши мумкин бўлган жойлар харитасини ишлаб чиққан. Ҳатто, баъзи бўлажак ер қимирлашларининг вақтини ҳам тусмоллаб айтиш имконига эга. Сўнгги 20 йил ичида Хитойнинг Лаолин вилоятидаги, Лос-Анжелос шаҳридаги, Олой тоғларидаги зилзилалар рўй бериши муддатидан эрта айтилгани, аҳоли зудлик билан кўчирилиб, жиддий талофатлар олди бирмунча олинганлиги соҳа келажагига янада катта умид туғдиради. Ҳозирча эса бу табиий офатдан кўп зарар кўрмасликнинг бирдан-бир тўғри йўли зилзила бўлиши эҳтимоли бор жойларда шаҳар-қишлоқлар, турар-жойлар, йирик иншоотлар барпо этмаслик, уларни қурган тақдирда ҳам мустаҳкам, бақувват қилиб тиклаш, зизилага бардошлилигини таъминлашдан иборатдир.

Зилзила оқибатларини тугатишнинг яна бир муҳим омили табиий офат рўй берганда, эсанкираб қолмаслик, ўзаро инсоний меҳр-оқибатни йўқотмасликдир. Чунки кулфатнинг, қайғунинг бегонаси бўлмайди. Биз бунга бундан роппа-роса 30 йил муқаддам рўй берган Тошкент зилзиласи давридаёқ қатъий ишонч ҳосил қилганмиз. Ўша машъум ва даҳшатли ер қимирлаши фақатгина 1 миллионлик Тошкент аҳлинигина эмас, балки бутун дунёни жиддий ташвишга солган эди. Табиий офатдан зарар кўрганларга ҳамма ёрдамга келганди. Пойтахтни қайта барпо этишда ўз ҳамюртларимиз қатори рус, украин, белорус, тожик, қозоқ, қирғиз, туркман каби бошқа миллат вакиллари ҳам баб-баравар иштирок этишганди. Янгидан туғилган Тошкентнинг бугун жаҳонга танилишида ўзаро биродарликнинг, дўстликнинг, инсонлараро меҳр-саховатнинг аҳамияти беқиёс катта бўлганди...

Келинг, шу топда 30 йил бурунги бир қисми вайронага айланган шаҳар билан бугунги гуллаб — яшнаган Тошкентимизни қиёслаб шукрона келтирайлик: илоё, Яратганнинг ўзи бизни ҳар хил бало-қазолардан асрасин, инсонлар ўртасидаги меҳр-оқибат йўқолмасин, дўстлик қуёши ҳеч қачон сўнмасин, ер юзида тинчлик ва осойишталик ҳамиша барқарор бўлсин.

Абдунаби ҲАЙДАРОВ

Ортиқбой АБДУЛЛАЕВ

УЙИНГИЗ БУҒДОЙГА ТЎЛСИН

Нон-ризқ-рўзимиз. Азал-азалдан одам наслининг насибаси нон билан, буғдой билан боғланиб кеттан. Ривоятларга кўра, буғдой — жаннат ўсимлиги. Одам Ато билан Момо Ҳаво жаннатдан туширилганда, Оллоҳ Таоло томонидан Одам Атога оғир заҳматлар остида буғдой етиштириб, ўз наслини боқиши, Момо Ҳавога эса фарзандлар туғиши ва уларни парваришлаб вояга етказиши буюрилган. Улар ерни макон этишгач, ҳазрати Жаброил одамга ер ҳайдаб, буғдой экишни, ҳосилини янчиб, нон пиширишни ўргатган.

Мана, шундан бери неча-неча замонлар ўтди, одам насли кўпайгандан кўпайиб, курраи заминни тўлдирди. Аммо у, қаерда яшамасин, турмуш тарзи, маданий даражаси, савияси, эътиқоди қандай бўлмасин, асосий таоми, емаги буғдой — нон бўлиб қолаверди. Зеро, нон тирикликнинг асосидир. Инсон яшаши учун ҳаво билан сув қанчалик зарур бўлса, нон ҳам шунчалик зарурдир. Шунинг учун одамзод нонни азиз тутади, улуғлаб, ушоғини кўзига суртади.

Нон ҳақида, буғдой мадҳида не-не қўшиқлар, шеърлар ёзилмаган, мақоллар тўқилмаган, дейсиз?

Ўзбек нонларида қуёш рамзий тарзида акс этган дейишади. Бу бор гап. Айниқса, Самарқанд нонларини кўз олдингизга келтиринг. Уларда асрий санъат, асрий удумлар уйғунлашиб кетган. Патир кулчалар тўлин ойни эслатади. Гўдаклигимизда осмонда ой кўринса, «Оймома, кулча ташла!» — дея қичқириб, кўчани бошимизга кўтариб ўйнар эдик. Ёшимиз сал улғайгач, хирмонда ҳўп ҳайдаганмиз, буғдой совуришларни кўрганмиз. Оталаримиз, оналаримиз, акаларимиз, опаларимиз кимўзарга «гектар ўриб» ютиб чиққанда, севинчдан бошимиз осмонга етган. «Жон майда, қалқон қулоғим ҳайда» каби қўшиқлар она алласидек қулоғимизга қуйилган. Сал катта бўлиб, қўлимизга китоб тушгач, Навоий ҳазратларининг «Деҳқонлар зикрида» ёзганларини ўқиб, ҳайратланганмиз: «Деҳқонки дона сочар, ерни ёрмоқ билан ризқ йўлин очар. Агар ростлиқ ва салоҳи бордур, ўйи Солиҳ ноқасидин намудордур. Қўши ҳам икки зўр паҳлавон, юкига бўюнсуниб олдида равон; иш қилурда ҳамдам ва ҳамқадам, деҳқон аларни сурарда андоқки Одам. Олам маъмурлиғи алардин, олам аҳли масрурлиғи алардин. Ҳар қаён қилсалар ҳаракот, элга ҳам қут еткурур ҳам баракот.

Деҳқонки, тузлук била дона сочар, ҳақ бирига етти юз эшигин очар. Сичқон дона кўкаргунча, ўруб хирман қилиб маҳсулин кўтаргунча: қурту қуш андин баҳраманд ва дашт ваҳши анинг билан хурсанд. Мўрлар уйи андин обод ва гўрлар хотири анинг била шод. Кабутарларга андин маслиқ, тўрғайларға андин нишонға ҳамдастлиқ. Ўроқчиға андин рўзий, бошоқчининг ёруб андин кўзи...

Деҳқоннинг бир дона сочарида бу ҳолдур, ўзга ишлари таърифи маҳолдур». (Алишер Навоий. Асарлар, 13-жилд, 30-, 31-бетлар).

Буғдой экиб, заҳмат чекиб элу юртни боқувчи деҳқон меҳнатини бундан ошириб яна қандай таърифлаш, улуғлаш мумкин?

Нон ҳақида ҳазин мисралар ҳам кўп ёзилган. Улуғ шоиримиз Ғафур Ғуломнинг «Турксиб йўлларида» шеъридаги «Нон! — дея! Нон! — суриниб кечмишдир» мисралари кишини ўйга толдиради. Гапнинг очиғи, бу сатрларни ўқиб, «Ўтмишда адолатсизлик асосида қурилган замонадаги меҳнаткашларнинг аянч аҳволи тасвирланган», деб билганмиз. Тўғрироғи, бизга шундай ўргатишган. Қалин китобларда шундай ёзилган. Биз тўтиқушларга ўхшаб, «Бу мисралар қора ўтмишни лаънатлайди, бахтиёр совет тузумимизга нисбатан меҳр-муҳаббатимизни анғалатади», қабилида такрорлаганмиз. Аслида эса, бу шеър ёзилган йилларда Волгабўйида, Украина ва Ўрта Осиёда минг-минглаб одамлар бир бурда нонга зор бўлиб,, очликдан силласи қуриб, қирилиб кетганини ёш авлод энди-энди билаяпти. Бу ёвузликлар ҳақида эшитган,балки бундай шўрманглай қурбонларни ўз кўзи билан кўрган шоир эҳтимол даҳшатли манзараларни олис асрларга кўчириб, ўта эҳтиёткорлик билан жонлантиргандир. Ҳарқалай, собиқ СССРда рўй берган оғир очарчилик ҳақида ўз даврида деярли ҳеч нарса ёзилмаган. Аммо биз у мудҳиш кунлар ҳақида кўп эшитганмиз. Мен ўзим туғилиб ўсган тоғ қишлоғи Хумсонда ана шу йилларда очарчилик аҳолини роса қон қақшатганини насибаси узилмай, не бир мўъжиза билан тирик қолган одамлардан эшитиб-билганман. Уларнинг аччиқ хотираларини сўраб-суриштирганман. Улар бу мусибатларни, мудҳиш кўргуликларни эслаганда ҳали ҳам титраб-қақшаб кетадилар. Одамлар нонни нг ушоғига ҳам зор бўлишган. Не-не азамат, паҳлавон йигитлар «Оғзимиз нонга тегармикин?», «Қачон қорнимиз тўйиб нон ерканмиз?» деб армон билан ўтиб кетишган.

Табиий, энди ўз-ўзидан савол туғилади: хўш, ўша кезларда нега одамлар бу даражада ожиз, нотавон, бўлиб қолишган? Уларнинг нега ейдиган озиқ-овқати, нони, буғдойи бўлмаган? Ёки шу йилларда қурғоқчилик бўлиб, ҳосил битмай қолганми? Афсуски, ундай эмас. Одамларнинг бунчалик қирилиб, хору забун бўлишига зўравон шўро ҳукумати — «янги тузум» айбдор. Компартия саллотлари уйма-уй юриб, бир тўрва буғдойгача тортиб олиб кеттанлар. Сабаби, «давлат планини» бажариш мажбурий.

Отингни сот, молингни сот, аммо планни бажар! Буйруқ шундай бўлган.

Зўрлик билан тортиб олинган ғалла «қизил эшелон»ларда марказга юборилган. Нега бунга ҳеч ким қаршилик кўрсатмаган, ўз ҳақ-ҳуқуқини талаб қилмаган, дерсиз? У йилларнинг шафқатсиз мантиқи, руҳи бошқача эди. Бугун «қатағон» деб аталаётган зулм тегирмони ҳамманинг бошида бирдек айлана бошлаган, саводли деҳқон борми, зиёли борми, фидойи, халқпарвар, ватанпарвар, раҳбару адиб борми — мажақлаб, яксон қилишга киришган эди. Салгина оқ-қорани таниган, яхши-ёмонни ажрата оладиган, қўлидан иш келадиган деҳқонлар ялписига «қулоқ» қилинган, «синфий душман», «муштумзўр» сифатида ё қамалган ёки Сибирга сургун қилинган эди. Биргина кичкина Хумсондан Акбарбой, Маҳмуд оқсоқол, Аҳмад мингбоши, Холиқ оқсоқол, Шамсиддин домла, Азим бува сингари юзлаб одамлар отилган ёки қамоқларда очлик-муҳтожлик азобида ўлиб кетишган. Энг ёмони, юртнинг фахр-ғурури, бойлиги бўлган бу кишиларни «фош этиш»да шу қишлоқнинг ўзидан чиққан «фаол»лар жонбозлик кўрсатганлар. Кўргулик шундайки, бу фирқа ёки комсомол «фидойи»лари туп қўйиб, палак ейиб, яйраб-яшнай олмадилар. Давр шамоллари уларнинг ўзларини ҳам салдан кейин пирпирак қилиб учириб кетди.

Буларнинг ҳаммаси юртимиз, мамлакатимиз бошига тушган улкан мусибат эди, кўргулик эди. Бундай бедодлик, золимлик ҳатто оқ подшо замонасида ҳам бўлмаганини қариялар алам билан эслашади. Хуллас, халқимиз буғдойга, нонга боғлиқ кўп синовларни, жабру жафоларни бошидан ўтказган. Шунинг учун ҳам нон бизда ҳамиша азиз, ҳамиша иззатда, эъзозда.

Аммо одамзотнинг ғалати табиати бор. У бошига тушган кулфату мусибатларни тезда унутиб, кўрмагандек бўлиб кетади. Аммо ҳамон кўзимиз очилгани йўқ. Тўй-ҳашамларда, керакли-кераксиз маросимларда нон, турли хил овқатлар шу даражада кўплаб исроф қилинадики, кўриб, ачиниб кетасан, киши. Ортиқча тайёрланган ноз-неъматлар бекорга ташлаб юборилади, сувга оқизилади, ерга кўмилади, молга едирилади. Бунинг гуноҳию савобини ўйлайдиган иймонли одамлар эса тобора камайиб бормоқда. Куни кечагина оқсоқол, нуроний қариялар, табаррук кампирлар: «Нонни исроф қилманглар, уволи тутади. Одамзод бир хор қилган нарсасига зор бўлади!» — деб таваллo қилгувчи эди. «Қари билганини пари билмайди» дейишади. Биз гумроҳлар бу пурҳикмат сўзлардан, насиҳатлардан хулоса чиқара олдикми? ..

Буғдойга боғлиқ яна кўп масалалар бор. Турғунлик йилларида Ўзбекистон пахта мустамлакасига, одамлар пахта қулига айлантирилгани маълум. Пахтанинг оғир меҳнатига унча-мунча халқ чидаб, бардош беролмаслиги ҳам маълум. Усмон Юсупов пахтачилик вазири бўлган йилларда Украинага ҳам пахта эктирилган экан. Ҳали-ҳали одамлар украинларнинг қандай қилиб пахта терганини кулги билан гапириб юришади. Ўзбек халқига раҳмат, эгнидан рўдапо кийимлар тушмади, қўлида кетмон; белида яримта НОН, ёз демай, қиш демай, дала заҳматини тортиб, беминнат пахта етиштирди. Ватан мудофааси учун, тинчлик учун пахта керак деб бонг чалдилар. У ишонди. Қўли қавариб, миллион-миллион тонна «оқ олтин»ни беминнат яратиб берди. Далаларимиз қиёфаси ҳамма жойда бир хил тус олди. Айниқса, Фарғона водийсида уйларнинг остонасигача чигит қадалди. Далаларимиздан буғдой бадарға қилинди. Болаларимиз офтобда сарғайиб, шамолда мавжланиб шовуллаб турадиган буғдойзорлар манзарасини фақат расмларда, кинофилмлардагина кўрадиган бўлдилар. Ғаллаорол, Чироқчи, қисман Бўстонлиқ ва бошқа туманларга экилган ғалла ҳам нон, озиқ-овқатга эмас, чорва учун мўлжалланди.

Оқибатда халқимиз турмушидан буғдой ҳам, буғдойга боғлиқ турли анъаналар ҳам секин-аста сиқиб чиқарилди. Ҳар бир қишлоққа кўрк бериб турган, эл-юртга фаровонлик, ризқ улашадиган тегирмонлар бузилиб кетди. Буларнинг ҳаммаси халқимизни қул қилиш, бўйсундириш, қарамликни кучайтириш учун ўйлаб топилган тадбирлар эди.

Ёдингизда бўлса, бир вақтлар Ўзбекистон далаларида кўп миқдорда зиғир, кунжут экилар, улардан жувозларда ёғ, кунжара олинарди. Ҳар бир хонадоннинг қозонида қанд лавлаги керагича димлаб пишириларди. Жуда устамонлик билан бу экинлар Россия, Украина, Белоруссия ҳудудларида «районлаштирилди». Сабаби, юқоридаги ўсимликлардан озиқ-овқат тайёрланади, яъни одамлар уларни ейиши, қора кунида фойдаланиши мумкин. Бу экинлар ўрнига далаларимизга ЕЙИШ МУМКИН БЎЛМАГАН пахта, каноп, чорва озуқалари кенг қўламда экила бошланди.

Тарих тажрибасидан маълумки, ўзига тўқ, буғдойи бор, нони бор, ёғи ўзидан чиқадиган халқни енгиб ҳам, бўйсундириб ҳам бўлмайди!

Лозим бўлганда улар Ватан мудофааси учун қалқон бўла оладилар. Шу боис мамлакатимиз иқтисодий пойдеворига тамал тоши қўйиб берган Президентимиз Ислом Каримов ғалла мустақиллигига эришиш бугунги кундаги асосий вазифамиз эканини очиқчасига айтди. Ўзбекистон жаҳонда бирон бир мамлакатга қарам, муте бўлиб қолишни хоҳламас экан, бунинг учун биринчи навбатда ўзини-ўзи буғдой билан, нон билан таъминлаши керак. Соҳибқирон Темур ўз юрти сарҳадларида экин экиб, ҳосил олиш мумкин бўлган бир қарич жойни ҳам бўш қолдиришга йўл қўймаган экан. Бу азбаройи қаттиққўллик ёки золимликдан эмас, эл-юртнинг тўқ ва фаровон, обод, мустақил яшаши истагидан келиб чиққан. У ҳар бир амир, лашкарбошига Кобул ҳавзасида янги ер ўзлаштириб, деҳқончилик қилишни буюрган. Буюк бобомизнинг эл-юрт манфаатини кўзлаб амалга оширган ана шундай эзгу ишларидан ҳамиша ўрнак олишимиз керак. Биз эса, негадир, яхши ташаббуслардан, фаровонликка чорловчи ҳаётбахш даъватлардан тўғри хулоса чиқармаймиз. Орамизда ҳамон эскича усулда ишлаб, давлатни чалғитиб, халқни алдаб яшайдиган раҳбарлар ҳам бор. Уларнинг кўзбўямачилик қилишдан муддаолари нима? Улар бу қилмишлари билан эндигина тетапоя қадам ташлаётган мустақил республикамиз равнақига раҳна солаётганликларини билармиканлар?

Бундан бир неча вақт олдин — ҳали собиқ СССР парчаланмаган пайтда Яккабоғ туманига хизмат сафари билан борган эдим. Ўша йиллар мезонидаги илғор раислардан бири билан танишиб қолдим. Кўп нарсаларни сўраб-суриштирдим. Жумладан, қанча ерга буғдой экаётгани билан қизиқдим. Колхоз ҳудудида қирлар, адирлар кўп эди. Раис эса очиқчасига «Менга буғдойнинг кераги йўқ. Хоҳлаган вақтимда бир кило пахтага 17 кило буғдой сотиб олавераман», — деди. Шунда юрагим музлаб кеттандек бўлди. Кейин бу раис ҳам, колхоз ҳақида ҳам бирон сатр ёзмадим, тўғрироғи, ёза олмадим. Бояги беписанд гап қўлимни боғлаб қўйгандек бўлди. Ҳозир у киши раҳбарлик лавозимида ишлаяптими йўқми менга номаълум. Ишлаётган бўлса, қарашларини ўзгартирдимикин? Буғдой—ғалла—нон мустақиллигимизнинг гарови эканини англаб етдимикин?

Мана бу воқеа ҳам жуда ибратли. Буғдой планини бажаролмаган туман раҳбарларидан бири уруғлик сара ғаллани ҳам топширишга буюради. Экиш пайти келганда эса, уруғлик буғдой топиб беролмай мулзам бўлиб қолади. Оқибатда кўп хўжаликлар чорвага ажратилган емни уруғ ўрнида ишлатишга мажбур бўладилар. Хўш, бундай антиқа усул билан қанча ҳосил олиш мумкин? Энг ёмони, бундай қабиҳ ишлар билан кимни алдаймиз ўзи? Сайловчиларимиз, қўлимиз остидаги кишиларнинг юзига қандай қараймиз? Булар ҳақида ҳам жиддий ўйлайдиган вақт келди. Сабаби, ҳозир кўп нарса раҳбарнинг ҳалоллигига, масъулиятига, уддабуронлиги ва ишбилармонлигига боғлиқ.

Президентимиз Самарқанд вилояти сессиясида сўзлаган нутқида айрим суғориладиган ерлардан бор-йўғи 4-5 центнер буғдой ҳосили олингани ҳақида куюниб гапирди. Одамни ташвишлантирадиган , безовта қиладиган ҳодиса бу. Не-не умидлар билан суғориладиган ерлар пахтадан чегирилиб, буғдой, дон учун ажратиб берилса-ю, хўжалик раҳбари бунга масъулиятсизлик билан қараса, аввалгидек бўлса бўлар, бўлмаса ғовлаб кетар, тарзида ишласа.. Бу аҳволни қандай баҳолаш мумкин? Ана шундай ношудлар, боқибеғамлар, ўз шахсий манфаатидан бошқа ҳеч нарсани писанд қилмайдиган валломатлар туфайли маҳсулотлар тақчиллиги, етишмовчиликлар, қийинчиликлар келиб чиқади.

Буғдойга муносабатимиз ўзгаргани росмана ўзимизга, ўзлигимизга қайтганимиз нишонаси. Эндиликда у мустақиллигимиз, фаровон турмушимизнинг гаровига айланган экан, бу жараёнга давлат миқёсида ёндошишимиз керак. Буғдой қишлоқ хўжалигининг асосий ўсимлиги бўлиб қолаверади. Унинг навларини яхшилаш, ҳосилдорлигини ошириш, нест-нобуд қилмасдан ўриб-йиғиб олиш чоралари умумхалқ аҳамиятига молик тадбирга айланмоғи лозим. Шундай бўлгач, бу борада ўзбек олимларининг зиммасига ҳам катта масъулият юкланади. Маълумки, буғдой жаҳондаги барча давлатларда экилади, тадқиқ қилинади. Минглаб олимлар кўп йиллардан бери муттасил тажрибалар, синовлар ўтказиб келади. Уларнинг тажрибалари ва изланиш якунларини умумлаштириш, жамлаш лозим. Ўзбекистонда ғаллачилик институти бор, у олис бир туманда —Ғаллаоролда фаолият кўрсатади. Очиғи, қайси йирик олим у ёққа бориб ишлагиси келади? У пойтахтга —Ўзбекистон Фанлар академияси ёки Қишлоқ хўжалиги Академияси ҳузурига кўчирилса, олимлар, мутахассислар учун замонавий илмий шарт-шароитлар яратилса, зарур асбоб-ускуналар, техника воситалари билан таъминланса, фойдадан холи бўлмасди.

Худога минг қатла шукрки, янги бир замонда яшаяпмиз. Мустақиллик бизга ўзлигимизни, миллий ғуруримизни, маънавий қадриятларимизни қайтариб берди. Мағрур ота-боболаримиз бир вақтлар кўз қорачуғидек сақлаб, босқинчи ёвлардан асраб келган муқаддас диёримизга озодлик қайтиб келди. Истеъдодли ёш шоир Рауф Субҳон «Омон қолган тулпорлар» номли янги достонида озод Ватанимизни мажозий маънода Буғдойли юрти деб умумлаштиради. Шоир зўравонлик билан тортиб олинган ва сўйиш учун гўштга топшириб юборилган тулпорлар она юрти — Буғдойлига эсон-омон қайтиб келганини халқ оҳанглари услубида завқ-шавқ билан куйлайди. Учқур арғумоқларнинг толмас қанотлари қайрилмас, олмос туёқлари толмас экан, буғдой экиб, яхшилик уруғларини Ерга сепиб, тинч меҳнат билан фаровон яшашни касб қилиб олган Озод ўлкага ўлим йўқ..

Ҳаммамиз илойим ҳамиша шундай бўлсин деб дуога қўл очамиз. Марҳум Анвар Эшонов айтганидек, оламни порох дуди эмас, Нон иси тутсин. Ҳар бир хонадондан, ҳар бир ҳовлидан Нон иси таралаверсин.

Уйимиз буғдойга тўлсин...

Истиқлол одамлари

БАҲОРИ ТАРВУЗГА КЕП ҚОЛИНГ

Ўтган йилнинг июн ойи ўрталарида эди. «Олой» бозорининг полиз экинлари растасида одам гавжум. Кимдир бодринг, кимдир помидор, кимдир ҳандалак сотарди. Бир пайт кўзим ерда ёйилиб ётган тарвузларга тушди-ю, гапнинг рости кўзларимга ишонмадим.. Чунки илгари бирон марта 10 июнда бозорда тарвуз кўрмаганман. Қизиқиб деҳқонга яқинлашдим. Суриштирсам, тарвуз Сирдарё вилояти, Ховос туманидан келтирилган экан. Буни эшитиб, ҳайратим яна ошди. Агар деҳқон сурхондарёлик бўлганда бунчалик ҳайратланмаган бўлардим. Ҳар қалай у ерларда баҳор Тошкент, Сирдарёга қараганда анча эрта келади.

Деҳқон билан танишдим. Бобур номидаги ижара хўжалигига қарашли Суюнбой Норқўзиев номли деҳқон-фермер хўжалиги раиси экан.

— 1994 йилда ташкил этилган хўжалигимизни ўз номим билан атаганман, — дейди Суюнбой ака. — Ишчи хизматчиларимиз сони 35 та.

Дастлабки йилда бизга 14 гектар ер ажратишди. Шундан 7 гектари суғориладиган, қолган 7 гектари сувсиз ташландиқ ер эди. Президентимиз «Ерни ўз эгасига бериш керак деб» тўғри айтган эканлар. Ишчиларимиз шунчалик ғайрат билан ишладики,асти қўяверасиз. Ҳосилнинг ҳаммаси давлатга топшириладиган собиқ шўролар даврида ҳеч бирини бундай жон куйдириб меҳнат қилганини кўрмаган.

Суюнбой аканинг гапида жон бор. Собиқ СССР даврида одамлар нафақат хўжалик даласида, ўз томорқасида ҳам ишламай қўйганди. Чунки, маҳсулотнинг нархи томорқада меҳнат қилиб, тўккан терингизга арзимасди. Бозор иқтисоди эса одамларни меҳнат қилишга, унинг қадрига етишга ўргатди. Айрим деҳқонлар қовун ёки тарвузни у мавсумдан бу мавсумгача сақлаш йўлларини топдилар. Хуллас, бу жараён Суюнбой Норқўзиев деҳқон-фермер хўжалиги аъзоларини ҳам четлаб ўтмади. Улар ўз ҳисобларидан электр насос, трансформатор сотиб олишди. 7 гектар ерга боғ барпо этдилар. 200 метр узунликда сувларни заҳрини қочирадиган канал қазишди.

1995 йилда хўжалик аъзолари турли хил полиз маҳсулотлари билан бирга 10 гектар ерга дон ҳам экдилар. Йил охиридаги даромад ҳам шунга яраша бўлди. Деҳқоннинг кўзи очила бошлади. Ердан чиққан ҳосилда ўзларининг ҳам ҳиссалари борлигини ҳис қилдилар. Қанча кўп ҳосил олинса, ўзларига шунча маҳсулот қолишини тушуниб етишди.

— Бу ишларнинг ҳаммаси яхши, - дейди С. Норқўзиев. — Аммо баъзан бўлиб турадиган ноxушликлар кишини кўнглини ишдан совутади. Бобур номидаги жамоа хўжалигимизда деярли ҳар йили раҳбар ўзгаради. Ҳаммаси ўзини гапини ўтказиш учун нимадир ўйлаб топади. Ўтган йили бизга ширкат хўжалиги кенгаши аъзоларининг қарори билан ДТ-75 ҳайдов трактори берилган эди. Трактор ишга яроқсиз экан. Ўзим югуриб елиб зарур эҳтиёт қисмларни топиб келдим ва тракторчи Б. Қурбонов билан таъмирдан чиқардик. Яқинда хўжалигимизга Рўзибой Анорбоев деган янги директор келди. Ҳозир у киши биздан тракторни тортиб олмоқчи. Бирикки марта тракторни гаражга олиб бориб қўйинглар, деб ҳам кўрди.

Суюнбой ака куюниб гапирарди. Ҳукуматимизнинг қарорлари қишлоқларда жуда секинлик билан амалга оширилаётганидан қайғуради. Чунки иши кўп, дарди кўп. Қачон қарасангиз елиб-югуради, изланади. Уни бироз тинчитиш учун «Бу йил тарвуз қачон пишади?» дейман кулиб.

— Худо хоҳласа майнинг охири, июннинг бошларига, дейди деҳқон. — Бу йил кўчатларни ўтган йилгидан 15 кун олдин плёнка тагига экканман.

— Демак, тарвузларингиз баҳори тарвуз бўларкан-да.

— Тўғри айтасиз. Нега энди буғдойнинг, пиёз, картошка ва бошқа экинларнинг кузгиси, баҳоргиси бору, тарвузники бўлмаслиги керак? Хуллас, бехабар қолманг, бу йил баҳорнинг охирида тарвузни узамиз. Насиб қилса, келгуси йилда майнинг ўртасида тарвузни бозорга чиқарамиз.

Суюнбой Норқўзиев бу гапни шунчаки айттани йўқ. У айтганини қиладиганлардан. Ким ишонмаса, ёз бошланмасдан олдин бозорга келсин. Баҳори тарвуз еб кетади.

Беккул ЭГАМҚУЛОВ

БАРҚАРОРЛИК ЗАМИНИ

Боши биринчи бетда

қаришга билимим, тажрибам етарли эмас, қўлимдан келадиган иш беринглар, деганини эшитмаганман. Ёки катта лавозимни эплай олмаганлиги учун, изтироб чекиб, истеъфо талаб қилган бирор мансабдор шахс ҳақида эшитмаганман. Бу анчайин гап эмас, бу мансабдаги шахс маданиятини белгилайдиган мезон. Афсуски, бундай маданиятнинг шаклланиши қийин кечаётир. Назаримда, инсонга ушбу фазилатни «совға» қилиб ёки четдан тақчил мол сифатида келтиришнинг иложи йўқ. Дунё фозиллари тан берган Амир Темур, Алишер Навоий, Бобур, Улуғбек, Беруний, Ибн Сино, Форобий, Абдулла Қодирий каби улуғ зотларни берган халқ ҳеч бир замонда четнинг маънавий кўмагига муҳтож бўлмайди. Ҳамма гап бой маданий меросимиз, қадриятлармиздан узилиб қолганимизда. Улардан бебаҳра қолиш таъмагирлик, маънавий қашшоқлик, жоҳилликнинг сабабларидандир.

Президентимиз халқ ноибларининг сўнгги сессиясида жамият учун коррупциянинг нечоғли офат эканлиги тўғрисида куюниб гапирди. Юртбошимизнинг мамлакат иқтисодини издан чиқаришга олиб келувчи бу балои азим ҳақида жон куйдириб гапириши бежиз эмас. Собиқ иттифоқ давлатларида юз бераётган иқтисодий буҳронларнинг бир учи айни шу порахўрликка бориб тақалади. Россияда бугунги кунда юзага келган тақчиллик, сиёсий танглик, иқтисодий таназзулдан ўз халқини талофатсиз олиб чиқиш ҳақида бош қотираётган ватанпарварлар билан бирга «ақлли одамлар революция пайтида бойийди» қабилида иш тутиб, мансабини суиистеъмол қилиб, бойлик тўплаш пайига тушган амалдорлар ҳам кўплаб топилади.

«Совершенно секретно» рўзномасининг ёзишича, бир йилда россиялик ишбилармонлар ва корчалонлар ҳамда уларнинг қариндош-уруғларининг чет эл банкларидаги ҳисобига 20 миллиард доллар келиб тушган. Бу маблағнинг салмоғини тасаввур қилиш учун бир йилда Россия ҳукумати буғдой сотиб олиш учун 3 триллион, фермер хўжаликларини кредит билан таъминлаш учун 10 триллион, автомобил саноатини ривожлантириш учун 4 триллион рубл ажратганини эслаш кифоя, деб ёзади ушбу рўзнома. Мамлакатдаги сиёсий беқарорликдан чўчиб, ўз маблағларини чет эл банкларига ўтказган ишбилармонларни тушуниш мумкин. Лекин мазкур маблағнинг катта қисми, мутахассислар хулосасига кўра, чет эл бозори касодга учраган сифатсиз молларни сотиб олиш, Россия нефтини паст нархда четга сотиш ҳақидаги шартномаларга имзо қўйиш ҳуқуқига эга бўлган йирик мансабдорларга тегишли экан.

Бизнинг бахтимиз шундаки, ҳар хил сиёсий ўйинларнинг, иқтисодий қилвирликларнинг туб моҳиятини олдиндан кўра билган Президентимиз И. Каримовнинг ўз вақтида кўрган амалий тадбирлари туфайли республикамизда ҳар жиҳатдан барқарорлик таъмин этилди. Биз қисқа муддатда эришган бу улкан ютуқ бугунги кунда ҳар бир масъул ходимдан, мансабдаги шахсдан ўз вазифасини Ватан манфаатига мос тарзда, юксак маданий малака билан амалга оширишни тақозо этади.

ИНСОН ЙЎЛ ИЗЛАЙДИ

Адабиётшунос олим Озод Шарафиддинов ва танқидчи Раҳимжон Раҳмат суҳбати

Р. Раҳмат: — **Озод ака, испан файласуфи Ортега Гассетнинг эътироф этишича, йигирма, қирқ ва олтмиш ёшлиларнинг дунёқараши, маънавий-ахлоқий ҳамда эстетик идиаллари орасидаги зиддият, келишмовчилик жамиятнинг ўсиши, ўзгариши ва ривожланишини таъминлайдиган муҳим ҳаётбахш кечим экан. Собиқ совет тоталитар давлатида битта мафкуранинг жамиятнинг барча соҳалари устидан қатъий ҳукмронлиги туфайли мана шу ҳаётбахш кечим тўхтаб қолди. Бир авлод иккинчи авлодга ўз дунёқараши ва турли хил ақидаларини эстафета таёқчаси каби узатарди. Ҳозир эса аҳвол бошқача: фикрлар эркин бўлди. Ҳар бир авлод вакиллари ўз кўнгил эҳтиёжларига мос йўсинда бемалол фикр юритаётир. Айтмоқчиманки, кун сайин қизиб, сифат жиҳатдан юксалиб бораётган адабий баҳс — XX аср ўзбек адабиёти хусусида билдирилаётган хилма-хил, баъзан консерватив, баъзан радикал ва гоҳо нигилистик кайфиятдаги фикрларни нормал ҳодиса ҳосиласи деб биласизми?**

О. Шарафиддинов: — Албатта баҳссиз, мунозарасиз адабиёт ва умуман, барча соҳалар ҳам олға силжий олмайди. Биласизми, Раҳматжон, собиқ совет давлатида Гассетнинг асарлари ман қилинган эди. Гассет авлодлар орасидаги конфликт деган бир назария муаллифи ҳисобланади. У шундай дейди: турли авлодлар орасида ҳамиша фикрий тўқнашувлар юз бериб турадики, бу нарса жамият тараққиётига туртки беради. Собиқ совет давридаги эътиқодга кўра, оталар ва болалар орасида конфликт бўлиши мумкин эмасди. Чунки катталар ҳам, ёшлар ҳам марксистик дунёқараш йўлидан чиқолмасди. Шўролар давридаги бадиий тафаккурнинг энг заиф жойи унинг зиддиятдан холи эканлигидадир. Бир хил қолип, бир хил шаклда фикр юритишга ҳаракат қилинар ва бундан бошқача бўлиши мумкинлигини биров ўйлаб кўрмасди.

Аввал ҳам йигирманчи аср адабиёти ҳақида кўплаб баҳслар бўлган. Лекин уларда адабиётнинг бош мақсади, вазифаси нимадан иборат деган катта саволлар қўзғолмаган. Адабиёт халқ учун, ватан учун, коммунизм учун хизмат қилади, деган ақидалар аксиома эди. Яъни булар мунозарадан ташқари ҳисобланган. Мунозаралар асосан жузъий масалалар устида кечарди. Лекин баҳс адабиётнинг асосларига қаратила бошланса, дарҳол тўхтатилган. Адашмасам эллигинчи йилларда эди. «Новий мир» журналида Помиранцев деган бир адабиётшуноснинг «Адабиётда самимийлик» сарлавҳали мақоласи эълон қилинди. Мақола маҳорат билан ёзилган эди. Унда бадиий асарнинг биринчи шарти самимийлик, самимиятдан маҳрум асарнинг бадияти ҳам заиф бўлади каби фикр илгари сурилган эди. Тезда унинг тарафдорлари ҳам топила қолди. Бироқ бир мунча вақт ўтиб баҳс кескин тўхтатилди. Айтдиларки, асарда самимийлик биринчи ўринга чиқса, ғоявийлик қаёқда қолади? Ёзувчи коммунизм эмас, бошқа ғояни самимий тасвирласа-чи? Хуллас, шундай хулосалардан кейин баҳс тўхтатилиб, самимият тарафдорларининг номи «қора рўйхат»ларга тиркалди.

Мана энди фикрлар эркин бўлди. Айниқса бадиий тафаккур йўлидан катта-катта тўсиқлар олиб ташланди. Барчамиз адабиётимиз босиб ўтган йўлни объектив идрок этишга уриняпмиз. Лекин тўғри идрок этаяпмизми, нотўғрими, бу бошқа масала. Баҳс қанчалик кескин ва фикрларга бой бўлса шунча яхши.

Р. Раҳмат: — **Домла, хабарингиз бор, Достоевский оқпошшони Кавказ ва Осиёга ҳарбий юришлар қилишга даъват этиб мақолалар ёзган. Лекин унинг бундай сиёсий ғояси асарларига кўчиб ўтмаган. Яъни у Осиёни босиб олиш лозим деган ғояни асос қилиб бадиий асар битмаган. Соц. реалист ёзувчиларнинг ижодларида эса бунинг аксини кўрамиз. Улар бир мамлакат қисмати учун маъқул бўлган ижтимоий-сиёсий ғояларини асар марказига олиб чиқишга уринадилар.**

О. Шарафиддинов: — Россия Осиёни босиб олиб, у ерга маданият олиб киради, бу нарса маҳаллий халқ ва умумгуманизм учун фойдали, деб ўйлаган Достоевский. Бундай ўй тубдан нотўғри. Дунёда фақат Европа маданияти бор эмас. Осиёнинг ҳам умумжаҳон қадриятларига мос келадиган ўз маданияти бор. Назаримда қолоқ кўринган баъзи халқларнинг ҳам ўз маданиятлари бор. Эҳтимол, уларнинг урф-одатлари, яшаш тарзлари бизга ёқмас, шу боис уларни маданиятсиз дейиш — хато.

Достоевский ўз романларида инсониятни ниҳоятда қийнайдиган, жавоб топиш ҳаддан зиёд қийин, оғир бўлган масалалар устида бош қотирган. Инсон моҳиятан ёвузми ёки эзгу, ўлим деганлари қандай синоат экан, бирдан-бир ёлғиз тўғри йўл қайси, инсон идиал мақсадига эришсин, қалб эррозияларининг сабаби нима каби муаммолар гирдобига боши билан шўнғиган Достоевский. Л. Толстойнинг «Тирилиш» асарини олайлик. Княз Нехлюдов Катюшани фоҳишалар орасида кўргандан кейин қачонлардир енгилтаклик билан қилган гуноҳининг мудҳиш оқибатини кўради ва виждонида оғриқ пайдо бўлади. Боёқиш мол-дунёсини сарфлаб ҳам виждон қийноғидан халос бўлолмайди.

Собиқ совет даврига келиб адабиётнинг вазифаси бир томонлама талқин қилиниб, у янги жамият қуриш йўлида бир восита, қурол деб ҳисобланди. Ленин Горкийга «Она» романингиз ўз вақтида ёзилган асар, ишчилар шу пайтгача онгсиз курашарди, асарингизни ўқиб онгли курашадиган бўладилар, деб адабиётнинг ўта сиёсийлашувига йўл очиб берди. Маркснинг синфлар кураши ҳақидаги фалсафаси ҳам адабиётга нотўғри тадбиқ этилди. Хуллас, у бўлди, бу бўлди, бир бало қилиб адабиётни асл моҳиятидан узиб олдилар.

Айниқса, урушдан сўнг адабиётдан тирик одам деярли буткул сиқиб чиқарилиб, унинг ўрнида олдиндан белгилаб қўйилган ғоялар асосида фикр юритадиган қўғирчоқ одам пайдо бўлди. Хуллас, адабиёт инсон ҳаётининг қизиқарлилиги ва мураккаблигини акс эттиролмай қолди.

Р. Раҳмат: — **Маълумки, соц. реализм бир-бирига душман иккита ижтимоий синфлар орасидаги зиддиятга ишора эттувчи адабий методдир. Ўзбек адабиётида бу методнинг қарор топиши учун реал замин бормиди? Яъни ўша давр ва узоқ тарихимизни ҳаракатга келтирган асосий куч синфий келишмовчиликлармиди?**

О. Шарафиддинов: — Умуман, синфлар бор нарса. Бундан кўз юмиб бўлмайди. Синфлар бор экан, синфий манфаатлар ҳам бор бўлади. Демак, ҳар бир синф ўз манфаати учун кураш олиб бориши тайин. Фожиа шу эдики, тараққиётнинг бирдан-бир йўли синфий кураш деб бу нарсага ҳаддан зиёд универсал маъно берилган. Ўз вақтида бу қарашнинг бир томонлама эканлигини англаганлар бор эди. Француз революционери Жорес шундай деган: «Энг ваҳшиёна ривожланиш йўли инқилобдир. Лекин ҳозирги инсон ривожланишнинг бундан бошқа йўлини кўролмаслиги мумкин». Синфий курашни жамиятнинг барча томонларини белгилайдиган омил деб билиш — хато. Бизнинг Туркистонда ҳам XX аср бошларига келиб синфий курашнинг заиф кўринишлари юзага келган эди. Лекин шугинага таяниб, адабиёт ўз методини тубдан ўзгартириши шарт эмасди. Умуман, мен айтаманки, XX аср ўзбек адабиёти моҳият-эътибори билан миллий уйғониш истаги адабиётидир. Ундаги бош пафос шу.

Р. Раҳмат: — **Соц.реализм чекланган метод эканлигини қачон илғай бошлагансиз?**

О. Шарафиддинов: — Мен бу ҳақиқатни анча кеч сездим. Бизнинг авлоднинг катта камчилиги шу эдики, ёзилган нарсаларнинг барини ҳақиқат деб билардик. Китобда ёзилган гаплар — ҳақиқат, газета хабарлари, — ҳақиқат, радиодан гапирилган гап — ҳақиқат, домлаларнинг айтган фикри — ҳақиқат ва ҳоказо. Гоҳо айрим расмий гапларни шубҳа остига олардик. Лекин шубҳамиз кучсиз ва ўткинчи бўларди. Урушдан кейин ҳар қадамда Сталин тилидан айтилган бир шиорга дуч келардик. Агар адашмасам у шундай эди: «Агар тинчлик ишини жаҳон халқлари ўз қўлларига олсалар, тинчлик ғалаба қозонади, агар қўлларига ололмасалар, тинчлик иши енгилади». Биз, яъни уч-тўртта талаба йигит бу сўзларни ўқиб, кулардик. Лекин жамиятдаги ҳоким тушунчаларни абсалют ҳақиқат деб билганимиз рост. Мустақил ўйлашга эҳтиёж сезмасмидик. Масалан, соц.реализм хусусидаги гапларни кашфиёт, янгилик деб ўйлардик. Соц. реализм тўғрисида кўплаб китоблар ўқидим. Лекин, барибир, пировардида унинг моҳиятини ҳеч тушунолмадим. Менинг назаримда, партиявийлик, халқчиллик, синфийлик, ҳаётнинг яхши томонларини улуғлаш, заиф туйғуларни тасвирлашдан қочиш ва шу кабилар соц.реализмнинг муҳим қирралари ҳисобланади. Лекин булар янги ижодий метод яралиши учун асос бўлолмайди. Янги метод жаҳон эстетикаси тараққиётида янги саҳифа очиши керак. Хўш, соц.реализм бадиият борасида қандай каромат кўрсатди? Шу саволга жавоб йўқ эди. Толстой танқидий реализмнинг чўққиси бўлса, соц.реализмнинг ҳам шунақа чўққиси бўлиши керакми?! Кўпинча Шолоховнинг «Тинч Дон»нини соц.реализм чўққиси деб ҳисоблайдилар. Менингча, бу асарнинг соц. реализмга алоқаси йўқ. Ўз ижодимда қизиқ бир фактга дуч келдим.

Камида беш мартта соц.реализм хусусида мақола ёзишга қасд қилдим. Дарсларда ва мажлисларда бу методнинг таърифини айтиш жуда осон эди, лекин мақола ёзишга келганда маъноли фикр тополмай, ўйланиб қолардим. Ҳозир ҳам уйимда ётибди ёзмоқчи бўлганим ўша чала мақолалар. Ғоявий планда соц. реализмни тушунтириш осон: партиявийлик, халқчиллик, синфий кураш ва ҳакозо. Лекин бадиият, санъат ҳодисаси сифатида ҳозир ҳам тайинли фикр айтолмайман. Ўйлайманки, катта ёзувчилар ҳам соц.реализм нима деган саволга очиқ ва аниқ жавоб беролмасдилар. Аммо ўзларини соц.реалист деб ҳисоблардилар.

БАҲС

Гап бошқа нарса — адабиётга қўйилган чеклов ва ман қилишларда эди. Бу ман қилишлар ошкора, яъни рўйхат қилиниб, мана бу нарсаларни ёзмайсан каби шаклда бўлмасди. Кўпинча илмийга ўхшаган иборалар остида пинҳон бўларди. Соц.реализмнинг ўзига берилган таърифда чеклаш, ман қилиш бор. Айтадиларки, соц.реализм воқеликни революцион тараққиётда кўрсатади. Бу нима дегани? Катта назариётчилар, жумладан, Луначарский буни шундай тушунтирган: ҳаётда камчиликлар борлиги аниқ, уларни қаламга олишинг ҳаққоний бўлиши мумкин.

Лекин камчиликлар, нуқсонлар — ўткинчи, улар бугун бор, эртага йўқ. Сен ҳаётни келгуси кун юзасидан ёритишинг лозим. Шу тариқа ҳаётнинг яхши томонларига диққат қилиниб, салбийларидан кўз юмилган.

Расмий кўрсатмалар ҳам бўларди. Сталиннинг шундай машҳур гапини эслайман: «Совет кишиси дунёдаги ҳар қандай буржуа жамияти одамидан бир калла юқори туради. Чунки совет кишиси ҳар қандай эксплуатация кишанларидан халосдир.» Бу тутуриқсиз фикрни ҳаддан зиёд аҳмоқона тусда суиистеъмол қила бошладилар. Масалан, Ойбек урушдан кейин «Қизлар» номли достон ёзди. Достонда бир кампир образи бор: тушларни такбир қилади, фол очади. Серажин бир кампир. Шунда бир танқидчи: бу нима деган нарса, нега совет кампирининг юзида ажин бор, деб ваҳима кўтарди. Шунақа, Совет одами қариганда ҳам янги очилган гулдай чиройли, тонгда узилган бодринг каби тетик, ақли кам кимса мисол доим қувноқ бўлиши лозим эди. Аниқроғи, адабиёт уни шундай тасвирлаши керак дейиларди. Совет кишиси образида кучли изтироб тугул озгина ҳазинлик бўлишига ҳам йўл қўйилмасди. Мақтаниш эмас, сохта камтарликни қўйиб, айтай: мен 1956 йил поэзия хусусида баҳс бўлганида, мақола ёзиб, дард билан ёзилади шеър, кўнгил изтироби поэзиянинг муҳим асоси бўлиши лозим, деб баралла айтганман.

Ҳолбуки, ўша пайтларда бундай мулоҳазаларни айтиш мумкин эмасди.

Кўнгил изтироби бадиий асарнинг илдизи эди. Соц. реализм ўз қоида ва чекловлари билан бу илдизни кесиб ташлаб, адабиётни суррогатга айлантирди. Ва адабиётнинг қадри бениҳоя тушиб кетди.

Р. Раҳмат: — **Менинг назаримда, домла, келгусида яралажак ўзбек адабиёти модерн ва тасаввуф адабиёти намуналаридан бир қадар илҳом олиши, таъсирланишига шубҳа йўқ. Аммо йигирманчи асрда ижод этган атоқли шоир ва ёзувчиларимизнинг соц.реализмга чап бериб ўтган энг яхши асарлари унинг асосий замини бўлажак. Бу реал заминга беписанд қараш, миллий бадиий тафаккурни энг зарур асосдан маҳрум этиши мумкин. Чунки XX аср адабиётида халқимизнинг муайян тарихий шароитидаги дунёқараши ва руҳининг тадрижий ўсиши акс этган.**

О. Шарафиддинов: — Бу фикрларингизга тўлиқ қўшиламан. Ҳар бир миллий адабиёт ўзининг миллий заминига эга бўлиши керак. Лекин унинг ўзи билан ҳам чекланиб қолиш нотўғри. Жаҳон адабиётининг умумий ривожи ҳар бир маданиятли адиб учун ўтилиши лозим бўлган бир транплиндир. Лекин ҳеч қачон бир мамлакатдаги эстетик ҳодисани бошқа бир мамлакатга зўрма-зўраки жорий қилиб бўлмайди. Бугунги кунда модерн адабиёти хусусида кўп гапириляпти. Шундан ўрганиш лозимлиги айтилаяпти. Баъзи бир ёзувчиларимиз модернизмга очиқчасига тақлид ҳам қиляптилар. Лекин бу жараённи тақиқлаш нотўғри. Ҳамма нарсани истеъдод ҳал қилади. Тақлид — ўз жонига қасд қилиш, дейдилар. Маркес, Жойс, Пруст, Кафка ёки Камю ва бошқа буюклар кашф этган бадиий тафаккур йўлидан юриб, туртиниб, қоқиниб, йиқилиб, яна ўзини ўнглаб, тақлид чангалидан шарт чиқиб кетиб, бировникига ўхшамаган, ўз услуби ўзгаларни такрорламайдиган эстетик дунёсини яратолган истеъдод қандини урсин. Биз учун энг қувонарли ва ҳал қилувчи нарса шуки, адабиёт сунъий кишанлардан халос бўлди.

Ғарб фалсафаси ва адабиётида экзистенциализм деган бир оқим бор. Менга маъқул келди шу оқим. Собиқ совет даврида уни буржуазия санъати, деб қоралаган эдилар. Экзистенциализм инсон ҳаётининг ҳамма томонларини қамраб олишга ҳаракат қилган. Дейди: инсон осон яраланадиган, қийин тузаладиган, осонгина йўлини йўқотадиган, қийналиб йўл топадиган, бу оламда ўзи билан ўзи жуда қаттиқ курашадиган бениҳоя зиддиятли ва мураккаб бир мавжудотдир. Инсон — учи йўқолган калава, ечими қийин тугун. Айниқса, шахснинг ўзи билан ўзининг аёвсиз кураши бизнинг адабиётда деярли акс этмаган. Шунақа. Кўнгилда «ё ҳаёт, ё мамот» қабилида даҳшатли кураш кечаётганлигини одамнинг ўзи ҳам равшан идрок этолмаслиги мумкин. Ижодкор мана шу ғаройиб жараённи чуқур идрок этиб, қоғозга тушира олиш қобилиятига эга. Инсон ЙЎЛ излайди. Ўзини ўзи таҳлил этади. Зиддият хуруж қилган пайт боёқиш ич-этини еб ташлайди, ўзини ўзи тамом қилади. Инсон, ҳаётдаги чигалликлар асоратидан қутилишга ҳаракат қилиб, уринади, роса азоб чекади. Инсондаги энг олий интилишлар оғир фожиага коришиқ ҳолда кечади. Лекин бизнинг адабиёт инсон кўнлидаги зиддиятлар ўпқонига деярли тушолмади; инсон талқини кўнгилдагидек эмас.

Аслида кўплаб ижодкорларимиз ўзларини соц.реалистмиз, деб ҳисоблаб, бундан фахрланиб юрган бўлсалар ҳам, аммо амалда ўзлари сезиб, сезмай бу методнинг қайсидир ақидасига чап бериб асар ёзишга ҳаракат қилганликларини сезиш унчалик қийин эмас. Ҳақиқий истеъдодни ҳаммадан кўп қийнаган бу метод. Истеъдод ҳар қандай «.. изм»лар ва методлардан устун турадиган ҳодисадир. Истеъдодни бу методнинг тор қолипига мослаштиришга уриниш — жиноят. Совет жамияти шундай жиноятга қўл урган.

Р. Раҳмат: — **Бадиий ижод ва ижодкор психологиясига қизиқиб кўрганмисиз? Фрейднинг ёзишича, муддатдан илгари жинсий етилиш ҳам кейинчалик инсоннинг ижодкор бўлишига сабаб бўларкан. Реал онгдан онг остига қувғин қилинган фикрлар, ўйлар, истагу хоҳишлар ижод манбаидир, дейди у яна. «Ўғлингиз келгусида адабиётчи бўлишини истасангиз , — деб ёзади ўрис муҳожир олими Лев Шестов, — уни тартиб билан ҳар хил дурдона асарларни ўқишга мажбур қилманг. Бефойда. «Бир иш чиқмайди. Яхшиси фарзандингизни тўртинчи қаватдан улоқтириб юборинг, ўлмай қолса, келажакда адабиётчи бўлиши мумкин. Ёки у биронта қизни қаттиқ ва умидсиз севиб қолсин, агар бу дард уни ўлдиролмаса, у шоирга айланади». «Наҳотки, шеър туғар эмиш аламлар», дейди Рауф Парфи. «Чўнг ларза юз берди қалбда ногиҳон», деб ёзган эди Абдулла Орипов. Бошқа бир шоир шеър ёзишни илон чаққан жойдан заҳарни сўриб олишга ўхшатади. Булар истеъдоднинг илдизи ҳақидаги гаплар. Истеъдод соҳибларининг ўзлари ҳам қизиқ. «Эсингда тут, мен ўлганимдан кейин, ҳеч кечиктирмай, ҳамма ёзганларимни ёқиб юборасан», деб васият қилган экан Кафка ўз дўстига. Артур Рембо оз муддат ижод этиб, тўсатдан шеъриятдан ҳам, ўз шеърларидан ҳам бутунлай юз ўгириб кетади. Ҳатто у «Мен ўзимдан ҳам воз кечдим», дейишгача боради. Кўпчилик шоирлар катта бойлик, гўзал ҳаёт ва баланд мартабага онгли равишда қўл силтаб, аксарият ҳолларда одамни моддий қашшоқлик ҳамда йўқсизликка гирифтор этиши муқаррар бўлган шеър йўлига кирганликларини ўқиганман...**

О. Шарафиддинов: — Мен бу хил масалаларга астойдил қизиққанман. Лекин уларга лўнда қилиб жавоб бериш мушкул. Бу масалаларни тўла-тўкис тушунтириб бероладиган универсал формула йўқ. Аввало шуки, ёзувчи нима учун ижод қилади? Илгари ёзувчи ва шоир халқ учун, ватан учун ижод қилади дердик. Бундай қарашлар реал заминдан узилган, пуч мулоҳазалардир. Тўғри, ижодкор кейинчалик «халқим», «ватаним» деб ўртаниши мумкин, бироқ бошида уни қўлига қалам олишга ундаган куч бутунлай бошқа нарсадир. Қизиқ-да. Ўнлаб йиллар давомида ёзганларини ҳеч қаерда нашр эттиролмаган ёзувчилар ҳақида ўқиганман. Улар, шунча йиллар давомида ёзганларини ёқиб юбориб, кейин анча вақт қаламларини қантариб, дам олиб, яна созини қўлга олганлар. Масалан, Балзакни олайлик. У «Инсон комедияси»ни ёзиб машҳур бўлгунича ўн йиллар давомида битган асарларини ҳеч ким тан олмаган, ҳеч қайси нашриёт қабул қилмаган. Ёки Жек Лондонни эслайлик. Унинг узоқ йиллар ёзган нарсаларини биров икки пулга арзитмаган. Тасодифан бир ҳикояси матбуотда босилиб чиқиб, шу ҳикоя сабаб унинг кўчасида ҳам байрам бошланиб кетади. Унинг заиф асарларини ҳам ўқувчилар талашиб-тортишиб ўқийдилар. «Тобутдан товуш» пиесасидаги айрим сўзларни ҳазм қилолмаган амалдорлар асарни саҳнага йўлатмай, қайта-қайта муҳокамага қайтариб юрган кунлари Абдулла Қаҳҳор йиғламоқдан бери бўлиб, ҳатто оғзига сўз олиб: «Нега мен ёзувчи қилиб яратилганман. Нега пешонам бунчалик шўр бўлмаса», деб жуда ёмон қийналган. Бу факт унинг руҳини аёвсиз куйдираётган изтироб алангасининг бир учқуни эди, холос. Айтмоқчиманки, катта ёзувчининг дарди ҳам улкан, оғир бўлади. Ёзувчи руҳиятига кира билиш керак.

Баъзилар ижоднинг асосида шуҳратпарастлик истаги бор, дейишади. Айримлар болаликда юз берган аллақандай фавқулодда ҳодиса кейинчалик одамни ижод этишга мажбурлайди, деб билади. Афсуски, ўзбек адабиётшунослигида ижод психологияси жуда кам ўрганилган. Мутахассисларимиз фалсафа ва психологияга доир китобларни деярли ўқимайдилар. Қандайдир чекланган мафкуравий ақидалар ва ўзларининг ҳаминқадар маиший турмуш тажрибаларига таянган ҳолда бадиий асарни таҳлил қилмоқчи бўладилар. Ўзбек танқидчилигининг энг катта фожиаси шу.

Р. Раҳмат: — **Домла, ҳозирги ўзбек танқидчилигининг муаммолари хусусида фикр билдирсангиз.**

О. Шарафиддинов: — Шўролар замонидан қолган юзаки, чекланган тафаккур ҳозир ҳам яхши томонга ўзгаргани йўқ. Танқидий тафаккурнинг ичкарисида бир эркинлик, эврилиш, бир гўзал силжиш юз бермаяпти. Эрк, эврилиш деганда битта-яримта янги сўз топиб айтишни назарда тутаётганим йўқ. Олимларимизнинг билими кам. Гўё бутун умр ўқиб ўрганасану, лекин охирида ўқиган барча китобларинг сариқ чақага қиммат бўлиб чиқади. Маълум бўладики, керакли, зарур, билишинг шарт бўлган китобларни ўқимабсан.

Ўз вақтида танқидчидан мустақил илмий-назарий дунё яратиш талаб қилинмаган. Унинг елкасидаги асосий вазифа асарни оддийгина шарҳлаш эди. Аниқроғи, ёзувчи ва шоир истеъдодини собиқ совет мафкурасига хизмат қилишга мослаштириш эди. Кўпинча танқидчилар бир-биримизни мақтаб, фалончи адабиётшуносликда мактаб яратди, деймиз. Бекор гап. Ёлғон. Жаҳон эстетикасида янги саҳифа дейишга арзигули мактаб яратган ўзбек адабиётшуноси борлигини билмайман.

Р. Раҳмат: — **Озод ака, охирги савол. Сиз китоб йиғишга ишқибозсиз. Ҳозир ҳам китоб магазинларини бир бошдан айланиб, даста-даста китоб сотиб оласиз. Шу яхши одатингизнинг илдизини илғашга уриниб кўрганмисиз? Қайси безовта туйғу, қонмаган истак сизни китоблар оламига етаклайди? Ҳаётнинг энг катта маъносини китоблар орасидан қидирасизми? Ёки шу йўл билан ўзбек адабиётидан кўнглингиз тўлмаётганлигини билдирмоқчи бўласизми? Балки дилингизга, дардингизга мос ҳамсуҳбат қидирарсиз?**

О. Шарафиддинов: — Китоб йиғишга ишқибозлигим сабабини энди-энди идрок этишга уриняпман. Шу одатимнинг замирида ғаройиб ҳақиқат яширинганлиги аниқ. Умуман, китоблар мен учун янги дунё эшигини очадиган сеҳрли калит. Янгиликнинг, янги нарсаларнинг ишқибозиман. Саёҳатни ёқтираман. Ҳамма вақт ҳам саёҳатга чиқишнинг имкони йўқ. Китоблар саёҳатга чиқиш, янгиликка дуч келиш истагимни бир қадар қондиради.

КЎЗГУДАГИ ҚИЁФА

Омон Мухторнинг «Кўзгу олдидаги одам» ва «Тепаликдаги хароба» рўмонлари ҳақида айрим мулоҳазалар

Омон Мухторнинг кейинги йилларда ёзган романлари анъанавий ижод маҳсулига ўхшамайди. Бу асарларда ёзувчининг олам ва одам хусусидаги концепцияси қаҳрамонлари онгида ўз ифодасини топади. Шунданми, уларни ўқиган киши романлар замиридаги ғояни илғаб олиши, қалбига сингдириши қийинроқ. Чунки бизнинг китобхон бундай типдаги асарга кўникма ҳосил қилмаган.

«Кўзгу олдидаги одам» романи бош қаҳрамони Вали асар сюжетини ташкил қилган Сирож муаллим ва учувчи Бадалбек ўлими сабабини аниқлашга қанчалик интилса, китобхон ҳам шунчалик билишга ҳаракат қилади. Бунинг сабаби роман сюжет чизиғини воқеа эмас, қаҳрамон онги, фикрлаш тарзи ташкил қилганлиги, тафаккури битта масалага йўналганлигидадир.

Романда Сирож муаллим ва учувчи Бадалбек шахси ҳақида бош қаҳрамон Вали шундай ахборот беради: «Дунёнинг қизиқлиги: учувчи далага қўшиб баъзан шаҳарга ҳам дори сепиб юрса, Сирож муаллим, умуман, дори сепишга қарши, ҳамма билан жанжаллашиб юради. Мана, энди иккиси бир ўлим оғушида ётибди!» Бундан кўринадики, улар иккаласи бир одам. Лекин бош қаҳрамони Сирож муаллимни яхши одам деб билади. У яна бир ўринда: «Миршаблар, терговчилар мабода эринмай суриштиришганда, мен... яна бир гап айтардим...

Сирож муаллим одамларга кам қўшилиб, жанжаллашиб юрса ҳамки, гўзал, олижаноб инсон эди! Бадалбек ўз ишини тўғри бажаришга уринган, ўз касбининг устаси эканига қарамай, ёвуз киши эди! Мен худди шундай дердим», дейди. Бу фикрдан сўнг китобхон қалбида Сирож муаллимга нисбатан меҳр, Бадалбекка нисбатан эса қаҳр юзага келади. Бироқ улар «осмон негадир ўз-ўзидан дарз кетиб, қоқ тўрт бўлакка ажралган» кунда ҳалок бўлишади. Орадан икки йил ўтгач, яна «Бир куни ёмғир ёғиб, бу гал куппа-кундузда пичоқ билан кесган сариёққа ўхшаб, осмон ўз-ўзидан тўрт бўлакка ажралган» куни Ширинкўлдан олисларга қулоч отган катта йўл бўйида жойлашган чойхонада Вали Сирож муаллимни кўриб қолади. Нима учун осмон тўртга бўлинганда иккала ҳодиса юз берди? Ширинкўлдаги бу аччиқ қисматнинг сири нимада? Чуқур мулоҳаза қилиб кўрилганда ёзувчи нияти аниқлаша боради: мазкур ҳодисалар рамзий маънога эгалиги ва унинг замиридаги ҳақиқат аён бўлади.

Осмоннинг тўртга бўлиниши бу тўрт қитъа. Унинг ҳам Европа, ҳам Осиё жойлашган қисмида бутун дунёга адолатли деб жар солинган собиқ СССР жойлашган. Ширинкўл эса шу ҳудуддаги шаҳардир. Воқеа худди шу ерда содир бўлади. Демак, роман собиқ социалистик жамият воқелиги ва шу жамият одамлари фаолияти ҳамда қиёфасини акс эттириш асосига қурилган.

Роман қаҳрамони Вали фаолиятида тоталитар тузумнинг олиб борган иш йўсини, сиёсати ва унинг оқибатида юзага келган, шаклланган одамларнинг асл қиёфаси кўринади. Асарнинг мураккаблиги шундаки, бу нарса очиқ айтилмайди. Бу ғайритабиий воқеалик ҳақиқат билан йўғрилгани учун унинг рамзийлиги унча сезилмайди. Аксинча, реал ҳаётда ўз хатти-ҳаракатлари билан киши қалбига ўтиришмайдиган кимсалар қилмишларининг туб асослари ойдинлашади.

Вали Сирож муаллим уйига унинг ўлган ёки ўлмаганлигини билиш учун борганда «оила аъзолари алланечук бахтиёр»лигидан таажжубга тушади. Муаллимнинг қизи Мамлакатхон унга беҳаёларча кўз сузади. Ҳар пайшанба эса бутун оила аъзолари аллақаёққа овга кетишади. Муаллимнинг хотини Сожидахон: «Муаллимингиз учун ҳозиргача муттасил қаердандир пул келиб турадир», дейди. Мамлакатхон Валини ўзига ром этиб, ундан ҳомиладор ҳам бўлади. Бир куни унинг эри Адҳамжон Валини учратиб: «Мен ҳаммасини биламан. Боланиям. Бошқасиниям!», дейди. Бундай ҳамиятсизликдан ҳайрон бўласиз. Ўтмишда ўз аёлигагина эмас, балки юртининг аёлларига тик қараган эркакни ёқасидан олган жўмард йигитларни кўз олдингизга келтириб, қани улар, деган ички нидо тилингизга келади. Сабабини билишга интиласиз. Мушоҳада қиласиз. Оқибатда бундай ҳамиятсизликнинг сабаби инсон қалбидаги иймон ва эътиқоднинг сусайиб кетганида, деган фикрга келасиз. Нега бундай бўлди, деган савол яна сизга тинчлик бермайди. Унинг илдизини топишга интиласиз. Бу интилиш Валисиз амалга ошмайди. Жумбоқнинг калити унинг хатти-ҳаракати орқали очилишини ҳис қилгач, у билан боғлиқ воқеаларни таҳлилдан ўтказасиз.

Вали Бадалбекнинг қизи Ҳанифага боғланиб қолади. Дастлаб, Ҳанифа Бадалбекнинг қизи бўлгани учун ундан ўзини тортиб юради. Лекин кўнгил ҳам узолмайди. Сабаби Ҳанифанинг вужудида қандайдир нур бор эди. Бу нур Валининг вужудига ҳам кўчиб, унда янги инсоний одатларни юзага келтиради. Ёзувчи бу билан миллий қадриятларнинг асоси бўлган Қуръон ва ҳадислар нуридан баҳраманд, поклик билан бино бўлган ва шундай асосда тарбия топган фарзандлар қалби инсонийлик туйғуларига йўғрилган бўлишини таъкидлайди.

Ҳанифа отаси ҳақида гапириб: «Биласизми, дадам эркин, мағрур киши эди. Ҳаётда бировга бўйин эгмасди. Ҳар кимнинг гапига киравермасди... Лекин унинг учун буйруқ муҳим, у аскар эди! Шундай тарбия олганди. Унга буюрилса бас, ўтга, сувга ташланарди! Қулга айланарди... Мен дадамни оқламайман. Шу билан бирга, айб фақат менинг дадамда эмас. Тушунинг!», дейди.

«Тушунинг!» сўзидаги хитоб фақат Валигагина эмас, китобхонларга ҳам қаратилган. Демак, Бадалбек аслида яхши одам бўлган. Лекин ўз эркидан бегоналашгач, буюрилган нарсани қонуний деб бажариб, одамларга ва табиатга кўп зарар етказган. Инсонийликка ва виждонига зид йўл тутган. Бу нарса ўз мевасини берган: тўнғич қизлари беҳушов, бўйинлари йўқ, бошлари елкаларига кўндириб қўйилгандай. Лекин Бадалбек ёши ўтган сари ўз хатти-ҳаракатининг салбий оқибатларини англай бошлайди, ҳаётда ўзи ва ўзига ўхшаганларнинг иши туфайли содир бўлаётган воқеадан виждони уйғона бошлайди. Бироқ ноилождикдан қийналади. Ҳанифа ана шу уйғонаётган виждоннинг маҳсулидир.

Сирож муаллим бошқа, у яшаб турган жамиятдаги кирдикорларга хайрихоҳлик билдиради. Ҳатто хўжайинларига ёқиш учун ташаббус кўрсатиб ҳам туради. Шундан ўзи яшаб турган жамият каби икки — зоҳирий ва ботиний қиёфага эга. У зоҳирий кўринишда ўзини зиёли, хоксор, аёлларни қадрлайдиган кимсадай тутади. Ботиний, яъни асл қиёфасида эса ўта қабиҳ инсондир. У инсонларнигина эмас, ўзи яшаб турган юртини ҳам эркин, озод бўлишини истамайди. Мустақил йўл тутишига ишонмайди. Унинг назарида ўз халқи, юрти бунга қодир эмас. У кўзгуда ҳам ўз зоҳирий аксини кўришни истайди. Лекин кўзгуни алдаб бўлмайди, у маҳак тошдай гап — кишида борини кўрсатади. Сирож муаллим кўзгуда ҳар сафар ўзининг асл қиёфасини кўрганидан аламидан уни синдиради. Унинг касри оиласига ҳам урган: биринчи хотини Маҳлуқодан қандайдир маҳлуқ туғилган (қилмиш-қидирмиш), кейинги оиласидагилар эса сиртдан йилтироқ, аслида ахлоқсиз ва ҳамиятсиздир. Ёзувчи учун бу оила бир тимсол: бу оила кирдикорлари тоталитар жамиятнинг асл қиёфасини кўрсатади.

Аёнки, собиқ СССРни дунёда энг адолатли, инсонпарвар, эркинлик асосига қурилган, тинчликсевар давлат деб жар солинарди. Аслида эса бунинг акси эди. Ўз қадри, мустақиллигини талаб қилган халқни турли баҳоналар билан ички низо чиқариб, тинчитиш баҳонасида яна тизгинни ўз қўлларига олар эди. Ҳозир ҳам шунга ўхшаш уринишлар бор.

Асар қаҳрамони Вали Сирож муаллимни ўлгандан кейин ҳам пайдо бўлиши сирини билишга интилар экан, китобхон бу образга сингдирилган ёзувчи концепцияси моҳиятини англаб етади. Демак, Сирож муаллим ўлими манзараси собиқ тузумнинг бир найранги. Мустамлакачилик сиёсати мавжуд экан, бундай одамлар ўлмайди. Сирож муаллимлар ҳозир ҳам қайси бир жойда бел боғлаб хизмат қилаяпти. Сирож муаллим фаолиятига шундай ғоя сингдирилган.

Омон Мухторнинг «Тепаликдаги хароба» романи композицияси, қаҳрамоннинг хатти-ҳаракати, сюжетига асос бўлган воқеалар замонавий ўзбек насрида қўлланмаган янги усулда ёзилган. Негаки асарни қўлга олган китобхон тўғридан-тўғри қаҳрамон билан мулоқотда бўлмайди, балки унинг онги, тафаккури билан тўқнашади. Бошқача айтсак, ақл-идрокининг фаолияти орқали кўз билан кўриб, қўл билан ушлаб бўлмас дунё — инсоннинг ботиний олами билан яқиндан танишади. Дарвоқе, инсон тафаккурининг имкониятлари чексиз. Демак, роман воқеалари кечадиган ҳудуднинг ҳам чегараси йўқ. Бош қаҳрамон Мирза Ғолиб тафаккури бир дарё мисол уммонга қараб оқади. Уммон эса олам каби кенгдир. Лекин бу олам абстракт эмас, романда ўз аксини топган воқеликка диққат қилинган сари у реаллашиб боради. Буни англаши учун китобхондан қаҳрамон ички дунёсини, қалбида кечаётган пўртаналарни, яъни инсоннинг ботиний оламини англаш иқтидори талаб этилади. Маълумки, ҳар ким ҳам бундай иқтидорга эга эмас. Роман эса ўқувчидан шундай оламга ва инсоният дунёсига онгли муносабатда бўлишни тақозо этади. Шундагина асарда илгари сурилган ёзувчи концепцияси англашади.

«Кўзгу олдидаги одам» романидан фарқли равишда «Тепаликдаги хароба»да тафаккур йўналиши руҳий олам инкишофига, яъни руҳий поклик, руҳий мардонаворликнинг ташқи оламга таъсир кучини, бу кучнинг моҳиятини очишга қаратилган. Зеро, қадимги диний-фалсафий асарларда «Ҳаётдаги энг катта жасорат руҳий ботирликдир», дейилади. Адиб ана шундай руҳий ботирлик тасвирида одам ва оламнинг покланиш асосини кўрсатади.

Умуман, «Тепаликдаги хароба» романи диний, фалсафий-ахлоқий йўналишдаги шарқона асарлар йўлида ёзилган, десак тўғри бўлади. Ҳозирги кунда Яссавий, Кубро, Нақшбанд, Ҳусайн Кошифий таълимотларини ўзлаштиришимиз бир қадар қийин кечаётгани сир эмас. Чунки биз бу борада олдин билим ва тарбия олмаганмиз. Мазкур асар замиридаги ёзувчи концепциясини китобхон англаб олиши қийинлигини сезганиданми, муаллиф ўз мақсадини ошкора тушунтиришга уринган, гоҳида рамзий қаҳрамонларининг кимлигини адабиётшунос каби шунчаки таъкидлашга киришиб кетган ўринлар бор.

Хўш, адиб нима учун қаҳрамонлари — Лутфий, Машраб, Байронларнинг кимлигини англатишни истайди?! Чунки улар ҳаётда адолат, ҳақиқат қидиришган, шу учун курашган буюк инсонлар. Бироқ ҳақиқат сири моддий дунё, ижтимоий ҳаётдан эмас, инсоннинг ўз қалбида, одамлар руҳида, дейди муаллиф. Романнинг бош қаҳрамони Мирза Ғолиб Катта Йўлга йўл излайди. Лекин туқайзор ичидан бу йўлга чиқа олмайди, йўл тополмайди. Бу йўлни замондошлар бир асрдан кўп вақтдан бери қидиради. Айниқса, мазкур Йўлга олиб борадиган сўқмоқ октябр тўнтаришидан сўнг чим, тиканлар билан кўмилиб кетди. Чунки руҳимизни адолат, ҳақиқат туйғуси тарк этди, уни ботирликдан кўра кўпроқ қўрқоқлик туйғуси қамраб олди.

Мирза Ғолиб тўқайзорда, демак, ўтмиш ва бугунги кун билан боғлиқ ҳаётнинг мураккаб чигалликлари орасида гангиб юриб, кишини сергаклантирадиган маконга — Тепаликдаги харобага дуч келади. У ҳарчанд Қиблага — покликка йўналмасин, харобага дуч келаберади. Бу ҳолнинг заминида икки рамзий маъно яширинган. Қаҳрамон Қиблага етиша олмайди, чунки у ҳали бунга муносиб эмас. У руҳий камолотга эришолмаган. Иккинчи рамзий маъно шуки, ҳар қандай инсоннинг борар жойи, абадий макони бир, бир хилда қурилган. Шундан ҳаётда ўзини ўзгалардан устун қўйиши, адолатсизлик қилиши ножоиз. Унинг ҳисоб-китоби бордир. Бу ҳақиқат Мирза Ғолибнинг имкониятн ночорлигини билиб туриб, адолатсизлик қилган Мардонқул ака, дўстларининг аҳволидан хабардор бўлган Тенглаш ва Ҳакимжон кабилар фаолияти мисолида очиб берилади. Бундайлардан ҳаёт ўчини олади.

Роман сўнгида автобусда келаётган Мирза Ғолибга хотини Мастура билан бирга ишлайдиган жувон шундай дейди: «Мастура опамни кўзи ёриди, Ўғил! Лекин жуда қийналдилар. Бир ўлиб тирилдилар! Ҳозир яхши... Эртами, индин жавоб берса керак! Сизни табриклайман...». Нима учун индамас Мастуранинг иши ўнгидан келди. Чунки у соф ва пок шахс. Унинчини битиргандан бери фабрикада ҳалол, қаноат билан ҳеч бир таъмаларсиз меҳнат қилади. Одамларга меҳри ҳам самимий ва табиий. Мирза Ғолибнинг зиёли дўстлари — Тенглаш, Ҳакимжонлар эса оқибат кўрсатмайдилар. Чунки улар ҳамма нарсани англаб туриб нафсга бериладилар. Мирза Ғолиб ҳам ўз адаши улуғ шоир Мирза Ғолиб даражасида эмас. Шоир ниҳоятда виждонли, қайсар, ўз қадрини биладиган шахс бўлган. Асар қаҳрамонининг эса руҳи шоир даражасида ботир эмас. Шундан ҳаётида меҳнатига яраша қадр топмайди. Бу борада унинг дўсти Лутфулла ибратли, чунки унинг хусусиятлари адаши Лутфийга ўхшайди, у руҳий баркамол инсон. Мирза Ғолиб мақсадга эриша олмайди. Буни ёзувчи шундай изоҳлайди: «...мақсадга эришмаган, эришолмаган... эришолмайдиганга ўхшар эди! Нега?! Унинг ҳаётида чинакам муҳаббат етишмагани... Юртни, ҳаётни, одамларни севмоқ учун, Оллоҳни севмоқ учун — қонингда худбинликни қатра-қатра ўлдурмоқ, фидойи бўлмоқ, энг аввал — бир жонни севмоқ мушкул, айниқса, Оллоҳни севиб бўлмайди!»

Мирза Ғолиб бундай инсон бўла олмайди, чунки собиқ совет даврида тарбия топган. Шундан у Катта йўлни тополмайди, унга чиқолмайди. Унинг тўқайда азоб-уқубат тортиши, Тепаликдаги харобага дуч келиши қалб поклиги, руҳ ботирлигига эришишга даъватдир.

Хулоса қилиб айтганда, Омон Мухторнинг янги услубда, янги тамойилда асарлар ёзганини табриклаш лозим. Лекин янгича услуб бу бадиий асар билан илмий асарнинг омухтаси дегани эмас. «Тепаликдаги хароба» романида тез-тез дуч келганимиз — бу унчалик қовушмаган омухталик китобхоннинг асарга бўлган иштиёқини сусайтиради. Адиб бундан фориғ бўлмоғи даркор.

Ҳакимжон КАРИМОВ,
филология фанлари доктори

Саъдулла АҲМАД

ДУНЁ БОШИ ГУЛЗОР...

Дунёга қайтиб келурман,
Фақат, бошқа гул бўлиб.
Миртемир

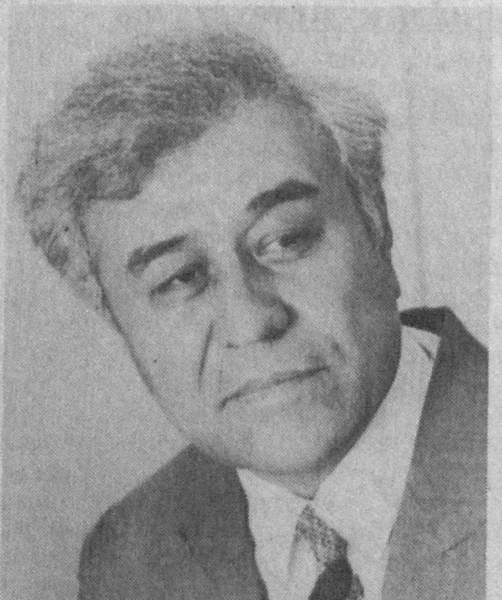

ЎЛИМ СОБИРГА

Ўзинга арзим бор аввал ўзимдан,
Тўйдим мен дунёга тўймас кўзимдан,
Ризқ сўриб рўшнони кўрган рўзимдан,
Воҳ, қандай қоп эдим тўлмайман, болам!
Оғиз ялмоғиз ҳазрат Одамдан,
Ҳасрат ҳам меросдир, билсанг, отамдан,
Бу нафс балосига нусрат Ҳотамдан, —
Дедилар, мен энди ўлмайман, болам.
Дўст эса, оғзимда ошимни бердим,
Сувсаса, кўзлари ёшимни бердим,
Бор, дедим, биргина бошимни бердим,
Ўзимни назарга илмайман, болам.
Дўст ҳам кириб олди ота пўстимга,
Қўлимдан муздай сув қуйди устимга,
Танни ташлаб чиқдим охир дўстимга,
Йиғлар, куларимни билмайман, болам.
Жаҳонга кўз-кўз қип кирдикоримни,
Руссадан бошимга ёққан қоримни,
Қуролмай, олдирим қулдан оримни,
Гул эдим, мен нечук сўлмайман, болам?
Ҳозирда арвоҳман — сурати қушман,
Туққанин танимас, доримас душман,
Душман ҳам десалар, бир ёрим — пушмон,
Мен нетиб сочимни юлмайман, болам?
Агёр дўсту ёрдин хуброқ оқибат,
Ток деб топинганим тупроқ оқибат,
Тупроқдан топдим мен кўпроқ оқибат,
Одамнинг ҳолига кулмайман, болам.
Оллога шукурким, мен сени кўрдим,
Тўрт кунлик дунёда қирқ тўрт йил турдим,
Бебурд оламзодан бетимни бурдим,
Қайта одам бўлиб келмайман, болам!..

* * *

Дунё боши гулзор, одоши мозор,
Гулзору мозорнинг ораси бозор.
Тасанно, гулузор, озорнитаки,
Гулзору мозору бозорни бузар!..

* * *

(«Сарғайган сатрлар»дан)

«...Юлдуздай кўз беру чақмоқдай тил бер!
Дил зангин кеткизгил — нур олсин офтоб!
Илоҳо, демасман, бир бошга эл бер,
Донишманд халқимиз-у, ақлимиз бетоб...» —
Ғафлат уйқусида экан ночалар,
Мангалайн тулларни ёритиб ойдек,
Тошкент осмонига чиқиб кечалар
Дуо китобини ўқийди Ойбек!..
1986

* * *

На тошдурсан, минг бош урсам, кўз ёшимга эримас?
Адади йўқ ёшларимни ютган танинг, ер эмас.
Тош экан-да, шўр ёшимни тўккан билан иримас...
Шамолларга қўшилишиб улоқканим бир эмас,
Азон пайти исминг айтиб, зор йиғлашим сир эмас;
Алам! Менга ёр эмассан, мен ҳам сенга эр эмас!..

* * *

(И. Репин. «Иван Грозний ва ўғли 1581 йилнинг 16 ноябрида» суратига)

Улуғбек ул,
улга[1] бошини тутди;
Қувжур!—
Ўз урунни қуритар Иван[2].
Юрт бесар; чуғз кезар...
Эй, чархдан ўтиб,
Ғарбу Шарқ шарҳида мен нима дейман?!
1989.

1. Ул — ўғил.
2. Расмда рус подшоси Иван Грозниининг ўз ўғлини ўлдириб қўйгани тасвирланади.

***

(«Сарғайган сатрлар»дан)

Элда бўлар кўтара-кўтар,
Шоир бўлиб етишсам бир кун!..
Бир қизча бор, зардоблар ютар,
Сен куласан, у йиғлар дилхун...
Оҳ, сўзимнинг умри кўп узун!
Юрагингга етмас хитобим.
Бошқа қиз бор, ётдир биз учун,
Бош остида ётиқ китобим.
Ўзимдан ҳам сўзим кўп яшар.
Эҳ, бемаврид қариганим куй!
Балки ёшим юздан ҳам ошар,
Шубҳасиздир бошимда бир тўй: —
Яна элда кўтара-кўтар,
Сезилмайди... недир бу дамлар?
Сўнгги йўлга кўтариб элтар
Елкалашиб мени одамлар!..
Сен ортимда қолу жимгина,
Аламларга тўлган, хоҳласанг.
Мен кўрмайман унда, жонгинам,
Ўшанда ҳам кулгин, хоҳласанг!
Қайғурмагин, майли, шунда ҳам,
Қабрим ғариб... қўйма қаламлар.
Энг яхшию ёмон кунда ҳам,
Ташлаб қўймас мени одамлар!..
1964.

* * *

Бу чарх кажрафтордир, кажбаҳсдир асру,
Суймак-куймак; бу ишқ ганжмасдир асру.
Ҳажру ҳасрат ўти ўчмасдир асру,
Кўнгил куйса калит очмасдир асру.
...Элликка беш энлик мени эндирди,
Элликнинг пилиги куйиб бўлдирди!
Сени чорак аср кейин келтирди,
Бу чарх кажрафтордир, кажбаҳсдир асру.
Куйма! Ичкуяр йўқ, бу чарх куймайди,
Билъакс, куйган юрак билан ўйнайди!..
Гулим, севсанг, сени кимлар суймайди?!
Суймак — куймак; бу ишқ ганжмасдир асру.
Биз суйган Оллоҳнинг куйган қулимиз,
Кўзлар туташ туриб, етмас қўлимиз,
Сўнгсиз оловларда қолди йўлимиз,
Ҳажру ҳасрат ўти ўчмасдир асру.
Шаҳринг тилсимланган — Ширин, дейдилар,
Фақат Фарҳод билар сирин, дейдилар,
Фарҳод, Ширин менинг кўнглим не билар?
Кўнгил куйса калит очмасдир асру!
Бу чарх кажрафтордир, кажбаҳсдир асру...

ОФТОБ

(Чистон)

Ой ўзини ойнага солди,
Ойна олов ичида қолди!..

Ҳаёти ва ижодий фаолиятлари асосан шўролар замонига тўғри келган оқсоқол адибларимизнинг айрича қисмати — улар босиб ўтишган гоҳ таҳликали, гоҳ аламли йўл бугун Истиқлол нурида барча томонлари билан очиқ-ойдин намоён бўлаётир. Бирида муроса йўлидан бориб, бирида дардини, аламини элу юрти билан баҳам кўриб, имкон қадар тўғри сўзни айтиш пайида саъй-ҳаракат қилган бу ёзувчи, шоирларимиз шундай ёруғ кунларда ардоққа, эъзозга лойиқ. Чунки улар бошдан кечирган шарт-шароит, ўша даврда ижодкорга қўйилган талабларни инобатга олсак, бугун шундай муносабат муносиб кўринади.

Улар одимлаб ўтган чиғириқлар, тўсиқлар ҳозир олиб ташланди. Аммо оқсоқоллар таржимаи ҳоли кўп воқеалардан огоҳ этади. Таваллудининг 75 йиллигини қаршилаётган атоқли ёзувчи Мирмуҳсин 1921 йил 3 майда Тошкентнинг Кўрғонтаги мавзеида таваллуд топди. Унинг болаликданоқ адабиётга қизиққани, маърифатли оилада ўсиб-улғайгани ижод билан жуда эрта — 14 ёшлардаёқ қизиқа бошлаганида ҳам кўринади. Олтмиш йиллик фаолияти давомида адиб ўнга яқин достон, йигирматача қисса ва романлар ёзди. Муаллифнинг «Умид», «Дегрез ўғли», «Темур Малик», «Меъмор» каби асарлари ўзбек китобхонларининг севиб ўқиладиган китобларига айланди.

Баракали ижод билан бир қаторда Мирмуҳсин ижтимоий ҳаётда ҳам фаоллик кўрсатди, қирқ беш йил мобайнида «Шарқ юлдузи», «Муштум», «Гулистон» каби обрўли журналларда бош муҳаррирлик хизматида бўлди.

Ёзувчининг хизмати Ўзбекистон халқ ёзувчиси каби юксак унвон, Давлат мукофоти ва орден, медаллар билан тақдирланган. Республикамизда нашр этилган тўрт жилдлик сайланмасидан ташқари, қардош республикаларда, чет элларда ҳам асарлари бир неча бор чоп қилинган. Бугун заҳматкаш ёзувчимизнинг янги «Турон маликаси» романидан олинган парчани эътиборингизга ҳавола қиламиз.

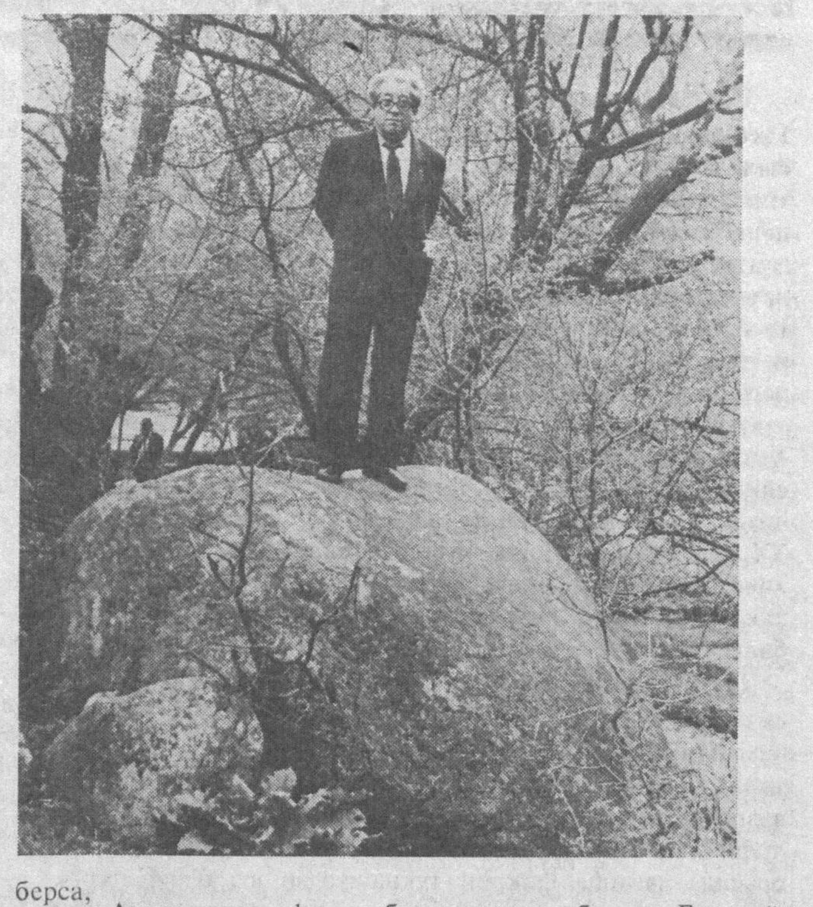

Мирмуҳсин

ТУРОН МАЛИКАСИ

Романдан парча

ШАҲЗОДА ЙИНОЛ-ТЕГИН ВА ШАЙХ НАЖМИДДИН КУБРО

Чун мест зи ҳар чи нест чуз бод ба даст,
Чун ҳаст ба ҳар чи ҳаст нуқсону шикаст.
Пиндор, ки ҳаст ҳар чи дар олам нест,
Ангор, ки нест ҳар чи дар олам ҳаст.[1]

Нажмиддин КУБРО.

— Ассалому алайкум!

— Ва-алайкум ассалом!

— Ҳазрат, хорижга кетаётган экансиз, мени ҳам олакетинг, хизматингизда бўламен... Саҳарлаб безовта қилганим учун узр, — деди даҳватанги, эндигина мўйлаби сабза урган ўн етти- ўн саккиз ёшлардаги йигитча дарвоза ёнида, — ҳаддим сиғиб, Сиз, улуғ ҳазратга мурожаат этаётганим учун узр сўраймен... Сиз, толиби илмларнинг буюк ҳомийси эканингизни шоҳ ҳам, гадо ҳам яхши билади.

— Сен кимсен, номинг надур? Кимнинг фарзандисен? — сўради баланд бўйлик, салобатлик шаҳзода Йинол-тегин ҳазратлари ҳайратомуз.

— Менинг номим Аҳмад бин Умар бин Муҳаммад ал-Хеваҳий... Мадраса талабасимен... Сиз, шаҳзода ҳазратлари ҳам шу мадрасада таҳсил топган экансиз. Сизнинг улуғ ҳукмдор ал-Маъмун тузган «Дорул илм», Бағдоддаги «Дорул ҳикма»га хайрихоҳ бўлиб, кўп ёрдам кўрсатаётганингиздан хабардормиз... Мударрисларимиз тилида сиз. Нафақат мударрислар, талабалар ҳам сизни бағоят ҳурмат этадурлар.

— Сенинг бу гапларинг чин дилдан бўлса, сен, бўтам, Туронзамин учун даркорсен. Аммо, минг афсус, мендан ҳукмдорлик қудрати кетиб, сургун бўлаётганимда қамти келдинг... — деди ҳовлисининг катта ўймакор дарвозаси олдида бу фавқулодда учрашув ва гуфти-гўдан ўзи ҳайрон бўлиб қолган Йинол-тегин, — юр ичкарига кирайлик! Тонгда келибсен... Мен энди бомдод номозини ўқиб, ҳовлига чиққан эдим. Нонушта қилайлик.

— Шаҳзода ҳазратлари, мен хизмат қилишга тайёрмен, сиз билан нонушта қилишга ҳаддим сиғмайди. Мен хизматкор талабамен...

— Бўтам, сен бобокалонимиз ал-Маъмун «Дорул ҳикма»сини тилга олдинг, бу менга умид бағишламоқда. Юрабер, сен билан гаплашадиган гапим бор. Ҳар бир ёмонлиққа ҳам, яхшилиққа ҳам сабр керак. Сургун этилаётганимни дедим, бу ҳам Аллоҳдан. Сабру тавба... ҳар бир банданинг олийжаноб фазилатидир. Ҳукмдорлик ўз йўлига, бизлар Аллоҳнинг неъматига қаноат билан яшамоғимиз даркор, бул ҳар бир мусулмоннинг нияти матлабидир.

Талаба йигит Аҳмад бин Умар бин Муҳаммад ал-Хеваҳий[2]нинг юзида бирдан офтоб чарақлагандай бўлди. Кайфи чоғ йигит шаҳзода ҳазратлари билан олдинма-кетин ҳовлига кириб, пешайвонга ўтишди. У, шаҳзода тилидан чиққан уч сўзни дилига жо этди; бу — «Сабр», «Тавба» ва «Қаноат» эди...

— Мен сизни ўзимга ҳамроҳ этиб олиб кетмоққа розимен, аммо сиз ёш бўлатуриб, нечун она юртни ташлаб кетмоқдасиз? — деди шаҳзода бирдан бу йигитни «сизлаш»га ўтиб. Йигит шаҳзоданинг тезда бундай «бурилиш» қилганига ажабланмади, босиқлик билан суҳбатни давом эттира берди.

— Муҳтарам шаҳзода ҳазратлари, — деди Аҳмад бин Умар, ўзига ҳамроҳ этишга рози бўлган подшоҳ иниси—шаҳзодадан ғоятда мамнун бўлиб, — бу, аввалambор, Сиз ҳазратдан билим олмоқ, иккиламчи, Сиз ҳазратнинг ёнида бўлиб, дунёни кўрмоқ ва яна шуни айтмоғим лозимки, биз талабалар Дорулсалтанада бўлаётган сиру синоатлардан хабардормиз, саркарда амир Алп-Арслоннинг ноҳақ қатл этилганидан норизо бўлдик. Яқин бир ошнамнинг падари амир лашкарида Хуросон жангида бўлиб, омон келди, у мардум ёш саркарданинг дили пок инсонлигини, Туронзаминнинг асл фарзанди эканини таърифладилар. Шундай одамлар мамлакатда ўлдирилса, таъқиб остига олинса, биз талабалар қандай чидаймиз! Ватандан чиқиб кетишни ихтиёр этдим. Матлабим фақат бу эмас, мен Сиз олий ҳазрат билан Бухоройи шарифгача бориб, бунда Мадрасаи Олияга кирурмен, мутасаввуф устозларим кўмагида сўфийлик тариқатини ўрганурмен... Кейинчалик, Аллоҳ йўл берса, Мисрга борурмен, шайх Рўзбехон ал-Ваззон-Мисрий ҳазратлари ёнларига бориб, тасаввуф тариқатидан билим олурмен...

— Ниятингиз таҳсинга сазовор, — деди ҳазрат шу лаҳза ёнига келган хизматкорга дастур хон тузашни буюриб, сўнг Аҳмад бин Умарга сўз айта кетди. — Амир хусусидаги гапда сиз — талабалар ҳақсиз. Ёмон кимсаларнинг бўҳтони сабаб, амир қатл этилди... Бу ғоятда оғир фожиа! Э, худойим, гуноҳларимизни кечир! Тавба қилдим! Ўзингга шукр! Қурбон бўлган амир гуноҳларини кечир! — Лоилоҳа-иллоллоҳ Муҳаммадун Расулуллоҳ... (У калима келтириб, юзига фотиҳа тортади. Талаба ҳам). Сизга маълум эмас, менга аён бўлган баъзи қора ниятли кимсалар устун келмоқда. Подшоҳ ҳазратлари уларга ишонмоқда... сохта далиллар шунчалик кучлики, ишонмай илож йўқ, амир Алп-Арслонни ҳимоя қилолмадик... Юрак фиғонимизни ёлғиз Аллоҳимнинг ўзи билиб турибди. Қаноат ва ризо даркор...

«Ризо» сўзи Аҳмад бин Умар дилига маҳкам ўрнашиб қолди. Ризо — Аллоҳ қудратини, илмини чуқур ҳис қилган, ўзини буткул унинг иродасига топширмоқ ва Аллоҳ олами билан ҳузурланмоқ, демак. Ҳақ унга ва у Ҳаққа яқинлашмоқ демакдир, — деди ўзига ўзи Аҳмад бин Умар.

— Ҳазрат, тасаввуф аҳли учун Парвардигор ишқи, дийдори ҳамма нарсадан устун. Сўфий илоҳиёт оламига руҳан қўшилиш учун яшайди ва ўзлигини барбод бериб ёр васлига эришади, лекин ҳазрати Али Абутолиб разийаллоҳу анҳу хонадонига ҳам ҳурмат билан қараганларни ёқтирамен ва шиа аҳли билан суннийлар орасида хусумат ва жанжал келиб чиқишига йўл қўймаган бўлардим... Тасаввуф мазҳабларни ўзаро ихтилофга қўйишдан устундир...[3].

— Бу фикрларингиз эътиборга сазовор. Дарҳақиқат, мадрасаларимизда талабалар юритаётган фикрлардан биз кексалар воқиф эмасмиз, узоқда қолмоқдамиз. Айниқса дорулсалтанадаги белига заррин камар боғлаган мансабдору мулозимлар маърифатдан ғоятда узоқ. Улар тасаввуф тариқатини билмайдилар. Улар умуман китоб ўқимайдилар! Улар фақат емоқ-ичмоқ ила банд, айшу ишрат, фароғат ичра кўмилиб, мансабдорлик «гашти»ни сурмоқдалар. Улар Аллоҳни тил учида ёдлайдилар, зино-ю куфр авж олиб кетди... Менинг хорижга кетмоғим лозим бўлиб қолди. Аммо, бу мутлақо ватанни ташлаб қочмоқлик эмас! Бир томондан сизга ўхшаб, дунё кўриб, жангга тайёрланиб келмоқчимен. Иккиламчи, подшоҳ амрини бажармоқ — фарз! Чет эл билан савдо-сотиқ, тижорат ишларини яхшиламоқ, хорижда, айниқса Сауд Арабистони, Мисрда, Ҳинду Чинда сафолатхоналар очишга тайёргарлик кўрмоқ, Туронзаминда карвон йўлларини ўрганмоқ, чиний ипак матолар оқими нишобини Туронзамин томон тўғриламоқ каби азалий катта муаммолар подшоҳ ҳазратлари томонидан менга буюрилди. Бизлар ижрочи, шу ишларда аллоҳдан паноҳ тилаб, ўзга мамлакатларга азм этмоқдамиз... Сиз, юрагингиздаги ўз матлабингизни очиқ айтганингиз сабабли мен ҳам мақсадимни очиқ айтдим. Бу гапларда сир йўқ, наҳотки мен ўзимизнинг толиби илм, садоқатли фарзандларимиздан буларни яширсам. Қалбингизда бир даста гавҳар бор, у — тасаввуф таълимоти! Уни авайлаб, камолотга етказинг. Буюк аллома, Бағдодда «Дорул ҳикма»ни тузган бобокалонимиз ҳазрат Абу Абдулло Муҳаммад ибн Мусо ал-Хоразмий Туронзаминда келгусида кўп олиму уламолар дунёга келади, деб башорат қилганлар. Буларни сиз яхши биласиз. Ҳозирги талабаю муллавачалар қотиб қолган эски «муллалардан» анча баланд туради. Мутасаввуф таълимотига нафақат устоз ал-Хоразмий ҳазратлари, имом Исмоил ал Бухорий, Қаффол Шошийлар ҳам амал қилганлар — яъни аллоҳни унутма, дилингда ёлғиз Аллоҳ бўлсин, қўлинг меҳнатда, фикринг илму ирфонда бўлсин, деганлар. Шайхулраиснинг бутун меҳнати бу улуғ таълимот мевасидир-ки, Аллоҳ-таоло у зотга шунчалик тафаккур ато этибдур.

Аҳмад бин Умар Йинол-тегин ҳазратларига тикилар, аввал, Дорулсалтананинг деярли эгаси: бу юксак даргоҳдан норизо эканига ҳайрон бўлиб турган эди, мансабдорлардан мансаб кетгач, улар ҳеч нима бўлмай қолганини, ҳатто подшоҳ иниси ҳам «эл қатори» бўлиб қолганини сезгандай бўлди. Чунки аслзода мансабдорлар ўз амалидан бекор бўлгач,фуқаролар қаторига кириб қолар экан. Аммо, шаҳзодадаги заковату раҳмдил қалб унинг улуғлигини асло йўқотмаслигини дилидан ўтказди. Элга тарқалган «Қатл этилган амир шов-шуви... ва давлатга қарши фитна...»га шаҳзоданинг алоқаси йўқлигини талабалар яхши билишарди.Лекин барибир қизиққон талабалар ҳукмдорларга нисбатан нафрат билан қарардилар.

Шу куни Аҳмад бин Умарни шаҳзода ўзига йўлдош этишга рози эканлиги уни бағоят хурсанд этиб, ўз уйига шод қайтди. Бу йигит ҳақида шаҳзодада ҳам жуда юқори фикр уйғониб, оиласи ва олти йўлдоши ёнига еттинчи йўлдош қўшилгани далда бўлди. Бунинг устига билимдон йигитнинг маслаҳатгўй бўлмоғини англади. Аммо минг афсус, «билимдон талаба» то Бухоройи шарифгача йўлдош бўлиб, ҳазратнинг барча юмушларини жон-дилдан бажарди. Ҳазрат ўз одамлари билан Шош шаҳрига жўнашга тайёргарлик қилаётганида, у бунда — Бухоройи шарифда қолишини, сўнгра Машҳаду Марв, Ҳамадону Рай орқали Бағдоду Қоҳирага боришини маълум этди. Шаҳзода унинг раъйини қайтара олмади, Аҳмад бин Умарга хизмати учун тилло тангалар берди, олмайман, деса ҳам зўрлаб тутқазди. Ўзи подшоҳ фармонига кўра Самарқанд, Кеш, Шош ва Болосоғун... томонларга машриқ шаҳарларига йўл олди...

* * *

Муҳтарам китобхон!

Донишманд шаҳзода Йинол-тегин машриқ мамлакатларига, толиби илм Аҳмад бин Умар эса жануб мамлакатлари сари йўлида давом этаберсинлар, сиз билан биз йигирма беш йил кейинги даврга бир боқайлик. Мозийнинг дарак беришича, шаҳзода билан Аҳмад бин Умар йигирма беш йилдан сўнг яна Гурганжда учрашадилар: бирлари қирқ ёшда, иккинчилари — уч кам тўқсон ёшда эдилар.

Ўша Аҳмад бин Умар бин Муҳаммад ал-Хеваҳий — Аллоҳнинг марҳамати, ўзининг меҳнату заковати билан эл ичида пир аталиб, Кубровия тариқатининг асосчиси Нажмиддин Кубро бўлиб танилди, у билан Гурганжда, Дорулсалтанада учрашдилар. Шайх Нажмиддин Кубро Йинол-тегин ҳазратларига ўзининг «Алусул-ал-ашара» китобини туҳфа этди. Бир неча ҳафта мобайнида ҳазрат тасаввуф таълимотининг бу бебаҳо асарини ўқиб, мутолаа қилиб, кексайганида бундай таълимотни ўргангани, бу китоб Туронзаминда яратилганидан мамнун бўлдилар. Сўфийлик тарбиясида қуйидаги ўнта талабнинг муҳимлигини дилига жо этди. Биринчи: **«Тавба»** — барча омилларнинг боши, ўз гуноҳларини англаб, Аллоҳ олдида тавба қилган ва бундан кейинги ҳаётини фақат илоҳий эзгулик ва хайрга бағишлашга аҳд қилган одам тариқатга кира олади... Иккинчи: **Зуҳд** — тақво, парҳез, демак. Зеро, тавба қилган киши ҳаромдан ҳазар қилиб, ҳалолликка юз тутиши, Аллоҳдан қўрқиб, Аллоҳ ман этган ишларни қилмаслиги лозим. Учинчи: **«Таваккул»** — ўз амаллари, фикри ва ишларида ёлғиз Аллоҳга суяниш, демак. Ризқни Аллоҳ беради, инсон тақдирини Аллоҳ белгилайди ва инсон амаллари ҳам Аллоҳ иродаси доирасида бўлади. Чунки яхшилик ва ёмонлик, тўқлик ва очлик, бойлик ва камбағаллик ҳам Аллоҳдандир. Инсон буюк заруруият ичрадир. Унинг фаолияти, ижоди ва қудрати шу илоҳий заруриятдан ташқарига чиқиб кетолмайди. Инсон буни англамоғи лозим. Чунки инсон абадий эмас, у барча мавжудот каби фонийдир. Абадият фақат Аллоҳнинг ўзи. Агар инсон абадиятни хоҳласа, Аллоҳ сари интилсин, поклик оламига қараб камол касб этсин. Тўртинчи: **Қаноат** — камолотнинг энг мақбул йўли ҳисобланади, модомики, инсон фаришта билан ҳайвон орасида турувчи маҳлуқ экан, унда руҳ ва жисм кураши муқаррар бўлиб, камолот ана шу жисм талабларини енга бориш ва руҳ талабларини кўпайтириш билан қўлга киради. Қаноат инсонни инсон қилади, маънавий безаги билан безатади. Бешинчи: **Узлат** — тасаввуф таълимотига кўра инсоннинг руҳи, агар у покланишга мойил бўлса, табиий равишда яккаланиш ва гўшанишин бўлишни талаб қилади. Инсон руҳи тажрид (ажралиш) ва тафрид (ёлғизланиш) босқичларини босиб ўтмаса, мутлақ покланмайди. Узлат — сўфийларнинг чилла ўтиришлари, хилватлари билан амалга оширилган. Олтинчи: **Таважжуҳ** — курашмоқ, яъни ўзи билан ўзининг курашмоғи. Солиқ (инсон) ҳамма вақт яратганига юзланиб, ундан мадад сўраб, унинг сари қалбан интилмоғи даркор. Еттинчи: **Сабр** — инсоннинг эътиқоди, ниятини синаш. Ҳақ йўли оғир ва мушкул йўл, унинг азобу изтиробига чидаган кишиларгина мақсадга эришади. Тариқат йўловчиси сабр манзилидан ўтса, ажиб бир руҳий довондан ўтган, янги куч-қудрат топган бўлади. Саккизинчи: **Муроқаба** — кузатиш, тафаккур-шуурга берилиш демак.Тавба-тазарру қилиб, зикру тоат, сабру садоқат билан ўзининг маърифатини ошириб борган инсон, бора-бора осойишта бир ҳолга келади. Аллоҳ дийдори ёнида тафаккурга ғарқ бўлади, оламларни руҳан сайр қилиб чиқади, кўз олдига Ҳақ таоло жамоли ва Пайғамбар сиймосини келтира олади. Руҳи тўлишиб тасаввур ва тахайюли кенгаяди, ғайб асрори эшиклари юзига очилади. Тўққизинчи: **Зикр** — сўфий одам ҳар ерда, ҳар доим Аллоҳнинг исмларини тилидан қўймаслиги керак, калималарни, дуоларни мунтазам такрорлаб туриши билан қалбга Аллоҳ таоло сифатлари ва зоти жойланади. Аллоҳ нури порлай бошлайди. Ўнинчи: **Ризо** — инсон Аллоҳ қудратини, илмини чуқур ҳис қилган ҳолда, ўзини буткул Унинг иродасига топширади ва Аллоҳ олами билан ҳузурлана бошлайди. Ҳақ унга ва у Ҳаққа яқинлашади...[4]

Кекса Йинол-тегин ўзига туҳфа этилган «Ал-усул ал-ашара» китоби устида хаёлга чўмди, бу заминда, даврини ўз атрофида шундай буюк мутафаккир инсонлар етилаётганидан мамнун бўлди, имом Ҳаким ат-Термизий, имом Ғаззолий бошлаган иш ривож топаётган бир давр деб ҳисоблади.

---

1. «Модомики, ҳар бир йўқ нарсадан шамол каби йўлда ҳеч нарса қолмас экан, ҳар бир бор нарсада нуқсон ва емирилиш бор экан, сен оламда йўқ нарсаларни бор деб бил ва оламда бор нарсаларни йўқ, деб ҳисобла». (Бу Аллоҳни ва руҳни ҳақиқий борлиқ деб ҳисобловчи тасаввуф таълимотининг ғоясидир. Н. Комилов).

2. Нажмиддин Кубро — Аҳмад бин Умар бин Муҳаммад ал Хеваҳий — Тасаввуфнинг машҳур шайхларидан бири, кубровия тариқатининг асосчисидир. У 1145 (мелодий) йилда Хева шаҳрида дунёга келган. «Нажмиддин», «Кубро» — бу зоти мукаррамнинг лақаб, унвон ва куниятидир. «Тамматул кубаро» — уламолар етуги, «Нажмиддин» — «диннинг юлдузи» деган сўз бўлиб, кейинчалик бу улуғ зот «Нажмиддин Кубро» бўлиб кетган. Унинг «Фалойиҳул жамол ва фавотиҳул жалол», «Ал-усул ал-ашара» («Ўнта усул») асарлари мавжуд. 1221 йили Чингизхон тўдаларига қарши жангда, 75 ёшида қаҳрамонона ҳалок бўлади. (Нажмиддин Комиловнинг «Кубро» китобидан).

3. Шайх Нажмиддин Кубро: «Ал-усул ал-ашара», «Рисола ат-туруқ», «Фи одобус соликин», «Фавойиҳул жамол»... асарларининг муаллифидир, юқоридаги фикр Н. Комилов рисоласидан.

4. 1996 йил. Нажмиддин Комилов. («Нажмиддин Кубро» китобидан).

Эътибор ОХУНОВА

ЭНДИ ОНАЛАРНИНГ ЎЛАНИ ХУШДИР...

(Амир Темур бобомга)

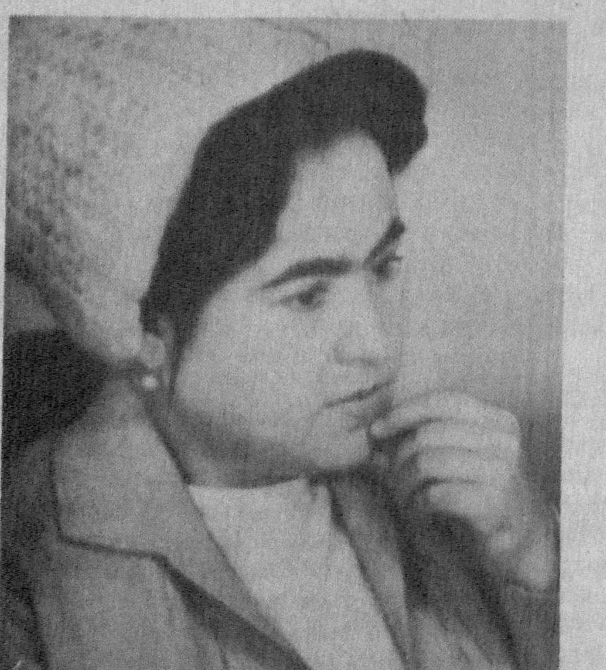

***

Тилга кирди момоларнинг ўт байти,
Осмон заминига севгисин айтди,
Бир сўз—дилни бир асрга улғайтди,
Туронимга бобом Темур хуш қайтиб.

Учар гиламлардан тўкилди зарлар,
Гавжум бўлиб кетди хилват гузарлар,
Шоирлар ангъори замон тузарлар,
Туронимга бобом Темур хуш қайтиб.

Бувим дастурхонлар ёзур тўкинроқ,
Орзулар жилмайиб, келур яқинроқ,
Армонларнинг бағрин чок айлар титроқ,
Туронимга бобом Темур хуш қайтиб.

Энди оналарнинг ўлани хушдир,
Энди рўёларнинг дегани тушдир,
Чаманимга мисли Хумой қуш тушди,
Туронимга бобом Темур хуш қайтиб.

Қадим дарёларнинг тошар ўзани,
Очарлар минг йиллик майли кўзани,
Сархуш сипқоргум бор гулоб, бўзани,
Бобомга олти юз олтмиш юз айтиб.

Асрий чашмалар ҳам очурлар кўзин,
Иймонли юраклар айтурлар сўзин,
Ўзбегим дилшод... ул таниди ўзин,
Туронимга бобом Темур хуш қайтиб.

Зеби-гардонларим сандиқ қатида,
Гуллар унди элнинг асрий дардидан,
Ўлтирар У ўзбекнинг Ғиротида —
Туронимга бобом Темур хуш қайтиб.

Сим-симларнинг эшиклари очилиб,
Севинчларим дилдан дурдек сочилиб,
Тоғларимга қўнди сара лочиним,
Туронимга бобом Темур хуш қайтиб.

Олти юзлар нима, олти минглар бор,
Севинчга эврилсин — кўҳна мунглар бор,
Карвонбошимиздек бағри кенглар бор,
Темур келгай бу элга мангу қайтиб.

Тўйларига атаб тикдим чопонлар,
Гул саралар беҳиштлару ёбонлар,
Ул сарвари жаҳон элу ҳоқонлар
Тиз чўкурлар тавофга қайтиб-қайтиб.

Бобо, пойингизни тавоф айлайин,
Дилимга таскину савоб айлайин,
Ғанимга бир мағрур жавоб айлайин,
Туронимга бобом Темур хуш қайтди.

БУ ТОНГ ТЎЙ БОШЛАНУР...

Бу тонг қулоғимга ширин карнай саси келадир,
Иймон эзгулигин иссиқ бир нафаси келадир,
Оппоқ рўмолимни бошга солиб, ўйга толурман,
Нурга чайилган оламга дил ҳаваси келадир.

Уйғотар у дунё бешигида ётган гўдакни,
Уйғотади вужудингда неки эзгу тилакни,
Орзу-тилак надир, уйғотади маҳзун юракни,
Хаёлимга янги ғазал сарлавҳаси келадир.

Кулбам сари кириб келар саболар, дил сўрайди,
Офтоб кириб келар, нури—жаҳонига ўрайди,
Зорин унуттан юрагим мунисгина жилмайди,
Шул сас ила тирикликнинг шукронаси келадир.

Бу оламни бори билан, зори билан алқайман,
Юрагимда ой тўлишган каби мен чарақлайман,
Бобом битган донишмандлик китобин варақлайман,
Чанқоқ шууримга ҳикмат замзамаси келадир.

Жилғаларда туғилади дарёларнинг ҳаваси,
Жўрнинг тилагида булбул гўёларнинг ҳаваси,
Забунгина бир кўнгилда дунёларнинг ҳаваси,
Иймонимга улғаймоқликнинг мужласи келадир.

Эшитгайман дил тубидан сизиб чиққан бир оҳни,
Юз бор ўлиб, сўнг тирилган, мангу ўлмас сипоҳни,
Бу тонг тўй бошланур, карнай саси тутгай қир, боғни,
Темур бобонг тавоф айла... дил мужласи келадир.

ДАВР БИЛАН ҲАМНАФАС

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси қошидаги миллий адабиётлар кенгашларининг анъанавий йиллик ҳисобот йиғилишлари якунланди.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг 1996 йил 29 март сонида Қозоқ адабиёти кенгаши йиллик ҳисобот мажлиси ҳақида ахборот берилган эди. Шундан сўнг уюшмада Тожик, Уйғур, Қрим-татар адабиётлари кенгашларининг ҳам йиллик ҳисобот йиғилишлари бўлиб ўтди.

Тожик адабиёти кенгашида Ҳомиджон Ҳомидий, Уйғур адабиёти кенгашида Саиджон Сатишев, Қрим-татар адабиёти кенгашида Сафтар Нўғаев йиллик ҳисобот маърузаларини ўқидилар.

Маърузалар юзасидан бўлиб ўтган музокараларда Назармат, А. Жузжоний, Ҳ. Муҳаммад, С. Олимов, О. Усмон, С. Имомхўжаев, Р. Қодирий, Т. Неъматов, Ш. Шоймардонов, Д. Рўзиева, Т. Жалолов ва бошқалар сўзга чиқиб, ўз фикр-мулоҳазаларини, таклиф ва истакларини ифода этдилар.

Йиғилишларда миллий адабиётлар кенгашларининг 1996 йилга мўлжалланган режалари белгиланди. Мазкур режалар хусусида билдирилган қўшимча таклифларга биноан жорий йилда миллий адабий алоқаларни янада ривожлантиришга, мустақиллик маънавиятини юксалтиришга хизмат этадиган тадбирлар, адабий анжуманлар дастурлари тузилди.

Миллий адабиётлар кенгашларининг йиғилишлари Ўзбекистон мустақиллигининг 5 йиллигига, Амир Темур таваллудининг 660 йиллигига ҳамда «Ўзбекистон — Ватаним маним» кўрик-танловига бағишланган мушоаралар билан якунланди.

Кенгашлар йиғилишларида Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг раиси Абдулла Орипов, уюшма раисининг биринчи ўринбосари Йўлдош Сулаймон қатнашиб, сўзга чиқдилар.

С. НЎҒАЕВ

Абдуқодир ҲАЙИТМЕТОВ

«ХАМСА»ДА ИСЛОМ НУРИ

Алишер Навоий ижодиётининг шаклланиши ва ривожланишида муҳим аҳамият касб этган омиллардан бири Ислом ва унинг асосини ташкил этган «Қуръон» ҳамда Муҳаммад пайғамбар ҳадисларидир. Навоийшуносликда бу масала жуда кам ўрганилган. Улуғ шоир асарларининг юзага келишида, уларнинг ғоявий йўналишига ҳам, бадиийятига ҳам Ислом дини адабий анъаналар, халқ оғзаки ижоди, умуминсоний қадриятлар қаторида беқиёс даражада катта таъсир кўрсатгани, бунинг туфайли буюк бирор нарса билан алмаштириш қийин. Буни Алишер Навоийнинг «Хамса»си мисолида яққол кўриш мумкин. Маълумки, Исломда ҳар бир иш меҳрибон ва раҳимли Оллоҳ номи билан бошланади. Навоий «Хамса»си ҳам.

«Бисмиллоҳир-раҳмонир раҳим» —

деган мисра ва унинг шарҳи билан бошланиб, шоирга шундай улуғ асарлар ёзиб тугатишни насиб этган Тангрига шукр қилиш билан якунланган:

Узот Тенгри шукри навосига тил.
Наво ортуғ истар эсанг шукр қил!

Бу билан Навоий ўзидан олдин «Хамса» яратган ва хамсачиликка асос солган Низомий Ганжавий, Амир Хусрав Деҳлавий анъаналарига тўла садоқат кўрсатди. Чунки Навоийдан олдин форсий тилда яратилган хамсалар ҳам Ислом руҳида ёзилган, Исломий эътиқод, унинг қонун-қоидалари, қарашлари ва кўрсатмаларини сўзсиз тан олиш билан бирга табиат ва жамият, инсон ва хулқ-аҳлоқ, фан ва маданият муаммоларини шу руҳда, бадиий юксак тарзда талқин этишга бағишланган эди.

Ислом дини дунёдаги энг илғор, инсонларга меҳр ва шафқат улашувчи дин бўлиб, шу сабабли у ер юзига жуда тез тарқалди. Ўрта Осиё халқлари ҳам уни VII-VIII асрлардаёқ қабул қилиб, унинг ғоялари асосида яшай бошладилар. Бу ердаги фан ва маданият, адабиёт ва санъат тараққиёти ҳам ҳамма даврларда, шу жумладан XV асрда унинг ғоя ва ақидалари билан чамбарчас боғланган эди.

Навоий ҳам Исломга ўз даврининг бирдан-бир ягона ва одамларга ҳақ йўлни кўрсатувчи, халқларга тинчлик, омонлик, хавфсизлик бағишловчи, бахт келтирувчи, гўзаллик ва муҳаббатга чорловчи мафкура сифатида қаради, тушунди, изоҳлади ва унга амал қилди. Шу жиҳатдан «Хамса»нинг биринчи достонидаги иккинчи мақолатининг насрий сарлавҳасида «Ислом» сўзининг арабча ҳарфлар билан ёзилишидаги имлосига тўхталиб, қуйидаги таъриф ва тавсифларни битиши бежиз эмас:

«Ислом бобидаким, «алиф»лари **амният боғининг** сарвлари дурур ва «син»и саодат **қасрининг кунгираси** ва «лом»и **латофат гулчеҳрасининг** сунбули зулфи ва «мими» **муҳаббат машъалининг нури...**» (Таъкидлар бизники. — А. Ҳ).

Исломда, албатта, биринчи масала Оллоҳга муносабат, унинг якка-ягоналигини, дунёда унга тенг келадиган, унга шерик бўла оладиган мавжудот йўқлигини, унинг оламни яратувчиси, ҳаракатга келтириб турувчиси ва хоҳласа, уни йўқ қилиб юборувчиси эканини, яъни мислсиз куч-қудратга эга, оламда бор нарсаларнинг ҳаммаси унинг ҳукмида эканини тан олишдир. Навоий ўз «Хамса»сини, яъни унинг биринчи достони «Ҳайратул-аброр»ни ёзишга киришар экан, аввало, шу илоҳиёт масалаларига муносабатини баён этади. Шу жиҳатдан бу достоннинг «Ул холиқ ҳамдиким...» деб бошланган боби ва ундан кейин келган тўртта муножот бобларининг шоир фалсафий ва ахлоқий дунёқарашини белгилашда беқиёс аҳамиятга эга. Бу ўринларда Навоий Худонинг танҳолиги («ваҳдат») ва улуғворлигини, ер ва осмонни, уларда заррадан тортиб Қуёшгача бўлган нарсаларни бир ўзи яратганлигини, яратиш билан чекланиб қолмаганини, оламда мавжуд моддий ва маънавий кучларни ўзаро зиддият ва кураш ҳолатига келтириб, борлиққа ранг-баранглик, ўзига хос маъно ва гўзаллик бағишлаганлигини жонли, образли ифодалашга интилади. Навоийча, Худо — «вожиби биззот»дир, яъни унинг борлигига, буюклигига, куч-қудратига шубҳа қилиш мумкин эмас. Шунинг учун биринчи ҳамд унга қаратилмоғи керак. Шу сабабли дунёдаги ҳар бир зарра («зарроф») унинг шаънига ҳамд айтиб, яъни ҳомиллик қилиб турар экан, бу — ўринлидир:

Ҳамд ангаким вожиби биззот эрур;
Ҳомид аниг зотига зарроф эрур.

Навоий тасаввурида, Худо дунё (даҳр)нинг ҳам яратгувчиси, ҳам бошқарувчиси бўлиши билан бирга, ҳам заррадан тортиб қуёшгача, ҳар бир тирик жисмдан тортиб руҳгача бўлган мавжудот ҳолидан хабардор, уларнинг ҳар бирининг фаолиятини бошқарувчи, текширувчи, ҳисобга олиб турувчи, тасаллаштирувчи ҳамдир. Масалан, жисм осмонини, яъни моддий борлиқни (жисм) сайргоҳга (масир) айлантирган, инсонлардаги, жонзотлар оламидаги руҳ қуёшига ёруғлик бахш этган ким? Худо! Ферўза осмонни баланд қилиб ясаганчи? Ундаги юлдузларни қуёш атрофига тўплаб, гулдаста ясаган-чи? У ҳам Худо:

Жисм сипеҳрини масир эттучи;
Руҳ қуёшини мунир этучи.
Гулшани ферўзани чеккан баланд;
Гулларидин меҳри гулдаста банд.

Бу мисраларни битган Навоий Худонинг куч-қудрати ва бутун борлиқ буни яхши билиши, доим ўз яратганидан миннатдор бўлиши керак ва ҳаётда ҳам шундайдир, деб ёзади.

Навоий Худони яна шу сифатлари билан нард тахтасида маҳорат билан нард ўйнаётган нардбонга қиёслайди. Бу ўринда унинг тахтаси олам саҳни, унинг суякдан ясалган икки тоши — ой ва қуёш. Худонинг иродаси билан дунёда бўлаётган барча яхши ва ёмон ишларни шу нард ўйинига ўхшатиш мумкин:

Даҳрда ҳар нақшни савобу қусур —
Борчаси бу нардин айлаб зуҳур.

Навоий бу ердаги илоҳиётга доир барча фикр-мулоҳазаларида биринчи манба сифатида аввало «Қуръон»га суянган ва шундан келиб чиққан. «Қуръон»да Оллоҳнинг куч-қудрати, чексиз ҳокимияти ҳақида шундай гаплар бор: «Оллоҳ ҳар нарсага қодирдир». «Шубҳасиз, сен (Оллоҳ) қудрат ва ҳикмат соҳибисан». «...ер ва осмонлардаги нарсалар у зот (Оллоҳ)га тегишлидирки, ҳаммаси унга бўйсунади». «Еру осмонлар ёлғиз Оллоҳнинг мулки эканини ва сизлар учун Оллоҳдан ўзга бирон дўст ё ёрдам берувчи йўқ эканини билмадингизми?» «Ўрмалаган нарса борки, барчаси у зотнинг қўл остиладир». «Қуръон»дан бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин.

Бинобарин, Оллоҳ дунёни ҳам, одамларни ҳам қандай хоҳласа шундай яратган. Оллоҳ хоҳлаган кишисига у дунёда жаннатни ато қилур, хоҳлаган одамининг гуноҳидан ўтур (яъни мағфират этур). Шу билан бирга дунёни, ҳаётни, одамларни, гуруҳларни, халқларни бир-бирига ўхшаш қилиб яратганки, уларнинг ўзаро муносабатларини, тақдирини Оллоҳ бир хил қилиб эмас, турлича мураккаб қилиб яратганки, бунинг сирри Оллоҳнинг ўзигагина маълум. Инсон бунинг сирлари ва сабабларини охиригача билиши мумкин эмас. Чунки иродаси шундай бўлган. Буни Навоий ошиқ-маъшуқлар мисолида «Ҳайратул-аброр»нинг ушбу бобида шундай изоҳлайди: Худо дунёни, одамни яратганида улар қаторида ақлни яратган. Шу билан бирга мувозанатни сақлаб туриш учун унинг зиддига ишқни ҳам пайдо қилган. Ақл чироғи қанчалик равшан ёнишга интилмасин, ишқ ели уни ўчиришга ҳаракат этади. («Лек ўчургу ишқ елидин ани...»). Айни вақтда Оллоҳ ҳусн қуёшини яратган. Лекин бу ҳусн қуёшига интилган ошиқларнинг аҳволи аянчли, вафодорлиги эвазига кўнгли тикан тўққан:

Кимга вафодин берибон чошни,
Бир нафас олмай қўзидан ёшни.

Бинобарин, бутун оламдаги мавжудот ва унда юз берган яхши ва ёмон, катта ва кичик воқеа ва ҳодисалар Худонинг ҳукми билан силсила тарзида содир бўлиб, улуғ бир қонуният асосида бир-бири билан боғланиб, ер («кураи хок») ва осмон («афлок») шу негизда ҳаракатда ва яшашда давом этади. Навоий ўзининг бу фикрларини шундай ифодалайди:

Дойирани жуз бу сифат тузмайин,
Силсиласи бир-биридан узмайин,
Бир-бирига бўйла тузуб марҳала,
Силсилаға боғланибон силсила,
Айлади сокин кураи хокни,
Сойир этиб давраи афлокни.

«Ҳамд» бобидан кейин мазкур достонда тўрт муножот келади. Навоий бу муножотларда бевосита Оллоҳга мурожаат қилиб, дунёнинг, ҳаётнинг яратилиши билан боғлиқ ўз фикрларини янада чуқурлаштиради ва аниқлаштиради. Биринчи муножотда Навоий Худонинг борлиқни яратганининг абадийлигини, яъни олам яралмасдан бурун ҳам, кейин ҳам бўлгани ва бўлишини, унинг на бошланиши, на охири йўқлигини, иккинчи хил қилиб айтганда, ҳамма нарсанинг боши ҳам, ўртаси («мобасти») ҳам, охири ҳам унинг ўзи эканини уқтиришга ҳаракат қилади:

Эй санга мабдаъда абаддек азал,
Зоти қадиминг абадий ламъязал.
Не бўлуб аввалда бидоят санга,
Не қилиб охирда ниҳоят санга.
Аввал ўзунг, охиру мобайн ўзунг;
Барчага холиқ, бориға айн ўзунг.

«Қуръон»да Худонинг абадийлиги ҳақида: «У тирик ва абадий тургувчидир», дейилган.

Навоий изоҳлашича, моддий дунёнинггина эмас, маънавий ҳаётнинг юзага келиши ҳам Оллоҳ билан боғлиқ. Худо чексиз қудратли бўлиши билан бирга беҳад гўзал, лекин у ёлғиз, унинг гўзаллигини томоша қиладиган, завқланадиган ва фахрланадиган ўзидан бошқа бирон зот қадимда йўқ эди.

Сен эдингу бас яна мавжуд йўқ;
Жилва қилиб ўзунга ўз ҳуснунг-ўқ...
Ноҙир ўзунг эрдингу манзур ўзунг.
Ишқинга хуш, ҳуснунга мағрур ўзунг.
Бирлик эдию адади йўқ эди.
Бирдан ўзга аҳаде йўқ эди.

Оллоҳнинг гўзаллиги «Ал-исро сураси»да унинг беқиёс поклиги («пок зотдир») билан изоҳланади. Навоий Оллоҳнинг гўзаллиги ҳақида «Хамса» достонларининг Муҳаммад пайғамбарнинг меърожга чиқишини тасвирлашга бағишланган бобларида тўхталиб, у пайғамбари билан кўришган пайтда жилва қилгани («Чу қилди жилва шодурвони ваҳдат» («Фарҳод ва Ширин»), «Жилва қилди аён ҳарими висол» («Сабъаи сайёр») ҳақида ёзади. «Садди Исандарий»да эса «жилва» ҳақида эмас, балки худонинг «васл хуршедидин» пайғамбарнинг кўзи («айн») ёришгани, яъни ўзидан у нур таратгани ҳақида сўзланган:

Ёруб васл хуршедидин айн анга,
Муайян бўлуб қоби қавсайн анча.

Илоҳиёт фанида айрим олимлар Худо нурдан иборат деб ҳисоблайдилар. Навоий бу ўринда Худонинг гўзаллиги ҳақида гап борганда шу фикрга яқинлашган.

Навоий фикрича, Оллоҳ оламдаги бор нарсаларнинг ҳаммасини (шу жумладан қуёш, ой, юлдузлар, дарё ва денгизлар, тоғлар ва ҳоказо) уларда ўз ҳуснини акс эттириш, шу кўзгуларда ўз ҳуснини томоша қилиш учун яратди:

Жилваи ҳусунунгға чу йўқ эрди ҳад;
Кўзгу керак бўлди анга беадад.

Оллоҳ яратган нарсалар ичида энг ажойиб-ғаройиби, «кўзгулик»ка лойиғи эса инсон бўлиб, шоир фикрича, Оллоҳ ҳамма нарсани шу инсон учун вужудга келтирган эди:

Мунча ғаройибки, мисол айладинг,
Борчани миръоти жамол айладинг.
Ганжинг аро нақд фаровон эди,
Лек боридин ғараз инсон эди.
Турфа каломингға доғи комил ул
Сирри ниҳонингға доғи ҳомил ул.

Инсонларга нисбатан меҳри дарё бўлган Оллоҳ тўққиз осмонни баланд ва ер юзини кенг қилиб яратар экан, кўкни юлдузлар билан безаган, Ерни эса бири-биридан қимматбаҳо конлар, ҳайвонот дунёси ва ўсимликлар олами билан тўлдирган. Лекин шу жараёнда у инсоннинг мартабасини ҳамма нарсадан устун қилиб яратган. Навоий бу ҳақда учинчи муножотда ёзади:

Ҳам тўқуз афлокни чектинг рафеъ,
Ҳам кураи хокни ёйдинг васеъ.
Гар фалакиёту аносир дурур,
Борча самин қадр жавоҳир дурур.
Конию ҳайвони, агар худ набот,
Ҳар бири бир гавҳари олий сифот.
Борчасини гарчи латиф айладинг,
Борчадин инсонни шариф айладинг.

Навоийнинг бу байтларини «Қуръон»даги қуйидаги самимий ва гўзал сатрлар билан таққослаб кўрсак, бундаги ўзаро улуғвор яқинлик яққол кўзга ташланади.

Жума ўгитлари

Оллоҳ Таоло бандаларига мурожаат қилиб, уларга ўз меҳрибонлиги ҳақида шундай дейди: «6. Ахир улар (бандалар) устларидаги осмонни — Биз уни қандай бино қилиб, (юлдузлар билан) безаб қўйганимизни ва унинг тешик-ёриқлар ҳам йўқ эканлигини кўрмадиларми?! 7. Ерни эса ёйиқ-кенг қилдик ва унда тоғларни ўрнатиб қўйдик ҳамда унда (ўсимлик, мевалардан) ҳар турли гўзал жуфтларни ундириб-ўстирдик. 8. (Парвардигорга) қайтгувчи ҳар бир бандага кўргазма ва эслатма-ибрат бўлсин учун (мана шундай қилдик). 9-10. Биз осмондан баракотли сув-ёмғир ёғдириб, унинг ёрдамида боғ-роғлар ва ўриб олинувчи дон-дунларни ҳамда терилган (мева) навдалари бўлган баланд хурмоларни ундириб-ўстирдик. 11. Бандаларга ризқ бўлсин учун (мана шундай қилдик)».

Бу қиёслашлардан чиқариладиган биринчи хулоса шуки, Навоий эпик шеъриятида инсон ва борлиқ мавзуидаги муҳокама ва мулоҳазаларнинг кенг ва чуқурлиги, инсон фойдасига экани аввало «Қуръон» билан боғлиқ. Агар Навоий муқаддас китобидаги фикрий юксакликларни чуқур эгалламаганда, унинг шеъриятидаги чуқур фалсафийлик ва инсонга хайрихоҳлик бу даражада баланд бўлиши, шубҳасиз, қийин эди.

Осмон ва ерни олти кунда яратган Оллоҳ шундай зотки, одамлар учун Ердаги барча нарсани яратди. Оллоҳ «Мен Ерда (одамни) халифа қилмоқчиман», дейди. Инсоннинг буюклиги ҳақида «Қуръон»да яна шундай дейилади: «Биз фаришталарга Одамга таъзим қилинг дейишимиз билан саждага эгилдилар. Фақат Иблис кибр ва ор қилиб кофирлардан бўлди».

Одамга шундай меҳрли ва кечиримли бўлган Оллоҳ айни вақтда қаҳрли ҳам бўлиб, унинг истаги билан чирой очган Ерни, хоҳласа, қисқа бир муддатда вайронага айлантириб қўйиши ҳам мумкин: «...Бизнинг фармонимиз келиб, Биз уни гўё куни-кеча обод бўлмагандек, вайронага айлантириб қўюрмиз». Лекин шундай катта кучга эга бўлган Оллоҳ оламни, ундаги барча нарсаларни ва уларнинг ҳаракатларини шундай олий тартиб-қоида билан, бир-бирига мувофиқ қилиб, ўзаро қаттиқ боғлаб яратганки, бу фақат унинг қўлидан келиши мумкин, холос. Бу ҳақда ушбу муқаддас китобнинг бир неча ўрнида гапирилади. «Қуръон»нинг «Бақара сураси»да ўқиймиз:

«Албатта, осмонлар ва ернинг яратилишида, кеча ва кундузнинг алмашиб туришида, денгизда одамларга керакли нарсаларни олиб туришида, денгизда одамларга керакли нарсаларни олиб юрган кемаларнинг (сузишида),.. шамолларнинг йўналтирилишида, осмон ва ер орасидаги итоатгўй булутда (буларнинг ҳаммасида) ақлли кишилар учун оят-аломатлар бордир».

«Раҳмон сураси»даги: «Қуёш ҳам, ой ҳам (аниқ) ҳисоб-ўлчов билан (жорий бўлур)», — деган жумладаги фикр ҳам мазкур фикрларнинг мантиқий давомидир. «Ҳижр сураси»даги 85-оятда: «Биз осмонлар ва ерни ҳамда уларнинг ўртасидаги нарсаларни фақат ҳақ қонун-қоида билан яратдик», дейилса, «Наҳл сураси» бошида: «У (Худо) осмонлар ва ерни ҳақ (қонун) билан яратди», дейилган.

Бу хил теран фикрлар Шарқ алломалари, шу жумладан Навоий учун ҳам катта маънавий озиқ бўлиб, шоир борлиқ ва ундаги ички қонуният ҳақида мулоҳаза юритганда бу манбага суянган, ундан илҳомланган. Навоий оламнинг бирлиги, ундаги қатрадан тортиб океангача, заррадан бошлаб қуёшгача бўлган нарсаларнинг Худонинг иродаси билан ўзаро боғлангани, ўзаро пайвандлиги ва бир-бирига мувофиқ ҳолда ҳаракатда эканлигини шундай тасвирлайди:

Қатрағача қулзуми заххордин,
Заррағача шамсаи заркордин,
Они мунга, муни анга банд этиб,
Бир-бирига борчани пайванд этиб,
Воситалар бўлди аён тў-ба тў,
Бир-бирига боғланибон мў-ба му —
То тикилиб ушбу бийик боргоҳ,
Бўлди муҳайё бу улуғ коргоҳ.

Бу — жаҳоннинг ажабтовур қурилгани ва унда мавжуд улуғ уйғунликка мадҳиядир. Бу каби мисоллар шуни кўрсатадики, Исломнинг асосий ҳужжати бўлмиш «Қуръон» илмий талқинларга асосланган бўлиб, Навоий ижодининг, хусусан, унинг «Хамса»сидаги фалсафий мулоҳазаларнинг ҳам ҳар томонлама фанний ва жиддий характер касб эгаллашига олиб келди.

Ёднома

БУНДАЙИН ЯХШИ ЗАМОН

Бир куни одатдагидай янги чиққан асарларни харид қилиш мақсадида китоб дўконларини айландим. Пештахталарда «Узбек халқ оғзаки ижоди» сериясида чоп этилган «Нурали» достонлар тўпламини учратдиму тилло топгандай севиниб кетдим.

Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти нашр этган бу китоб «Нуралининг ёшлиги» достони билан бошланади. Айтувчиси Бозор Омонов, ёзиб олувчи ва нашрга тайёрловчи Тура Мирзаев.

Достонни мириқиб ўқидим. Мутолаа жараёнида ўзимни қанот чиқариб учаётгандай осмонларда ҳис этдим. Айниқса, айтувчи Бозор бахшининг ижодий маҳорати мени лол этди. Бахши номини илгари эшитмаганимдан, уни шу вақтгача билмаганимдан хижолат чекдим. Бир мен эмас кенг китобхонлар оммаси ҳам Бозор бахшининг ҳаёти ва жўшқин ижодидан ҳали бехабар эдилар. Кўп ўтмай 50 минг нусхада чоп этилган китоб қўлма-қўл бўлиб кетди.

Бахши ва унинг достонлари сеҳри билан хаёл суриб юрган кунларимда танишларимдан кимдир: «Бозор бахши Омонов Қамашида яшаган-ку, фарзандлари шу ерда турищади», — деб қолди. Йўлга отландим. Бир ҳафта — ўн кун давомида бахши ҳақида сўраб-суриштирдим, гурунглардан, учрашувлардан олган маълумоту таассуротларим шулар бўлди.

Бозор бахши Омонов Қамаши районидаги умумий номи «Қамай» деб аталувчи қишлоқлардан бири Мирза пучоқда туғилган. Уз замонасининг ўқимишли кишиларидан бири бўлган Бозор бахши эски китобларни одамлар орасида ўқиркан, Қуръонни ёд биларкан. Қишлоқ Советида котиблик қилган. 1976 йилда вафот этган. Ундан фақат «Нуралининг ёшлиги» достони ёзиб олинган, холос. Кўплаб термалари эътиборсизлик туфайли ёзиб олинмаган эса-да ўғил-қизлари, ҳамқишлоқлари давраларда уларни айтиб гурунгларни қизитишаркан. Дарвоқе, Қамайнинг қадимдан достончилик мактаби эканлигини ҳисобга олсак, Бозор бахшининг ўша заминда қувваи ҳофизаси зўр бахши бўлиб етишгани табиий. Бахшининг уйида ўсиб улғайган Абдимурод ака эслайди:

— Ҳовлимиздан илм-маърифатли кишилар аримасди. Ана шундай йиғинларда улар аввал, қадимий китоблардан оҳангдор қилиб ўқишарди, сўнг дуторни қўлига олиб термалар айтарди. Одамнинг баҳри-дили очиларди. «Алпомиш», «Гўрўғли» туркумидаги достонни бошласалар, тонг қандай отганини билмасдик. Тўра Мирзаев деган олим келиб «Нуралининг ёшлиги»ни ёзиб кетди. Ўша пайтда терма-достонларни ёзиб олиш, нашр этишга кўп эътибор берилмаган. Энди афсус қиламиз. Аммо, отанинг термаларидан баъзилари эсимда қолган.

Меҳнатни она деб, бил,
Роҳат унинг боласи.
Бола вужудга келмас,
То она бўлмагунча.

Ризқинг рўзида бўлса,
Сен туяга назар сол.
Янтоқ муяссар бўлмас,
Бўйнинг чўзилмагунча.

Ал-омону ал-омон,
Дўстлар бўлингиз омон.
Ҳеч вақт бўлган эмас,
Бундайин яхши замон.

— У киши ниҳоятда сўзга чечан, тўғри сўз одам эди. Бировнинг айбини юзига очиқ айтарди. Шуниси қизиқки, у кишининг ёмон кўрган одами ҳақиқатда бошқаларга ҳам ёқмайдиган, қилиғи совуқ бўларди.

Суҳбатдан маълум бўлишича, Бозор бахши достон термаларини анъанавий бахшичиликка хос дўмбирада эмас дуторда куйлаган. Томоқнинг ичкарисидан ёпиқ овозда эмас, балки, ҳозирги ашулачиларга хос очиқ овозда айтган.

— Бозор бува бор даврада одамлар зерикиш нималигини асло билмасди, — деб эслайди қамашилик Туйчи Бойиров. — Бир куни бахши автобусда Шаҳрисабзга кетаётганди. Қараса ҳар ким ўз ташвиш-хаёлида, бировнинг биров билан иши йўқ. У киши бундай пайтларда чидаб туролмасди. Шартта янгроқ овозда куйлаб юборади. Ҳамма унга қарайди. Бахши эса жўшиб куйлайверади. То манзилга етгунча у одамларни олдин кулдириб, хурсанд қилиб, кейин мунгли қўшиқ-термалар билан оғир хаёлларга толдириб, кўзига ёш олдириб, охирида яна хурсанд қилиб манзилга етказганини эшитганман.

Бозор бахши Омоновни яқиндан билган, кўрган, термаларини ёдларида сақлаётган кишиларнинг барчасини учратиш, суҳбат қуриш имкони бўлмади. Бетакрор халқ куйчиси айтган, ижод қилган достон ва термаларнинг ҳаммасини йиғиб, ёзиб олиб одамларга етказганимизда эди, янада катта маънавий бойликка эришардик. Бахши ижодининг ноёб қирралари кашф этилган бўлур эди. Бахши ҳаёти ва ижодидан хабардор кишилар онгидан эса йил сайин у ҳақдаги хотиралар унутилиб, хиралашиб бормоқда. Бозор бахши Омонов ижодини ҳозирча ягона бўлса-да «Нуралининг ёшлиги» достонини, унинг терма-қўшиқларини яхши билган одамларнинг ҳикоялари асосида тарғиб қилиш, оммалаштириш лозим. Қолаверса, бахши хотирасини абадийлаштириш мақсадида у яшаган тумандаги биронта янги кўча, мактаб ёки маданият муассасасига унинг номини бериш керак. Маҳаллий рассомларимиз бахшининг портретларини чизсалар, нур устига нур бўларди. Ахир, Гуржистонда маданият тарихига оид ҳар нарсани, ҳатто отнинг тақасини ҳам гиламга осиб қўядилар. Биз ҳам Бозор бахши Омоновга ўхшаган халқ талантларини унутмаслигимиз, улар томонидан яратилган асарларни асрашимиз, уларнинг эзгу ғояларини ёш авлод онгига сингдирмоғимиз зарур. Менимча, ўзлигини билган халқнинг ҳар бир вакили шунга интилади. Зеро, бахшининг ўзи «Нуралининг ёшлиги» достонида айтганидай:

Нон бермаган яхши меҳнат
ололмас,
Маъни билмай, киши макон
тополмас.
Дард чекмаган бир кун дармон
ололмас
Бул дунё кимларга вафо
айлади...

Норқул ТИЛОВ

* * *

Қаршилик фолклор жонкуяри марҳум Чори Ҳамро Бозор бахшидан термалар ёзиб олган экан. Қуйида шу термалардан намуналар ўқийсиз.

Кўнгил айрилмасин ўз баҳоридан,
Илҳом баҳоридан, сўз баҳоридан.
Ватан табиати қиш-қаҳҳор куни,
Яхшидир ғурбатнинг юз
баҳоридан.

* * *

Қанча ишлар битар ақл-онг
билан,
Ҳисобга ўтмаса жавоб топмассан.
Чиқолсанг чиқ соғлигингда донг
билан,
Ер қаърига кетсанг савоб
топмассан.

* * *

Бир олма дарахти эмаски, севги,
Девордан ошириб соясин солса.
Дардин ҳар кимга ҳам демаски
севги,
Гап-сўз бўлмаганича, йўқолиб
қолса.

ТОПИШМОҚ

Эр: ***Тақир-тақир тақирвон,***
Уни топинг, севгилим?
Ичидаги меҳрибон,
Уни топинг, севгилим?

Огзидаги озиғи,
Уни топинг севарим?
Остидаги қозиғи,
Уни топинг, севарим?
Қозиқ ости хурмача
Уни топинг, севарим?

Қиз: ***Тақир-тақир тақирвон,***
Болабешик эмасми?
Ичидаги меҳрибон,
Болагинанг эмасми?

Огзидаги озиғи,
Она сути эмасми?
Остидаги қозиғи,
У сумаги эмасми?
Қозиқ ости хурмача,
У туваги эмасми?

Тадқиқот, ахборот

МАВЛОНО ЛУТФУЛЛОНИ БИЛАСИЗМИ?

Чуст — Фарғона вилоятидагина эмас, бутун Марказий Осиёдаги энг қадимий ва ҳамиша навқирон шаҳарлардан бири. Узбекистон халқлари тарихи музейида сақланаётган қимматли экспонатлар, археологик қазилмалар чоғида Бибиона, Гуручпоя, Буванамозор манзилгоҳларидан топилган ва топилаётган қимматли манбаларга асосланиб, олимлар бу шаҳарнинг ёшини 3,5—4 минг йилга бориб тақалади, деган илмий хулосага келганлар. Ҳозирги кунда ҳам 140 хилдан зиёд саноат маҳсулотларини ишлаб чиқараётган, айниқса, дўпписи-ю пичоғи билан довруғ таратган бу макон қадим-қадимлардан илм-фан, ҳунармандчилик ва табиийки, қишлоқ хўжалиги беқиёс ривож топган жой бўлган. Бунга унинг Буюк Ипак йўлида жойлашгани ҳам сабаб булган дейиш мумкин.

Узбекистонимиз истиқлолни қўлга киритгач, Чуст аҳли ўз қадриятларини янада чуқурроқ англаб, жонажон тарихларини ғурур ва ифтихор билан ўргана бошладилар. Утган тўрт йил орасида Нажмиддин Фазлиддин, Жўрахон Муҳаммад ўғиллари ҳамда Муҳаммад Ҳакимнинг «Чуст тарихи», Ҳ. Санокуловнинг «Чуст» тарихий-этнографик китоблари чоп этилди. Аммо тарихи 3,5—4 асрга бориб тақалаётган маъво учун бу ишлар дастлабки қадамлар холос.

Яна шуни мамнуният билан қайд этиш кераккки, бугунги кунда чустликлар яқин утмишда яшаб утган ва ҳозирда ҳаёт бўлган Муҳаммадшариф Суфизода, Зафар Диёр, Чустий, Йўлдош Шамшаров, Сотим Улуғзода каби ижодкорлару Сайиджон Калонов, Эргаш Йўлдошев каби санъаткорлар, уруш қаҳрамони М. Фаёзов, истеъфодаги генерал-лейтенант Ф.Норхўжаев, генерал-майор Толиббой Кенжаев ва кўплаб олиму фузалоларнинг ҳурматини жойига қўймоқдалар. Айни пайтда шаҳар марказидаги Мавлоно Лутфулло номидаги истироҳат боғида Суфизода ва Чустийнинг ҳайкаллари қад ростлаб турибди. Яқин келажакда Зафар Диёр ва бошқа эл суйган таниқли ижодкорларнинг ҳайкалларини ўрнатиш кўзда тутилмоқда.

Чустликлар халқ қадимдан зиёрат қилиб келаётган жойларни таъмирлаб, катта савобга мушарраф бўлмоқдалар. Айниқса, Ҳазрати Лутфуллога мақбара қурилганлиги (аслида Мавлононинг мақбаралари ва Арк мавжуд бўлиб, 1950—1960 йилларда бузиб ташланган, фақатгина минора ва бир айвон сақланиб қолган эди) айни муддао бўлди. Бугунги кунда тошкентлик, қўқонлик ва самарқандлик мутахассислар Абдужаббор Яҳёев, Ҳусанбой Отажонов, Илҳомжон Толипов, Умаржон Мадалиев ва Миржалил Мирсаъдиев ҳамкорлигида яратилган бу мақбара қадимдан зиёратгоҳ бўлган сулим ва хушманзара боғда алоҳида салобат касб этиб турибди.

Шу ўринда табиийки, чустликлар бунчалик эҳтиром курсатаётган Мавлоно Лутфулло ким бўлган, деган савол туғилади. Бу Ҳазрат ҳам диний, ҳам дунёвий билимларни пухта эгаллаган етук файласуф, фиқҳшунос олим, миришкор зироатчи сифатида шуҳрат қозонган. Ул зот, айниқса, сув йўллари — сой, ариқ ва булоқлар яратувчиси сифатида машҳурдир. Чустдаги Зувутқанд, Карнон, Ункуш, Чустнон, Тешақўрғон, Саримсоқ тепа, Яккабулоқ, Қўрғончва ва Чакоб каби сой, ариқ ҳамда булоқларнинг чиқарилиши бевосита Мавлоно Лутфулло номлари билан боғлиқ. Тириклик чоғларидаёқ биргина Чустда 360 дан зиёд булоқ ва ариқлар чиқарган бу зот Оҳангарон, Тошкент, Ҳисор, Ургут, Самарқанд, Хитой ва Қобулда ҳам сув манбалари барпо этишга бош-қош бўлган, машҳур лойиҳаларнинг бунёдкоридир.

Чуст аҳолиси, айниқса, қариялар Ҳазрати Лутфулло номи ва фаолиятини Чуст номи билан уйғунлаштирадилар. Уларнинг айтишларича, Ҳазрат Лутфулло Тошқўрғон ка-

золарининг узига нисбатан ёмон муносабатда булишларидан, меҳнатини қадрламаганларидан қаттиқ ранжиб, Наманганга кетишга жазм қиладилар. Тошқўрғон халқи булса, Ҳазратни ноўрин хафа қилганларидан азият чекиб, уни қайтариб келиш учун бир неча кишини орқаларидан юборадилар. Вакиллар Ҳазратга Наманган йўлида, ҳордиқ чиқариб турган пайтларида етиб оладилар ва сув чиқиб турган булоқни кўриб ҳайратда қолишади. Чунки бу жой илгари сувсиз ер эди. Ҳазрат вакилларни «Чузд омадижон?» — Шунчалик тез етиб келдингларми?» деб қарши оладилар. «Чузд» сўзи тезкор маъносини беради.

Шарқшунос олим, профессор А. А. Семёнов Мавлоно Лутфулло ҳаётини чуқур урганиш мақсадида 1914 йили Фарғона водийсига, аввало, Наманганга, сўнг Чустга келган. Мавлоно Лутфулло қабри жойлашган ерга бориб, шу мозор шайхи, яъни Мавлоно Лутфулло авлодининг ўз қўлидан у ҳақда ёзилган қўлёзма китобни олади. Бу қўлёзма «Нурга йўғрилган донишмандлар ҳикмати» деб номланиб, 216 бетдан иборат бўлган. Профессор қўлёзмани узоқ йиллар давомида ҳар томонлама урганиб «XVI аср Ўрта Осиё адабиётининг улкан ёдгорлиги» номли йирик илмий мақола ёзган. Мазкур манба ҳозирги кунда Тошкентдаги Навоий кутубхонасида сақланади.

А. А. Семёновнинг таъкидлашича, бу қўлёзмани Мавлононинг шогирди ва сафдоши Убайдулло Самарқандий устозининг топшириғига биноан 3 йилда ёзиб тугатган экан. Қўлёзма Мавлоно шахсига доир ягона манба булиб, у 8 бобдан иборат, профессор Семёнов бу мақолада ҳар бир бобга алоҳида тўхталиб, асар Мавлоно ҳаётлигида ёзилган, деган фикрни илгари суради. Қўлёзмада таъкидланишича, Мавлоно Лутфулло асли Чодакда туғилган ва тоғаси Ҳусомиддин қўлида Ислом қонунларини ўрганган. Отасининг исми Фатулло бўлиб, чўпонлик қилган ва саховатлиги, меҳрибонлиги билан шуҳрат қозонган.

Мавлоно Лутфулло Чодакда уйланади. Бироқ қариндошлари билан келиша олмай, Зобирконга (Зувутқон), ундан сўнг Карнонга келиб 10 йил яшайди. Сунгра Чустга келади, бироқ бу ерда узоқ яшамайди. Қўлёзмада бунинг сабаби акс этмаган. Шунингдек, асарда Мавлоно Марғилондаги, Самарқанддаги мадрасаларда таҳсил олгани ҳам муфассал ёзилган. Лутфулло машҳур хўжагон Маҳдуми Аъзам қўлида таълим олади. Бу одам Лутфуллони Фарғона водийси бўйича ўринбосари деб эълон қилади. Устози вафот этгач, 1541—1542 йилларда Мавлоно Лутфулло нафақат Фарғона водийсида, балки бутун Урта Осиёда йирик дин ҳомийси, хўжагонлар раҳнамоси булиб қолади. Маҳдуми Аъзам тириклигидаёқ Мавлоно Лутфуллога 13 марта «Иршоднома» — мустақил диний оқим намояндаси ҳужжатини ёзиб берган экан. Мавлононинг муридлари Афғонистон ва Туркияда ҳам кўп булган. Қўлёзмада Бобур Мирзо ўз китобини Ҳиндистондан Маҳдуми Аъзамга юборганлиги тўғрисидаги қимматли маълумотлар учрайди.

Мавлононинг Чустда ҳам шогирдлари кўп бўлган. Унинг алоҳида хонақоси булиб, мутаваллийси ўз куёви Мавлоно Аҳмад эди. Мавлоно устози билан қуда ҳам бўлган. Яъни Маҳдуми Аъзамнинг набираси Хўжа Исҳоқ Мавлононинг қизига уйланган. Шу орқали Даҳбеддаги номаълум қабр ҳам икки аллома фарзандларининг қабри эканлиги ойдинлашди. Мавлононинг яна бир шогирди Фатхулло Туркия султонининг энг кучли ҳомийсига айланган.

Қўлёзмада XIV аср Чуст тарихига оид қимматли маълумотлар келтирилган. Мавлоно бутун Фарғона водийсида ўз обруси туфайли ўзаро урушларнинг олдини олишга муваффақ бўлган. Унинг билимдонлиги, донолиги олдий халқ томонидан илоҳийлаштирилиб, ҳатто у ҳақда афсоналар тўқилган. Афсуски, асар Мавлоно ҳаётлигида ёзилгани учун, ундан ўлими ҳақида аниқ маълумотларни билиб бўлмайди. Бироқ, рус сайёҳи, шарқшунос тадқиқотчи А. З. Валидов 1913 йили Қўқонга, сўнгра Наманганга келиб, наманганлик Юсуфхонтура қўли билан ёзилган Мавлоно Лутфулло тўғрисидаги асарни ўқиб, бу ҳақда Қозон университетининг археология ва тарих жамиятига (1914 йил, 20 апрел) ахборот берган. Шу ахборотда Мавлоно Лутфулло мелодий 1571—1572 йилларда вафот этганлиги айтилади. Бу факт ҳақиқатга яқин деб уйлаймиз.

Қиссадан ҳисса шуки, бу улуғ тарихий шахс ҳаёти ҳар томонлама ўрганишга лойиқ булиб, биз айтиб ўтган иш чустликларнинг бобокалонлари номини абадийлаштириш борасидаги дастлабки хайрли қадамларидир.

Мурод КАЛОНХОНОВ

СУРАТДА: Мавлоно Лутфулло номи билан аталувчи боғда у муҳтарам зотга қурилган янги мақбаранинг умумий кўриниши
Т. АҲМАДАЛИЕВ олган сурат

МУСИҚА ТАРБИЯСИ — ИНСОН ТАРБИЯСИ

ШАХСИЙ МУЛОҲАЗАЛАР

Халқимизда «Қўшиқ халқнинг жонли тарихидир», деган доно фикр юради. Шу маънода ўзбек мусиқа тарихи ҳам бебаҳо аҳамиятга эга. Ўзбек мусиқа тарихига мурожаат қилсак, у жаҳондаги энг бой мусиқа меросидан бири эканлиги маълум бўлади. Фақат «Шашмақом»нинг биринчи магнит ёзувини 138 соат мобайнида тинмай тинглаш мумкин экан. ЮНЕСКО ташаббуси билан Шарқ мусиқаси меросини ўрганиш юзасидан симпозиумлар жумҳуриятимизда ўтказилиши бежиз эмас.

Кейинги йилларда мусиқа санъатимизда катта ўсиш, ривожланиш рўй берди. Ўзбек мусиқа санъатида янгилик бўлган опера, симфония, хор, балет, кино мусиқаси ва бошқа бир қанча жанрлар кириб келди. Шунингдек, мусиқали драма асарларига ёзилган, телевидениеда қўйилаётган видеофилмлар учун ёзилаётган асарлар ҳам мусиқа маданиятимизда ўз ўрнига эга.

Ўзбек халқ чолғу асбобларини қайта ишлаш ва такомиллаштириш орқали эса ўзбек мусиқасида янги йўналиш — чолғу асбоблари оркестри таркиб топишига асос солинди. Замон талабларига монанд ўзбек миллий эстрадасини жаҳон миқёсига олиб чиқолган, эстрада санъатида ўзига ҳайкал қўя билган буюк санъаткор Ботир Зокировнинг хизмати алоҳида таҳсинга лойиқ!

Ана шундай ўзгаришлар, ривожланишлар жараёнида жумҳуриятимизда мусиқа тарбиясига оид катта амалий ишлар ҳам йўлга қўйилаётгани маълум. Лекин республикамизда кўп тармоқли мусиқа санъатини тарғиб қилиш учун куч ва имконият бўлса-да, кенг халқ оммасининг мусиқа билим савиясини яхши деб айта оламизми?

Саволни бундай қўйишимизга турли тоифадаги мутахассислар, ҳар хил билим даражасига эга бўлган кишилар билан мусиқа ҳақидаги айрим савол-жавоблар сабаб бўлди. Айтайлик: «Ўзбекларга опера, симфония ёки сюитага ўхшаш жанрлар керакми? — деганга ўхшаш саволларни ҳатто мусиқа таълими билан шуғулланадиган кишилардан ҳам эшитганимда, ҳайратга тушдим.Шунда уларнинг бу ҳақдаги фикрларини эшитиб, ечилиши лозим бўлган муаммолар мавжудлигини ҳис этдим. Аввало, бундай саволларнинг келиб чиқиш сабабларини билиш лозим. Чунки бу биринчи галда муҳит, шароит билан ҳисоблашмай, мумтоз мусиқа меросимизни пухта эгалламай туриб, ўзбек мусиқа санъатида янги жанрлар яратмоқчи бўлганларнинг «хизматлари» самарасидир. Ахир, ўзбек халқ мусиқа меросидан беҳабар одам қандай қилиб халқчил асар ярата олиши мумкин? Яқин вақтларда ҳам айрим композиторларни кўкларга кўтариб келдик: 200 дан ортиқ филмга мусиқа басталади, фалонча асар яратди, деб. Ҳолбуки, ўшандай композиторлар ўзбек тилини, урф-одатларини мутлақо билмас, билишга интилмас эди. Эҳтимол шунинг учун янги жанрлар халққа сингмагандир.

Нима бўлганда ҳам, ўзбек мусиқасида янги жанрларнинг вужудга келиши яхши. Аммо бунда объектив ва субъектив шарт-шароитларни унутмаслик керак эди.

Собиқ шўро даврида муҳим тадқиқотлари билан кўзга кўринган Санъатшунослик институти олиб борган ишлар ҳар қанча таҳсинга сазовор. Бу даргоҳда олиб борилган илмий ишлар натижасида биз ўзбек ва бошқа туркий халқлар мусиқаси тарихини билдик. Ўзбек мусиқаси асосида вужудга келган янги жанрлар, уларнинг яратилиш тарихи ҳақидаги тўла маълумотлар институт олимлари томонидан илмий асосда исботлаб берилди. Лекин яратилган илмий асарларнинг деярли 90 фоизи рус тилида нашр қилиниши, кенг халқ оммасига кириб бормаслиги бош вазифанинг бажарилишига салбий таъсирини ўтказди. Мана бугун ўша камчиликларни тўлдириш вақти етди.

Тарбиядаги учлик, яъни оила, мактаб ва жамоатчиликнинг мусиқа тарбиясида алоҳида ўрни бор. Уларнинг ўзаро уйғунлигигина ижобий самара беради. Аввалги даврларда кўпчилик ўзбек оилаларида имкониятидан келиб чиқиб, бирор миллий чолғу асбоби бўларди. Гап-гаштакларда, турли маросимларда аёллар ўзлари алоҳида бўлиб, турли лапарлар, термалар, қўшиқлар айтиб, рақсга тушардилар. Шубҳасиз, кўпроқ оналари билан бўлган болалар миллий қўшиқ ва рақсларни кўриб тарбия топишарди. Ҳозир эса бундай тадбирлар юқорида айтилган тарзда ўтмайди. Демак, болалар уйда анъанавий мусиқа намуналаридан бебаҳра ўсмоқдалар.

Инсонни мусиқа санъатига муҳаббат руҳида тарбиялашда оиланинг алоҳида роли бор. Фарзандлар мусиқа тинглаш, у билан шуғулланишни қанча эрта бошласалар, шу гўзал санъатга мойиллик ва эҳтиёж шунчалик тез, мукаммал ривожланиб боради. Шунингдек, маълум мусиқа асарини оила даврасида муҳокама қилишнинг ҳам ўзига яраша афзалликлари бор: одам санъат ҳақидаги тушунчага қанча барвақт эга бўлса, мусиқий мушоҳада қобилияти шунча эрта шаклланади.

Жамоатчилик ўртасида олиб бориладиган мусиқа тарбиясига оид ишлар эса ўз ечимини кутиб ётибди.

Ҳамма соҳаларда бўлгани каби мусиқа соҳасида ҳам кенг халқ оммасига хизмат қилувчи бадиий жамоалар режа-дастурга эга бўлиши ва шу асосда иш кўрмоғи лозим. Аммо кўпчилик ёш ансамбларда бадиийликдан асар йўқ. Бунинг устига уларда саҳна маданияти етишмайди.

Санъаткор ўз ижроси билан кишиларга маънавий озиқ берар экан, бунинг учун ўзи маънавий пок, ахлоқан баркамол бўлиши лозим.

Олтмишинчи йилларда Ғарбда «Конкрет» мусиқа, «Электрон» мусиқа, «Додекафон» мусиқа оқимлари расм тусига кириб қолди. «Мусиқа» деб аталган бу оқимларнинг номлари турлича бўлса-да, уларнинг моҳияти бир бўлиб, мусиқа одамдан ва унинг ички дунёсидан ажратиб олинган эди.

Масалан, додекафон мусиқа (грекча «додека» — ўн икки ва «фон» — овоз сўзларидан олинган) математик қоидаларга қаттиқ риоя қилиб ёзилади. Бу қоиданинг ўзгармас принципи шундан иборатки, олдин ишлатилган товуш, қолган ўн битта товушнинг ҳаммасидан фойдаланиб бўлмагунча такрорланиши мумкин эмас. Бундай мусиқада маъно ва мазмун эмас, балки система биринчи ўринда туради.

«Конкрет» мусиқада кўча шовқини магнитофонга ёзилади, сўнгра лента тескарисига қайтадан айлантирилади-ю, шу билан асар тайёр бўлади. Асарнинг таъсир кучини ошириш учун бир вақтнинг ўзида иккита лентага ёзиб олинган шовқинлар лентаси тескарисига қайтадан ёзиб олиниши мумкин.

Бундай асарларни Ғарбда қанча мақтаб кўкларга кўтармасинлар, барибир, оддий тингловчилар уларни «ҳазм» қила олмадилар. Афсуски, бугунга келиб ўша ғарбдаги ҳолат республикамизнинг кўп жойларида учрамоқда. Буни тезда олди олинмас экан, кейинчалик тузатиб бўлмас салбий оқибатларни келтириб чиқариши тайин.

Халқимизни мусиқа санъати билан яқиндан таништиришда Ўзбекистон радио ва телевидение компаниясининг роли жуда катта. Ўзбекистон радиоси ижодий жамоалари, айниқса, мусиқали эшиттиришлар таҳририяти миллий қадриятларимизга монанд, халқ меросидан келиб чиқиб дастурлар тайёрлаётгани таҳсинга сазовор. Шу билан бирга, радионинг бой имкониятларидан келиб чиқиб, жаҳон мусиқа хазинасидаги нодир асарлар, шунингдек, ўзбек мусиқасидаги янги, миллий руҳ акс этган опера, балет, симфония, хор асарлари ва бошқалар қиёсий ўрганилиб, туркум эшиттиришлар тайёрланса, уларнинг моҳияти атрофлича таҳлил қилинса, мақсадга мувофиқ бўлар эди. Телевидениеда эса ранг-баранг кўрсатувлар учун шарт-шароитлар янада етарли. Кўпчилик мусиқали кўрсатувлар таҳририяти томонидан тайёрланган дастурларни томоша қилади. Кейинги вақтларда бу кўрсатувларда мазмунан ранг-барангликка, ўзига хосликка интилиш сезилаётган бўлса-да, ҳали ечимини кутаётган муаммолар бир талай.

Кузатишларимиздан шу нарса маълум бўляптики, мусиқали кўрсатувлар таҳририятида, кўрсатув тайёрловчи режиссёрларга боғлиқ муаммолар кўпроққа ўхшайди. Назаримда, бирор мусиқа асбобини моҳирона чала оладиган, шунингдек, бой мусиқа меросимизни ҳар тарафлама билган ҳамда журналистикадан хабардор ва ўз ишига фидоий режиссёрлангина юксак савиядаги кўрсатувлар кутиш мумкин.

Ёдингизда бўлса, етмишинчи йилларда атрофлича таҳлил қилиниб, бадиий кенгаш томонидан кўриб чиқилган концертлар, турли тематик мусиқали кўрсатувлар, «Зеҳн», «Доира рақсга чорлайди», «Марҳабо, талантлар» телевизион конкурслари, «Мақом кечаси», «Дирижёр ҳикоя қилади», «Бастакор ва композиторлар ижодий портрети», «Иккинчи истеъдод эгалари» ва бошқа туркум кўрсатувлар тайёрланардики, кенг халқ оммаси бу кўрсатувлардан олам-олам маънавий ва эстетик завқ оларди. Шу билан бирга, бой ўзбек мусиқа меросини тарғибот қилишда уларнинг аҳамияти катта эди. Ҳозирда ўшандай кўрсатувларга эҳтиёж сезилмоқда. «Мактаб қуйласа, бутун мамлакат қуйлайди», деган яхши ибора бор. Бинобарин, ёшларни маънавий бой ва баркамол инсонлар қилиб тарбиялашда мусиқа тарбиясининг ўрни алоҳида ажралиб туради. Машҳур композитор Ю. А. Шапорин шундай деган эди: «Қайси санъат мусиқа сингари оламзодни бунчалик яқинлаштира олади! Унинг тили ҳамма учун тушунарли. Халқларнинг куй-қўшиқлари, ажойиб композиторларимизнинг ижоди бизга ўша халқнинг севинчи, қувончи, қайғуси ҳақида сўзлаб беради...

Мусиқани тушуна билиш ҳаётдаги гўзалликнинг асл маъносини билишга, одамзод интилаётган энг юксак камолотни фаҳмлашга катта ёрдам беради».

Хўш, республикамиз мактабларида мусиқа тарбиясининг аҳволи қандай? Очиғи, кўпчилик мактабларда, айниқса, қишлоқ жойларида мусиқа дарси умуман ўтилмайди. Мусиқа дарсини олиб боришга шарт-шароитлар мавжуд бўлган жойларда эса, махсус мусиқа маълумотига эга ўқитувчи топилмайди. Мусиқа соҳасида малакали мутахассисларнинг етишмаслиги ҳам дарсни самарали ташкил этишга тўсқинлик қилмоқда. Ўқитувчиларнинг аксарияти чолғу асбобини созлашни билмайдилар, товушларнинг паст-баландлигини, гармоник жарангини ҳис қила олмайдилар. Бундай ўқитувчилар, албатта, мактабларда мусиқадан дарс беришга, бинобарин, ўқувчиларни мусиқий-эстетик руҳда тарбиялашга қодир эмаслар.

Агар Ўзбекистон халқ таълими вазирлигидаги масъул ўртоқлар бу масалани атрофлича ўрганиб чиқсалар ва унинг натижасига қараб мутахассислар тайёрлаш режалаштирилса, мақсадга мувофиқ бўларди.

Республикамизда мавжуд санъат мутахассислари тайёрлайдиган ҳар бир ўқув юртининг ўз олдига қўйган мақсад ва вазифаси бўлиб, улар ўз соҳалари бўйича мутахассислар тайёрлайдилар.

Жумладан Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент давлат консерваторияси республикамизда мусиқа санъатини ривожлантиришга салмоқли ҳисса қўшиб келмоқда. 1972 йили консерватория қошида «Шарқ мусиқаси» кафедрасининг очилиши ва бу ерда ўзбек халқ мусиқа меросини ҳам амалий, ҳам назарий жиҳатдан пухта ўқитилиши орқали ўзбек миллий мусиқа меросимиз ўзлигини топди. Ҳозирда бу кафедранинг собиқ талабалари республикамизда ўзбек халқ мусиқа меросини тарғиб ва ташвиқ қилишга салмоқли ҳисса қўшмоқдалар.

Республикамизнинг 3—4 та педагогика институтларида «Мусиқа» факултетлари, бир неча педагогика билим юртларида «Мусиқа» бўлимлари мавжуд бўлиб, улар ёш авлодни маънавий баркамол кишилар қилиб тарбиялаш йўлида катта ишларни амалга оширмоқдалар. Мустақиллик шарофати билан ҳамма соҳаларда бўлгани каби, мусиқа ўқитувчилари, мусиқа тарбиячилари тайёрлашда ҳам туб ўзгаришлар юз бермоқда.

Галдаги вазифа — мутахассисларни ҳар томонлама пухта, жаҳон стандарди талабларига мос келадиган юксак савияда тайёрлашдир. Республикамиздаги барча Олий ва ўрта махсус ўқув юртларида олиб бориладиган факултатив дарслар қаторига мусиқа сабоғидан ҳам соатлар киритилиб, шу соҳани эгаллаган махсус кишилар жалб қилинса, аввало, ўзбек халқ мусиқа меросига, қолаверса, мусиқадаги янги жанрларни фарқлай оладиган кишилар тайёрлашга катта нафи тегарди.

Мактабда мусиқа дарслари ва дарсдан ташқари турли тўгаракларни олиб бориш бўйича тузилган концепцияда миллийликдан келиб чиқиб ўқувчиларга мусиқа сабоғи беришда бой ўзбек мусиқа меросимизни босқичма-босқич ўргатиб бориш бош масала қилиб белгиланган. 1993 йил мактаб ўқитувчилари учун алоҳида қувончли бўлди. Бир неча йиллар мобайнида нашриётда ўз навбатини кутиб ётган, мусиқа таълими моҳир услубиётчилари, шу соҳанинг пухта билимдонлари, республикада кўзга кўринган мутахассислардан Дарвин Омонуллаев, Оқилхон Иброҳимов, Шермат Ёрматов муаллифлигида саккизинчи синфлар учун «Мусиқа» дарслиги чоп этилди.

Дарслик аввалгилардан шуниси билан фарқ қиладики, унда халқ мусиқа санъати, бастакорлик ва композиторлик ижодиёти, услублар, мусиқанинг ифода воситалари (мусиқа нутқи ва оҳанги), классик мусиқанинг моҳияти каби мусиқа санъатининг ўзига хос қонуниятлари ҳақида тушунчалар берилган.

Аввалги йилларда ўзбек халқининг бой маданий меросини ҳаётга ҳар томонлама кенг тадбиқ этиш мақсадида «Мерос» дастури ишлаб чиқилган эди. Дастурда санъат институтларини фақат марказга йиғмай, балки республикамиз воҳаларида ҳам очиш масаласи қўйилганди. Агар бу ишни амалга ошириш имкони бўлганда эди, ҳар бир воҳанинг ўз маданий меросидан келиб чиқиб, назарий ва амалий томонларини илмий асосда ўрганиш имконияти вужудга келарди.

Негадир, республикамиз шароитини мукаммал ўрганиб, ҳар томонлама пухта ишлаб чиқилган «Мерос» дастури қумга сув қуйгандек изсиз кетди. Бу ҳақда чуқурроқ ўйлаб кўриш лозим.

Хулоса шуки, «Мусиқа тарбияси — бу фақат мусиқачини тарбиялаш эмас, балки биринчи галда инсонни тарбиялаш демакдир», деганида В. А. Сухомлинский тамомила ҳақли эди.

Ҳусанбой БОЙМИРЗАЕВ,
Наманган педагогика билим юрти ўқитувчиси, Ўзбекистон халқ маорифи аълочиси

Ўзбекистон халқ артисти, Ҳамза номидаги Давлат мукофоти совриндори, ажойиб рақкоса, ёшларнинг меҳрибон мураббияси Розия Каримова эл орасида алоҳида ҳурмат-эътиборга сазовор бўлган санъаткорлардан.

Дастлаб ажойиб рақкоса сифатида эл эътиборига тушган Розия опа кейинчалик бўлажак санъаткорлар учун зарур қўлланмалар муаллифи, ёшларнинг меҳнаткаш устози сифатида ҳурмат қозонди. Рақс санъати, унинг жонкуярлари ҳақида ўндан ортиқ китоб ёзди, матбуотда жуда кўп мақолалари билан чиқди, ҳозир ҳам бу санъаткор қаламини қўлдан қўйгани йўқ!

Ўзбек миллий рақс санъатининг йирик билимдонларидан бири Розия Каримова ўзларининг 80 баҳорларини қаршилаб турибди. Ана шу қутлуғ тўй арафасида биз анъанадан четга чиқиб Розия опанинг ўзларига сўз беришга қарор қилдик. Қуйида у кишининг юрак сўзларини ўқийсиз.

Розия КАРИМОВА:

МЕН ЎЗБЕК ҚИЗИМАН

Туққан эмас, боққан ҳисоб дейдилар. Бағри кенг, меҳри дарё ва шафқатли ўзбек халқи минг-минглаб етим-есирларнинг бошини силаган. Ота-онадан уч ёшимда етим қолган мени ҳам шу халқ боқиб, тарбиялаб, вояга етказди, ҳунар берди, гўзал санъат гулшанига етаклади. Санъатда бахтимни топдим.

Дастлаб ибтидоий мактабда таълим олдим. Кейин Фарғона педагогика билим юртида ўқидим. У ердан 1929 йили Самарқанд мусиқали театри қошида очилган студияга келдим. Ана шу ердан ҳақиқий ижодий фаолиятим бошланди. Уста Олим Комилов билан Тамарахонимдан рақс сирларини ўргандим. Рақкоса, балетмейстер сифатида элга танилдим. Ўзбек рақслари муаллимаси даражасига кўтарилдим.

Ишни дастлаб Самарқанддаги мусиқали театрда яккахон рақкоса ва ашулали роллар ижрочиси сифатида бошладим. Мазкур театр опера ва балет театрига айлангандан сўнг «Гулсара» операсида Асал, «Бўрон»да Кумушой, «Кармен»да Фраскита, «Даврон ота»да Наташа ролларида ўйнадим, «Гуландом», «Шоҳида». «Оқбилак», «Озодачеҳра» ва бошқа балетларда бош ролларни ижро этдим.

Ҳамма ўйнаган, саҳналаштирган рақсларимни айтсам адо бўлмайди. Улар бир дунё, ҳаммаси мен учун азиз, қадрли. Миллий рақс муаллимаси сифатида ҳам шу вақтга қадар меҳнат қилиб келяпман. 1932 йилдан буён рақсдан дарс бераман. Ҳозир Тошкент хореография билим юртидаман. Муаллимлар ва ҳаваскор балетмейстерлар учун бир қанча махсус семинарлар ўтказдим. Умуман, менда таълим олганларнинг ҳисобига етиш қийин. Фақат шуни фахр билан айтишим мумкинки, мендан ўзбек рақсини ўрганганлар орасида Бернора Қориева, Иброҳим Юсупов, Дилафрўз Жабборова, Вилоят Оқилова, Акбар Мўминов, Раъно Низомова, Қодир Мўминов, Қўрқмас Соатов, Шокир Аҳмедов, Дилбар Абдуллаева, Равшаной Шарипова, Тамара Каскова, Карима Узоқова, Муҳаббат Абдуллаева каби мамлакатимизга донғи кетган машҳур рақкосалар, балет усталари бор. Уларнинг юқори унвонларга, доцент ва профессорлик даражаларига етишганларидан беҳад мамнунман.

Муқимий номидаги республика мусиқали театрида, Фарғона, Андижон вилоят театрларида, Ўшдаги ўзбек театри ва Алматидаги уйғур театрида бир қанча спектаклларнинг рақсларини саҳналаштирдим.

Хореография билим юртида муаллимликни бошлаган кезларим ўзбек рақсидан бирон қўлланма ёки дарслик йўқлигидан қийналдим. Кейин шу ишни амалга оширишга бел боғладим. Рақс санъати тарихида биринчилардан бўлиб ўзбек рақслари бўйича қўлланмалар, тўпламлар ярата бошладим. Дастлаб, Фарғона, Бухоро ва Хоразм рақслари бўйича ёзилган қўлланмаларим нашр этилди. Сўнгра Мукаррама Турғунбоева, Исохор Оқилов яратган рақсларни ёзиб, китоб ҳолига келтирдим. Хуллас, келгуси авлод учун XX асрда яратилган ўзбек саҳна рақсини баҳоли қудрат қоғозга кўчириб қолдираётганимдан беҳад хурсандман. Вақтли матбуот орқали ҳам рақс санъатини, рақс усталарини қўлимдан келганича тарғиб қилиб келяпман.

Менинг камтарона хизматларимни Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти «Ўзбекистон халқ артисти» унвони, Ҳамза номидаги Давлат мукофоти билан сийлади. Худога шукур, тақдиримдан розиман. Уз фарзандлари қаторида мени вояга етказиб, шундай мартабаларга эриштирган ўзбек халқига, менинг жонажон халқимга таъзим қиламан. Ўзбекистон — Ватаним, ўзбек халқини меҳрибон ота-онам деб биламан. Узимни ўзбек қизи деб биламан. Опам Тошкентда, мен Қозонда туғилган эканмиз. Аммо тақдир тақозоси билан бу ерга келиб қолдик ва шу тупроқнинг фарзанди бўлиб кетдик. Мени дунёга келтирган муштипарларимнинг жойлари жаннатда бўлсин. Аммо ўзим — ўзбек, она тилим — ўзбек тили. Руҳан ўзбекман. Бутун истеъдодим, шуурим, умримни бахшида этганим ўзбек санъатидир.

Жаннатмакон, серқуёш Ўзбекистонимизни мустақилликка етказган Оллоҳга ҳамду санолар бўлсин. Мустақилликни мустаҳкамлаш йўлида ҳормай-толмай ишлаётган улуғимиз Ислом Абдуғаниевич Каримовга худойим умр берсин, мурод-мақсадларига етсин. Мустақил мамлакатимиз гуллаб-яшнасин. Халқим — ўзбек халқи бахтли-саодатли, ҳамиша юзи ёруғ бўлсин.

Турсун ЖАББОР

ОНАЖОНИМ, ЎЗБЕКИСТОН!

ЯККА:
Қуёшнинг зар ёғду сочганда,
Нурларингдан эмдим, эй Ватан!
Сокин тунлар қучоқ очганда,
Ой-юлдузинг сирли бир чаман.
ХОР:
Ҳар йил сени олқишлаб Баҳор,
Гулга ўраб кўйлак кийгизди;
Халқинг унга йиллаб, тун-наҳор
Муҳаббатнинг нақшини чизди.
ЯККА:
Сув-ҳавойинг жо бўлиб танга,
Ватан, сенга меҳримни қўйдим,
Еллар бошим силаб ўтганда,
Онам бағрим буйини туйдим.

ХОР:
Диллар яйрар ҳуснингга боқиб,
Оғушингда биз олдик пардоз,
Қушлар эркин қанотин қоқиб,
Осмонингда этади парвоз.
ЯККА:
Тарихинг ҳам берди кўп сабоқ
Жаҳонгиру доноларингдан,
Билим, мардлик йўлида маёқ —
Жалолиддин, Синоларингдан.
Хор:
Тоғ-чўлларинг мафтункор, табиб:
Сув-гиёҳи минг дардга даво.
Тупроғингда «олтин» ундириб,
Қалбларимиз бўлур мусаффо.
ЯККА:
Кипригингга гард юқмасин ҳеч,
Истиқлол ёр, Ўзбекистоним!
Эркалатдинг, ўсдим эрта-кеч,
Қурбон сенга тандаги жоним.
ХОР:
Истиқлол-чун боғладик камар,
Ғайратимиз сиғмайди танга.
Амрингга биз ҳамиша тайёр,
Мақсадимиз — хизмат Ватанга.

УСТАЛАРНИНГ УСТАСИ

Халқ усталарининг маркази «Усто» бирлашмаси Тошкентнинг Эски шаҳар қисмида жойлашган бўлиб, бу ерда фаолият кўрсатаётган усталар иши шаҳарликларнинг ҳам, четдан келганларнинг ҳам ҳамиша диққат марказида. Хоразмлик ганчкор усталар орасида ўрта бўйли, чеҳрасидан самимият балқиб турган думалоқ юзли бир одамни тез-тез учратиш мумкин. Бу одамни оддийгина қилиб «бизнинг Озод ака» дейишади. У усталар ишини доимо кузатиб боради, муваффақиятларидан қувониб, ташвишларидан озор чекади, сўзи ва иши билан барчага бирдек ёрдам беради.

Ўзбекистон Рассомлар уюшмаси аъзоси, санъатшунос Озод Султонов бирлашманинг энг кекса ишчиларидан. Бирлашма ташкил этилгандан бошлаб Хоразм усталари бўлимига муттасил раҳбарлик қилиб келмоқда. Озод ака иш бошлаганида Хоразмда фақат тўққизта уста — битта кулол, қолганлари ганч ўймакорлари эди. Бугунга келиб у ганчкорлардан учта, монументал тасвир бўйича битта, ёғоч ўймакорлигидан иккита, гилам тўқувчилардан битта, кулоллардан учта гуруҳ ташкил қилишга муваффақ бўлди. Буларга Эшмурод Сапаев, Раимберди Матжонов ва Отажон Матёқубов каби усталар раҳнамолик қилдилар. Озод ёшлигидан рассом бўлишни орзу қиларди. Унинг суратчи сифатида шаклланишида тоғаси Тожибой Жуманиёзовнинг таъсири катта бўлди. Еттинчи синфда ўқиб юрганида бутун синф бўлиб Хива, Кўҳна Урганч, Тупроққалъа каби қадимий масканларда бўлдилар. У ерлардаги қадимий архитектура ва миллий санъат намуналари ёш йигитчада жуда катта таассурот қолдирди. Мактабни тугатгач, Островский (ҳозирги Маннон Уйғур) номидаги Санъат институтининг санъат назарияси ва тарихи бўлимига ўқишга кирди. Институтга киргунга қадар машҳур Ато Полвонов устахонасида таҳсил олишга муваффақ бўлган эди. Ўймакор уста Сапо Боғибеков ва кулол Раимберди Матжонов билан танишади. Шу усталарнинг ишларини фотосуратларга туширади, улар ҳақида маҳаллий ва республика матбуотида мақолалар эълон қилади.

Диплом ишини муваффақиятли ёқлагач, йўлланма билан Хивадаги Ичон қалъа музейига ишга борди. Армияда хизмат қилиб қайтгач, музейдаги ишини яна давом эттирди. Шу билан бир вақтда Урганч бадиий фонди қошида халқ усталари билан биргаликда ишлашни давом эттириб, миллий санъат асарларини тўплади ва уларни Москва, Тошкент , Рига шаҳарларига жўнатди. Ниҳоят, «Усто» бирлашмаси ташкил этилганидан сўнг, Хоразм бўлимига раҳбар этиб тайинланди ва энди унинг халқ амалий санъати намуналарини тарғиб қилиш, оммалаштириш борасидаги фаолияти учун кенг йўл очилди. Хоразмлик усталар Озод ака раҳбарлигида жуда кўп маданий-маъмурий биноларни, жумладан, Москвадаги «Ўзбекистон» ресторани, Пермдаги Металлургия заводи Маданият саройини, Юрмаладаги «Ўзбекистон» ресторани, Чимкент вилоятидаги Маданият саройи, пойтахт марказидаги Биржа маркази, Хоразмдаги «Интурист» меҳмонхонасининг фойеси ва бошқа кўплаб объектларни безаш ишларида қатнашдилар. Бундай биноларнинг санаб саноғига етиш қийин.

Хоразм усталари ишида Хива услубига қатъий риоя қилинади. Ҳар бир катта ишда ганч ўймакорлиги, кулолчилик, монументал тасвир, ёғоч ўймакорлиги ва бошқа халқ санъати турларининг уйғунлигига эришишга ҳаракат қиладилар.

Озод акани болалигиданоқ бўёқларнинг тайёрланиши, ранглларнинг ўзига хос жилоси сабаблари қизиқтирарди. Кекса усталар эса бунинг сири бўёқ ва хомашё таркиби билан боғлиқ дердилар. Шунинг учун Озод Султонов кулол Эшмурод Сапаев билан чўлларга бориб, қадимги усталар ишлатган бўёқлар учун зарур бўлган ўтларни излайди. Кўплар бундай ўтлар аллақачонлар йўқ бўлиб кетган, деб ҳисоблардилар. Бироқ жуда кўп изланишлардан сўнг «чоған» номли ўтни топишди. Бир неча жиддий тажрибалардан сўнг бўёқ тайёрлашнинг унутилган ва йўқотиб юборилган технологиясини тиклашга муваффақ бўлдилар.

Хоразм усталарининг ишларига чет элларда қизиқиш ниҳоятда катта. Улар АҚШ, Франция, Италия, Япония каби мамлакатларда намойиш этилган. Озод Султоновнинг шахсан ўзи халқ санъати асарлари кўргазма-ярмаркасини ташкил этиб, Малайзияга олиб борди. Ҳозир у кулолчилик билан жиддий шуғулланиб, кўзалар, лаганлар, чойнаклар ишламоқда. Болгарияда ўтган кулоллар кўргазмасининг дипломи билан тақдирланган.

Тиним билмас халқ устасининг ҳаёти ва ижодий фаолияти жуда кўпларни қизиқтиради. Шунинг учун ҳам у ва унинг бўлимидаги усталар ҳақида ҳужжатли филм суратга олинган. Тошкентда ўтган халқ усталарининг республика кўргазма-ярмаркасида хоразмлик усталар ишлаган буюмлар юқори баҳоланди. Айниқса, Матжонов, Отажонов, Боғбеков, Машарипов каби қўли гул усталар ишлари кўпчиликнинг таҳсинига сазовор бўлди. Бунда албатта, Озод Султоновнинг ҳиссаси бор. Ўз ишини ниҳоятда севган, санъаткорона асарлар муаллифи бўлган бу халқ устаси бутун қалб қўрини, юрак тафтини ишларига бахшида этиб келмоқда. Шунинг учун ҳам у ҳамиша халқ назарида, эътиборида.

С. НЕМЦОВИЧ,
санъатшунос

Янги томоша

«БИЗНИНГ ШАҲАРЧА»

Асримизнинг йирик ёзувчиларидан бири — америкалик ижодкор Торнтон Уайлдерни китобхонлар «Қирол Муқаддас Людовик кўприги», «Саккизинчи кун», «Теофил Норт» ва бошқа романлари орқали яхши танийдилар. Лекин Уайлдер фақат ажойиб романнависгина эмас, катта драматург ҳамдир.

Т. Уайлдер ижодининг ана шу қиррасини томошабинларга очиб бериш мақсадида М. Горкий номидаги Давлат рус академик драма театри ижодкорлари биринчи марта «Бизнинг шаҳарча» пиесасини саҳнага олиб чиқдилар. Америка театрининг классик репертуаридан мустаҳкам ўрин олган бу асар жаҳоннинг кўпгина мамлакатлари саҳнасида муваффақиятли намойиш этилмоқда.

Драма бошдан охиригача хотиралар асосига қурилган. Пиеса воқеалари Американинг кичик шаҳарларидан бири — Гроверз-Конерда бўлиб ўтади. Шаҳарча бир вақтнинг ўзида асарнинг бош қаҳрамони ҳамдир. Чунки Американинг ўтмиши ҳақиқатан ҳам бу шаҳар номи билан боғлиқ.

Постановкачи режиссёр Борзу Абдураззоқов. Спектаклнинг ҳар бир саҳнаси илиқ инсоний муносабатлар билан йўғрилган. Марина Садиева танлаган кийим-кечаклар спектаклда турли ролларни маромига етказиб ижро этган Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар В. Цветков, Ф. Мақсудов, Н.Сундукова, артистлар О. Галахов, А. Дубровин, Л. Якубова, Л. Стотская, А. Панченко, Т. Аванесянс, Н. Иванов. О. Овчинникова, С. Заботин, К. Мошченко ва бошқаларга ниҳоятда мос тушган. Спектакл театр ихлосмандларида қизиқиш уйғотади, деб ўйлаймиз.

В. ОСТРОВСКИЙ

Янги номлар

ЧОРЧАМАНДАН ЧИҚҚАН НАВО

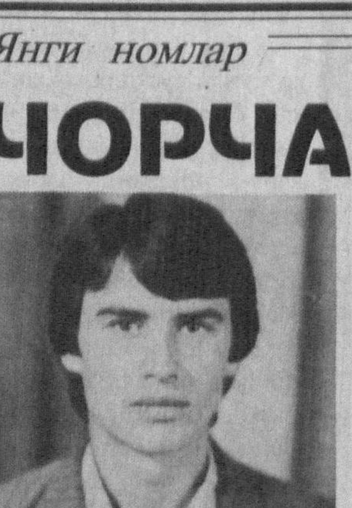

Қўшиқ санъатининг сирли халқалари қадим-қадимлардан садо бераётган оҳангларга бориб туташади. Бу оҳангларда қанча-қанча авлодларимизнинг гоҳ мунгли, гоҳ шодон кайфиятлари муҳрланиб қолган. Ана шулар аста жам бўлиб, эзгу куйлар, мумтоз қўшиқлар тарзида ёдгорликка айланди. Шаҳрихонлик хонанда Толибжон Зокиров ҳам ўша ўтмишдошларимиздан мерос қолган куй-қўшиқлар шайдоси. Унинг дардли, киши қалбининг нозик торларини чертиб ўтгувчи қўшиқларида онага зор фарзанд ноласи, юрагида армонлар қат-қат йиғилган инсон кечинмалари акс этади. Унинг қўшиқларидаги бундай ғамгин оҳанглар сабабини сўраганимда, Толибжон оғир хўрсиниб, шундай деди: «Қўшиқ аслида менга акамдан ёдгорлик. Биз оилавий «Дунё» ансамблини туздик. Акам — Қаҳрамон, укаларим Ғолибжон, Иқболжон билан янги-янги қўшиқлар яратиб, халқимиз хизматида бўлдик. Репертуаримиздаги қўшиқлар сони ошиб, мухлисларимиз кўпая бошлади. Яратганнинг берган умри тугадими, Қаҳрамон акам автомобил ҳалокатидан вафот этди. У яратган, яратиб куйлолмаган қўшиқлари юрагида мангуга қолиб кетди. Ушалмаган орзулари қолди бўй чўзиб. «Қорасоч», «Раъно» қўшиқларини яратди-ю, айтишга улгуролмади.

Қорасочинг қамчилади,
кетдинг ёрим,
Кўздан ёшинг томчилади,
кетдинг ёрим.

Кейин ҳаёт бизни яна ўзининг бир синовидан ўтказди. Фарзанд доғини кўтара олмаган Онамиз оламдан ўтдилар. Шунинг учун хоҳ саҳнада, хоҳ халқ йиғинларида бўлсин, қўшиқ куйлаётганимда кўз олдимда акам ва онам туради.

Куйласам, куй тирнар
битмас ярамни,
Ҳеч ёғду ёритмас ғамли
хонамни,
Ҳажрингиз сизга жуфт
қилди онамни,
Ҳасрати ўт-олов шўрлик
жигарим.

Уйланиб, фарзанд кўргач, акамнинг руҳини шод айлаб, исмини Қаҳрамон қўйдим. Санъаткорлар сулоласи Зокировлар санъатини севганлигим сабабли, ўғилларим исмини Ботиржон, Фаррух деб атадим. «Яхши ният — ярим дунё» дейишади доно халқимиз. Ажабмаски, фарзандларимга ўша санъаткорлар йўлини берса... Турсуной Содиқова, Холдор Вулқон, Зуҳриддин Исмоилов шеърларига мурожаат қиламан кўпроқ. Муҳаммад Юсуфнинг «Қиёмат» шеърига ҳам куй басталаб ижро этганман. «Афғонистон қурбонларига», «Замон бу» қўшиқлари билан водий бўйлаб ўтказилган «Истеъдод-90» танловининг совриндори бўлганмиз. «Камолот-91», «Истеъдод-92» вилоят танловларида фахрий ёрлиқлар эгаси бўлдик. Биз биринчи навбатда ижрода табиийликка, самимийликка эътибор берамиз, халқ орасида хайрия кечалари ўтказиб турамиз. Хорижий мусиқаларга тақлиддан қочамиз. Қани, шундай бир қўшиқ яратсак, унда бу гўзал ва ажиб, дардли дунёнинг бор кўриниши жамланган бўлса, халқ эса ўша қўшиғимизни худди оналарнинг алласи мисол севиб тингласа...»

Шаҳрихоннинг Чорчаман маҳалласидан вулқон мисол отилиб чиққан бу оилавий ансамблнинг орзулари улкан, ниятлари пок. Бутун Ўзбекистонимиз бўйлаб ўтаётган «Ўзбекистон — Ватаним маним» вилоят қўшиқ танловида қатнашиб, фахрий ёрлиқ билан тақдирланди.

Ҳозирда ансамбл қатнашчилари ўз дастурларини янги қўшиқлар билан бойитиш устида изланмоқдалар. Тинимсиз изланиш, тунни тонгларга улаб қилинган меҳнатлари, албатта, бесамар бўлмаслигига ишонамиз. Қўшиқлари билан инсон қалбига йўл излаётган «Дунё» ансамблига оқ йўл тилаймиз. «ДУНЁ»ингизни дунё танисин.

Нилуфар ДАВИДОВА

Абдулла Тўқайнинг 110 йиллиги

НУРЛИ ТЎҚАЙ

Шу йил 26 апрелда буюк татар шоири Абдулла Тўқай таваллудига 110 йил тўлади. Татаристон Жумҳурияти Вазирлар маҳкамаси қутлуғ санани кенг нишонлаш мақсадида 1996 йил апрел охирида шоир ҳаёти ва ижодини ўрганишга бағишлаб, Халқаро илмий анжуман ўтказиш ҳақида қарор қабул қилди.

XX аср бошлари, айниқса, 1905 йилги биринчи рус инқилобидан сўнг собиқ чор империяси ҳудудидаги барча туркий халқлар шеъриятида бўлгани каби татар адабиётида ҳам муҳим ғоявий-бадиий ўзгаришлар рўй бера бошлади. Бу айниқса, Абдулла Тўқай ижодида очиқ кўринди. Тўқай фақат татар янги миллий шеърияти учунгина эмас, балки тарихий урф-одати, тили жиҳатидан яқин бўлган Туркистондаги туркий халқлар янги шеърияти учун ҳам муайян таъсир кучига айланди. Бу жиҳатдан, айниқса, унинг чор мустамлакачилигига ва маҳаллий золимлар зулмига қарши халқнинг оғир аҳволига қайғуриш, жаҳолат ва қолоқлик, риёкорлик ва сотқинликни фош этиш, юртининг истиқлоли ва халқ аҳволининг яхшиланишига умид, маърифат ва тараққиёт учун курашиш руҳидаги «Кетмаймиз», «Бир татар шоирининг дегани», «Ўз-ўзимга», «Куз», «Юртимга» (1907), «Кўрсатур» (1908), «Жавоб» (1912) каби шеърлари муҳим аҳамият касб этди. Унинг «Она тили» ҳақидаги машҳур шеъри бу даврда турли ўзбекча, қозоқча ўқиш китобларида, шеърлари 1908 йилдан бошлаб «Туркистон вилоятининг газети» саҳифаларида изоҳ ва тушунтиришлар билан эълон қилиб борилди.

Тўқай вафотининг бир йиллиги муносабати билан унинг хотирасига бағишлаб ўзбек шоири Таваллонинг «Марҳум Абдулла афанди Тўқаевнинг сўзига тазмин» (1914) шеъри ва қозоқ шоири М. Сералиннинг «Абдулла Тўқай ҳақида» мақолалари эълон қилинди. Унинг «Бизни ўринсиз ёмонлайдилар», «Миллатимга», «Юртимга» каби шеърларига эргашиб Тавалло «Бор сўзлар», Л. Олимий «Миллатим» (1914), А. Авлоний «Садоқат бизда йўқдур», «Жигарсўз» (1916), С. Турайғуров «Туққан элима» каби шеърлар битдилар. Тавалло «Марҳум Абдулла афанди Тўқаевнинг шеърига тазмин» шеърида улуғ татар шоири Абдулла Тўқайга бўлган меҳр-муҳаббати ва садоқат туйғуларини ўша йилларда шундай ифодалаган эди:

Энди йил тўлди вафотига
Тўқайни деб бугун,
Боғладим шеърида тазмин,
ёлланибдур у етим.
Гар Тавалло шеъри Абдуллоға
ёкса не ажаб,
Топишурди охиратда ёш-ёш
икки етим.

Айниқса, Тўқайнинг «Насиҳат» шеъри билан Ҳамзанинг «Рамазон» (1914) шеърлари ғоявий-бадиий жиҳатдан бир-бирларига жуда яқин бўлиб, ҳар икки шеърда ҳам чор мустамлакаси давридаги ўзбек ва татар халқларининг оғир аҳволи, қашшоқлиги, оҳу зорларига ачинишда ҳамоҳанглик очиқ сезилиб туради. Ҳар икки шеърга хос бўлган мавзудаги умумийлик (хасис бойлар ва тиланчи гадойлар), уларнинг ички мазмунидаги маъно яқинлиги, пировардида илғор ижтимоий-сиёсий ғоянинг уйғунлиги Ҳамзанинг бу даврда Тўқайдан таъсирланиб, жозиб асарлар ярата бошлаганини кўрсатади.

1917 йил феврал инқилобидан сўнг Тошкентда Тўқай таваллудига бағишланган адабий кеча бўлиб ўтди. Бу ҳақда «Улуғ Туркистон» газетаси ўзининг 1917 йил 25 апрел сонидаги «Тўқай кечаси» мақоласида шундай деб ёзган: «Кеча тўрт бўлимдан иборат бўлиб, 1, 2, 3-пардаларда Фотима Сутушова, Мансура Ёқубова ҳам Шоҳида Бойбурова Тўқай ҳақида, Тўқайнинг хотин-қизларга қараши, Нуриддин Сейфулмуликов Тўқайнинг таржимаи ҳоли, Ф. Султонбек татарнинг сўнгги ўттиз йил даври, Гаспиринский ва Тўқайнинг татар миллатига кўрсатган хизматлари ҳаққинда сўйладилар. Бир неча киши тарафиндан Тўқайнинг шеърларидан дикламация этилди. Ҳур,

жир ҳам миллий музика бўлди. 4-нчи пардада жонли сурат этилиб, Тўқайнинг халқни маданият ва маорифга ундови кўрсатилди... Халқ ғоят кўп эди».

20-йиллар бошларида Тошкентда ўзбек ва татар адабиётлари дўстлиги, Тўқай кечалари бўлиб ўтади. «Иштирокиюн» газетаси ўша йилларда шоир туғилган кун муносабати билан (1920 йил, 26 апрелда) «Шарқ шоири ўртоқ Абдулла Тўқаев» сарлавҳали махсус редакцион мақола бериб, уни шарқнинг ўтмишдаги буюк мутафаккқирлари Ал-Маоррий, Ҳофиз, Ҳайём, Саъдий билан қиёслаб, улуғлаб ёзади.

Айниқса, бу даврда шоирнинг мазлум татар халқининг озодлик, эркинлигини қумсовчи, халқлар дўстлигини тараннум қилувчи, жаҳолат ва қолоқликни фош этувчи, маърифат ва миллий тараққиётни куйловчи шеърлари ўзбек халқи орасида машҳур бўлиб кетди. С. Айний, Фитрат, Чўлпон, Л. Олимий, Элбек ва бошқалар Тўқай ижодидаги миллий истиқлол орзу қилувчи руҳдаги шеърларига эътибор бердилар, шулардан кўпроқ таъсирландилар. Бу жиҳатдан, айниқса, Тўқайнинг татар халқининг миллий истиқболи ва истиқлолини орзу қилиб ёзган «Ўз-ўзимга», «Куз», «Миллатга» (1906), «Ёшлар» (1910) сингари оташин миллатпарварлик руҳидаги шеърлари билан 20-йилларда янги ўзбек миллий шеъриятидаги Ҳамзанинг «Уён, Ватан», С. Айнийнинг «Ғурбат ёдгори ёки Ватан ёди», Фитратнинг «Юрт қайғуси», «Ёш кунгил» (1918), Чўлпоннинг «Куз» (1921), «Яна қор», «Кўклам келадур» (1924), «Ҳақиқат йўли бир ўтилгуси» каби шеърлари орасида муайян ғоявий яқинликни кўриш қийин эмас. Буни Абдулла Тўқайнинг «Ўз-ўзимга» шеъридаги:

Юракдан севаман бахтин
татарнинг,
Кўрсайдим улғайиш вақтин
татарнинг,

ёки бўлмаса «Куз» шеъридаги:

Эй, фақир миллатим, қачон
баҳоринг,
Қачон кетар кечинг, келар
наҳоринг.
Келарми мен қабр томон
сурилгач,
Ўлиб, қиёматда қайта
тирилгач —

сатрлари билан Чўлпоннинг «Кўклам келадур» шеъридаги:

Кўклам билан юртимга ҳам
бир кўкариш келсайди,
Кўнгилларга ҳам ҳаволардек
кўклам ҳили берсайди —

сингари мисраларига солиштирганда очиқ сезиш мумкин.

Улкамизда Тўқай ижодига бўлган қизиқиш кейинги йилларда ҳам сусайгани йўқ. Унинг улмас асарлари ўзбек ўқувчиларига орасида Навоий, Бобур, Муқимий, Фурқат, Абай, Махтумқули асарларидек севилиб, ардоқланиб ўқилаётир, шоир ҳақида мақолалар ёзилаётир. Урушдан кейинги йилларда Тўқай асарларининг ўзбек тилига янги таржималари нашр этилди (1946 йил). 1961 йил шоирнинг аввалги таржималари янада тўлдирилиб, янги таржима асарлари билан бойитилиб, қайта чоп этилди. Бу таржималарда атоқли ўзбек шоирлари Ғ. Ғулом, Уйғун, Миртемир, А. Мухтор, Шукрулло ва бошқалар фаол иштирок этдилар.

Академик Ғафур Ғулом Тўқай таваллудининг 90 йиллиги муносабати билан «Тўқай — бизнинг ҳам шоиримиз» (1966) мақоласида А. Тўқайнинг ўзбек адабиёти билан алоқаси ҳақида фахрланиб: «Тўқайни фақат татар халқининг шоири деб аташ кифоя қилмайди. У албатта, татар халқининг шоири, аммо шу билан бирга Тўқай Россияда яшаган бошқа кўпгина туркий халқлар орасида, дастлаб, ўзбек зиёлилари орасида ҳам машҳур эди. [illegible] татар адабиётининг ўзбек адабиёти билан алоқаси [illegible] ман, ўзбек [illegible] қининг [illegible] димизга [illegible] мактабла[illegible] масида Т[illegible] ши, Тўқа[illegible] тадрижий [illegible] ши, Тошк[illegible] ларидан б[illegible] номи би[illegible] нинг шо[illegible] муҳаббат[illegible] татар хал[illegible] дўстликни[illegible] ган эди. Абдулла [illegible] нинг 100 [illegible] лан ёзган [illegible] да Ғафур [illegible] шоирига [illegible] ҳаббатини [illegible] билан шундай ёзган:

Мен демам асло сени шўрлик
Тўқай,
Дардлисан, лекин мудом
нурли Тўқай.
Чунки сен озод замонни
истадинг,
Мақсадинг ҳурлик эди, ҳурлик
Тўқай,
Ўзбегу татар, қозоқ, бошқирд
бўлиб,
Кўрингурсан менга ғоҳ, турлик
Тўқай...

Ҳа, севимли шоиримиз [illegible] дек, Тўқай ҳақиқий эркин, озод замонни орзиқиб кутган эди. [illegible] нинг учун ҳам Тўқай бугунги мустақиллигимиз завқи билан яшаётган ўзбек халқи ва ўзбек адабиёти учун ҳар қачонгидан ҳам азиз бўлиб бормоқда.

Шерали ТУРДИЕВ

ОБИДАЛАР ЖАМОЛИ БОҚИЙ БЎЛСИН

Ўтган ҳафтада Республикамизда соҳибқирон Амир Темур таваллудининг 660 йиллигига бағишланган «Меъморий ёдгорликларни таъмирлаш ва сақлаш муаммолари» мавзуида 3-халқаро илмий-амалий анжуман бўлиб ўтди. Республикамиз ва хорижий мамлакатлар таъмиршунос олимлари ва меъморлари иштирок этган анжуманнинг дастлабки икки кунлик илмий мулоқотлари Тошкентдаги архитектура ва қурилиш институтида бўлиб ўтди. Тарихий ёдгорликларни асраш ва таъмирлаш масалаларига доир бир қанча илмий маърузалар тингланди.Анжуман 19—20 апрел кунлари ўз ишини қадимий Самарқандда давом эттирди.Анжуманда кун тартибига қўйилган масалалар юзасидан тегишли қарорлар қабул қилинди.

Ҳафталикнинг шу йил 29 март сонида босилган «Обидаларнинг очилмаган сирлари» ҳамда 12 апрел сонидаги «Учинчи уйғониш ёки мовий гумбазлар ибрати» сарлавҳали давра суҳбатларини катта қизиқиш билан ўқиб чиқдим. Севимли газетамиз ташаббуси билан Тошкент ва Самарқандда таниқли олимлар, мутахассислар иштирокида ўтказилган бу мулоқотлар бир-бирини мантиқан тўлдириб, моҳият эътибори билан чуқур изчиллик касб этганлиги мени ғоятда мамнун этди. Тарихий обидаларни таъмирлаш савиясини кўтариш, бу борадаги ишларни фан ва техника сўнгги йилларда эришган ютуқлар асосида ташкил этиш, бунинг учун республиканинг мавжуд илмий салоҳиятидан фойдаланиб, мўътабар илмий кенгаш тузиш юзасидан ўртага ташланган фикрларни мен тўла қувватлайман.

Самарқанд архитектура-қурилиш институти ташкил бўлган йиллардан шу даргоҳда геодезия фанидан дарс бера бошладим. Амалий дарсларни Регистон майдонида ўтардим. Талабалар билан обидалар деворларининг деформациясини ўлчар, миноралар-нинг оғиш миқдорларини аниқлар, пештоқ тавсилотларининг жойланиши қонуниятларини ўрганар эдик. Киев муҳандислик институтига аспирант бўлганимдан сўнг ёдгорликларни таъмирлашга доир геодезик ишларни янада чуқурроқ ўргандим. Бу соҳада бошқа мамлакатларда бажарилган ишлар билан танишдим. Натижада обида сиртларининг математик моделини тузиш ва ёйма тасвирини чизиш орқали уларни таъмирлашга доир кўп масалаларни ечишга муваффақ бўлдим. Тажриба ва таҳлил ишларини Самарқандда давом эттирдим.

Диссертациямни ўз вақтида муваффақиятли ёқладим... Ўшандан буён тилимда ҳам, дилимда ҳам обидалар. Уларга бағишланган ўнлаб илмий мақолалар, китоблар ёзганман. Ҳозир эса кўпгина обидаларнинг аҳволини кўриб, тўғриси ачинаман. Баъзи ҳамюртларимизнинг ношуд хатти-ҳаракатларидан таажжубга ҳам тушаман. Менга баъзан обидалар йиғлаётгандек бўлиб туюлади. Фан ва техниканинг энг сўнгги ютуқларидан фойдаланган ҳолда таъмирлаш ишини ташкил этсак, бу борада анча хайрли натижаларга эришган бўлур эдик. Менинг фикримча, қуйидаги ишларни зудлик билан амалга оширишга киришиш керак:

— махсус геодезик амалиётхона ташкил этиб, уни замонавий асбоб-ускуналар, электрон ҳисоблаш машиналари билан жиҳозлаш;

— ҳар бир обиданинг тартиб рақами, номи ва аниқ тавсифи — паспорти бўлгани маъқул. Шундай қилинса, обиданинг барча кўринишларини махсус ЭҲМда тасвирласа бўлади. Ундан нусха ҳам кўчириш мумкин;

— обидаларнинг пештоқ қисмидаги тавсилотларининг жойланиш қонуниятларини, равоқларнинг ҳолатини ўрганиш;

— барча обидаларнинг чўкиш ва силжиш ҳолатлари устидан геодезик назорат ўрнатиб, миноралар-нинг оғишини аниқлаб туриш;

— обида деворлари сиртларининг деформациясини аниқлаш керак. Бу иш уларнинг таъмирланадиган жойлари майдонини, иш ҳажмини аниқлашга ёрдам беради;

— обидаларнинг барча тавсилотларини, бичимини, нақшларнинг чизмасини, уларнинг жойланиши тартибларини ўрганиш учун меъморий ўлчаш ишларини бажариш зарур.

Бу ишларни фотограммаметрик асбоблар билан бажариш мумкин.

Хуллас, давра суҳбатлари қатнашчилари илгари сурган қимматли таклиф ва мулоҳазаларни амалда рўёбга чиқармасак, ғоят тансиқ фурсатларни бой бериб қўйишимиз мумкин. Фурсат эса ғанимат. Келажак авлодлар олдидаги бурчимизни теран англайлик. Бетакрор обидаларнинг жамоли боқий бўлаверсин.

Носир НИШОНБОЕВ,
Тошкент Архитектура-қурилиш институти кафедра мудири, техника фанлари номзоди

ЯХШИ... ЖУДА ЯХШИ

(Ойбек домлани эслаб)

Минг тўққиз юз саксон бешинчи йили декабр ойида Ойбек домланинг уйида адибга ҳайкал ўрнатишди. Биз домла билан қўшни турар эдик.

Ҳайкалга тикиламан. Ойбек домла креслода оёқларини чалиштирган ҳолда ўтирибдилар. Қўллари кресло суянчиғида. Адиб чуқур ўйга толган. Ҳайкалтарош бор санъатини ишга солиб бу асарни яратгани сезилиб турибди. Ҳайкалга тикилиб туриб негадир ўтган кунларни эсладим...

1962 йилнинг июл ойлари эди. Кун иссиқ. Ойбек домла қизил дарвоза эшигини очиб, кўчага чиқдилар. Қўлларида йиғма брезентли енгил кресло. Бошқа бир қўлларида эса кигиздан ясалган думалоқ коптоқ. Салом бердим. Саломга алик олгач, кўча бошига чиқиб, Бўзсув томон секин қадам ташладилар. Изма-из мен уларга эргашдим. Ўша пайтда ғишт заводига яқин жойда катта шаршара бўларди. Шаршара олдига келиб, йиғма креслони ерга қўйдилар-да, сувнинг осмонга интилиб ўйноқлаётганига термулиб қолдилар. Фаввора сув чангалларини бир тепага, бир пастга улоқтирарди. Ойбек домла дам олдилар. Биз болалар чўмилиш билан оворамиз. Чунки бизда ташвиш йўқ. Сувнинг яхшилигидан қуруқликка чиққинг келмайди. Кун иссиқ. Қўшнимизнинг ўғли Ўткир жуда шўх, қўрқмас эди. У бир пайт:

— Раҳим, юр бир шаршарага «калла» ташлаймиз, — деб қолди.

Шаршара олдига бордик. Ойбек домла қараб турганини сезган эдик. Ўткир ўзини довюраклигини кўрсатиб қўйиш учун шаршарага ташлади. Мен ҳам шундай қилмоқчи бўлдиму лекин юрагим бетламади. Ўткирнинг довюраклигини кўриб турган Ойбек домла:

— Яхши... Жуда яхши... — дея табассум қилдилар менга юзланиб. Домланинг бир томондан ҳаяжондалиги ва яна бир томондан хавотир олаётганлигини сезилиб турарди. Бироздан сўнг Ўткир сузиб чиқди-да домланинг олдига келиб, салом берди. Ана шу кичкина эпизод ҳамон кўз олдимдан кетмайди.

Ойбек домла болаларни яхши кўрардилар. Бир куни акамнинг бир яшар ўғли Абдуллони қўлларига олиб, рафиқалари Зарифа опага:

— «Қара, Зарифа, гўдакнинг иси бошқача бўлади. Бунинг beғубор ҳиди бошқа ҳеч нарсанинг исига ўхшамайди», — деганлари худди кечагидек эсимда.

Яна бир воқеа хотирамда муҳрланиб қолган. Ҳарбий хизматдан қайтиб келдим. Оиладагилар, қариндош-уруғлар кўргани келишди (Мен хизматни тугатиш арафасида автомашина тўқнашувида жароҳатланиб, аскарликдан бироз кеч қайтгандим).

Воқеадан Ойбекнинг ҳам хабарлари бор экан. Вақт топиб кўргани келдилар, мен билан худди ўз фарзандларини кутиб олгандек қучоқ очиб кўришдилар.

— Яхши... Жуда яхши... — деб онамга сўз қотдилар.

— Уй-музей ҳовлисидаман. Қўлимдан кимдир келиб ушлади. Ўғлим Шомансур экан.

— Ада, қаранг, жуда катта ҳайкал экан, у ким? — деб саволга тутди.

— Бу буюк ёзувчи Ойбек бўладилар. Катта бўлсанг у киши ёзган китобларни ўқийсан.

— Ада, нега у кишига ҳайкал қўйишган? Нима ўлганмилар?

— Йўқ, ўғлим, домла ҳамиша тирик. Ҳайкал бўлса ҳам, хаёл суриб ҳовлида ўтиргандек. Сен ҳайкалга эътибор билан боқ. Ўлган одамга ўхшайдими?

— Йўқ! — дея қатъий жавоб қилди ўғлим.

Шорасул ЗУННУНОВ
АҲРОР қори ўғли.

УЙҒУР АДАБИЁТИНИНГ ФИДОЙИСИ

Филология фанлари доктори, шоир ва таржимон, профессор Мурод Карим ўғли Ҳамроев ҳаёт бўлганида бу йил 60 ёшга тўларди.

Мана, орадан ўн уч йил ўтдики, бу камтарин олим, хушфеъл инсон орамизда йўқ. Унинг табассум аримайдиган беғубор чеҳраси доим кўз ўнгимизда намоён бўлиб турибди. Ҳақиқатни ҳимоя қилиб янграган ҳар бир сўз қулоғимиз тубида жаранглаб турибди.

Мурод Ҳамроев билим чўққиларини забт этишда, фан равнақи йўлидаги фидокорликда ҳаммамиз учун намуна бўлди. Унинг истеъдодига, журъатига, ҳар қандай шароитда ғолиб бўлиб чиқиш маҳоратига нафақат дўстлари, балки рақиблари ҳам тан берар эди.

Мурод Ҳамроевнинг таржимаи ҳоли ҳам оддийгина: у Қозоғистонда, ишчи оиласида таваллуд топган. 1954 йили Олмоти шаҳридаги 41-ўрта мактабни битириб Тошкент шаҳрига келди ва Ўрта Осиё Давлат университетининг шарқ факултетига ўқишга кириб, уни 1959 йили аъло баҳолар билан тамомлади. Шу йили Олмотидаги Қозоғистон Фанлар академиясининг тил ва адабиёт институти аспирантурасига қабул қилинди. «Уйғур классик ва замонавий шеъриятида қофия» деган мавзуда номзодлик диссертациясини ёқлади. Сўнг Қозоғистон Фанлар академиясининг тил ва адабиёт институти илмий кенгашининг котиби, шу илмгоҳ Уйғуршунослик бўлимининг катта илмий ходими бўлиб самарали фаолият кўрсатди.

Олим «Туркий шеърият тузилишининг асослари» деган мавзуда докторлик ишини ҳимоя қилган чоғида эндигина 28 баҳорни кўрган ва уйғур олимлари ичида илк бор фан доктори унвонига сазовор бўлган эди. Унинг тадқиқот доираси ниҳоятда кенг: замонавий уйғур адабиёти, уйғур ва умуман туркий халқларнинг классик адабиёти, адабиёт тарихи, уйғур ва туркий тилли қардош халқларнинг фолклори каби мавзулар унинг тадқиқот доирасига кирарди. Шунингдек, уйғур мактаблари учун дарсликлар яратиш ва муҳим халқаро масалалар ҳам Мурод Ҳамроевнинг назаридан четда қолмасди. Шунинг учун ҳам олимнинг илмий ишлари чет эл олимлари томонидан туркийшунослик фани ривожига қўшилган катта ҳисса деб баҳоланган эди. У бир неча йил ичида уйғур, қозоқ ва рус тилларида кўпгина китобларни нашр қилишга улгурди. 1975 йилда Ибрай Алтинсарин номидаги ҚФА Педагогика илмий-тадқиқот институти директори ўринбосари бўлди.

1976 йили Мурод Карим ўғли Ҳамроев ЎзФА Қори-Ниёзий номидаги Педагогика институтига директор ўринбосари лавозимига ишга келди. Бир йилдан сўнг шу институт директори лавозимига тайинланди ва умрининг охиригача шу даргоҳга раҳбарлик қилди.

У собиқ Маориф министрлиги қошидаги педагогика фанлари илмий тадқиқотларини уйғунлаштириш кенгашининг раиси бўлди. Олийгоҳларда «Адабиёт назарияси» ва «Қардош халқлар адабиёти» фанларидан сабоқ бериб, профессор унвонига сазовор бўлди.

Мурод Карим ўғли ҳаддан зиёд ишчан йигит эди. У кечалари бир оз мизғиб олишини ҳисобга олмаганда бир дақиқа вақтиниям бекорга ўтказмас эди. Ўзининг бутун онгли ҳаётини, ўқиш, ўрганиш, тадқиқ қилиш, ёзиш ва ишлашга сарф қилди. У бирор марта таътил олиб, дам олиш жойларида «мазза» қилганлигини ҳеч ким эслай олмайди. У ҳеч қачон «базми жамшид»ларга вақт ажратолган эмас. Ҳатто иложи бўлса бир қўлида овқат еб, иккинчисида ишини давом эттирарди.

Мурод ўткир қобилиятга, узоқни кўра олиш истеъдодига эга эди. Ҳар қандай воқеа, ҳодиса, илмий муаммолардан тез ва тўғри хулоса чиқарарди.

Мурод истеъдодли шоир ва моҳир адабий таржимон эди. У болалигидан рус мактабида ўқиганлиги учун рус тилини мукаммал биларди, рус шеъриятидан тўла хабардор эди. Шунинг учун ҳам у илҳомланиб шеър ёзганда рус тилида ёзарди. Ундан бизга бир китоб бўлгудай, чуқур мазмунли, ҳиссиётга бой лирик шеърлари ёдгорнома бўлиб қолди. Муродбек уйғур ва ўзбек шоирларининг шеърларини рус тилига бемалол ва сифатли таржима қиларди. Мурод Ҳамроев, жумладан, Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Ориповнинг қатор шеърларини ҳам рус тилига таржима қилган эди.

Мурод Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси қошида Уйғур адабиёти кенгашини тузиш ишига алоҳида кўнгил берди ва бу кенгашга ўзи раҳбарлик қилди.

1983 йил феврал ойининг бошларида Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси биносида (Пушкин -I) Уйғур адабиёт кенгашининг навбатдаги йиғини бўлди. Йиғинда Мурод Ҳамроев бизнинг фикримизни қўллаб, йилда ҳеч йўқса бир уйғур ижодкорининг китобини нашр этишга имконият яратиш хусусида сўзлади. Лекин Муроднинг шу куни бу жўшқин сўзлари бизнинг даврамиздаги охирги гаплари экан...

Биз ижод ва илм аҳли бугун бу азиз инсонни соғинч билан эслаяпмиз, унинг ўрни билинаётганини яна ҳам равшанроқ сезмоқдамиз. Чунки Мурод Карим ўғли Ҳамроев ўзига хос бир улуғлик тимсоли эди..

Саиджон САТИШЕВ,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Уйғур адабиёти кенгашининг раиси

Қутлаймиз

КИТОБЛАРГА ҲАЁТ УЛАШАР

Ноширлик қийин, аммо шарафли касб. Лекин ноширликни ўргатадиган махсус мактаб йўқ. Нашриётга ишга келган киши бу касбни шу ерда ўрганади. Ҳар қандай касбда бўлганидек, бунинг ҳам ўзига хос қийинчиликлари, машаққатлари бор. Ахир 200-300, баъзан ундан ҳам кўп саҳифали қўлёзмани таҳрир этиб, нашрга тайёрлаш, китоб ҳолига келтириш осон эмас. Ана шу жараёнда қўлёзма бир неча марта ўқилади. Шунинг учун ҳам нашир ўта саводли, чуқур билим ва малака эгаси бўлиши керак. Ундан тинмай меҳнат қилиш талаб этилади.

«Ўқитувчи» нашриёти ижтимоий адабиётлар таҳририяти муҳаррири, тарих фанлари номзоди Содиқ ака Мўминов 60 ёшга тўлди, умрининг қарийб 30 йиллик фаолиятини ноширлик соҳасига бахшида этди. У ўз шогирдлари билан юзлаб жилд китобларни нашрга тайёрлади. Айниқса, республикамизда қишлоқ хўжалиги тарихига бағишланган 18 жилдлик китобни нашрдан чиқаришга салмоқли ҳисса қўшди. Бундан ташқари, ҳажми 50 босма табоқдан иборат «Пахтачилик маълумотномаси» китобини нашр эттиришга бевосита раҳбарлик қилди. Олимларни, раҳбар ходимларни, мутахассисларни ана шу ишга жалб этди. Бу китоб уч марта нашр этилди.

Биз Содиқ акани қутлуғ ёшлари билан самимий табриклаймиз. Ишонамизки, ҳали кўплаб қўлёзмалар унинг қаламидан сайқал топади. Унинг ишлари китобга чанқоқ қалбларга малҳам бўлади. Кўплаб шогирдлар эса тажрибали ноширнинг амалий маслаҳатларидан баҳраманд бўладилар.

С. ИСОМИДДИНОВ,
Ўзбекистон Журналистлар уюшмаси аъзоси

ОММАВИЙ МАДАНИЯТ ВА МАЪНАВИЙ ЭҲТИЁЖ

Республикамиз бозор иқтисодиёти йўлидан бораётган ҳозирги пайтда юз бераётган ўзгаришлар, янги технологиялар тараққиёти ҳар бир фуқаронинг ҳаётига дахлдордир. Бу янгиликлар ва ўзгаришлар маданиятнинг интеграциялашувига олиб келмоқда.

Хўш бу ёмонми, яхшими?

Бизнинг назаримизда, бу саволга бир хил мазмунда жавоб топиш қийин. Бир жиҳатдан олганда, Ғарбнинг илғор технологияларини, сармояларини, янги жиҳозларини, маҳсулотларини ва ҳоказоларни ўзлаштирмай туриб, кутилган натижаларга эришиб бўлмайди. Иккинчидан, ҳозир бир вақтлар собиқ иттифоқнинг хомашё ўлкалари ҳисобланган, эндиликда янги мустақил давлатлар мақомини олган жумҳуриятлар тараққиётида муайян муаммолар бўлиши табиий. Ана шунинг учун ҳам айрим жумҳуриятларда жаҳон ҳамжамияти билан ўзаро фойдали ҳамкорликка ишончсизлик билан қаралмоқда. Аслида эса уларнинг бундай ҳамкорликдан воз кечишдан мақсадлари халқ манфаатларини ҳимоя қилиш эмас, балки айрим етакчиларнинг ҳадиксираши, журъатсизлиги, ортиқча эҳтиёткорлиги оқибатидир. Негаки, чинакам интеграция, шунингдек, бозор ўзининг тартибсизлиги ва стихияли кўриниши, яхши англашилмаганлиги билан барча «миллий тизимлар» тепасида ўтиришга ўрганиб қолганлар дидига мос келмайди. Шунингдек, бу йўл ҳамиша боқимандаликда бўлганлар, ҳар доим фақат сўрашга, кўпроқ юлиб қолишга ўрганганлар учун бундан буён ҳам номаъқул бўлиб қолаверади. Улар илгари собиқ марказдан илтимос қилиб сўрашган бўлса, энди кимларгадир умид боғлаб ўтиришибди. Иқтисодий мустақиллик йўлида оёққа туриб олган республикаларда эса аҳвол бутунлай бошқача. Шу маънода ўзининг табиий ақл-идрокига ва имкониятларига, илғор технология ва ҳозирги замон илм-фани салоҳиятига суянган ҳолда иш кўраётган Ўзбекистон қисқа вақт ичида ўз иқтисодиётини барқарорлаштиришга муваффақ бўлди. Бу республикамизнинг жаҳондаги иқтисодий жиҳатдан тараққий этган давлатлар қаторидан муносиб ўрин эгаллашига ёрдам бермоқда.

Шуни таъкидлаш жоизки, Марказий Осиёни 150 йил давомида тобеликда тутган босқинчилар Туркистон аҳлини дунёни билишга қўймадилар. Коммунистлар ва уларнинг ҳаммаслакларини «Шарқ менталитети мавҳум, ҳақиқатдан йироқ», деган тушунча бирлаштириб турарди. Коммунистлар ўз фикрларини гўё Марказий Осиё халқлари маданиятининг «қолоқ»лиги билан изоҳлаган бўлсалар, ғарблик ориенталистлар ўз ирационализмига асосланиб, бу ердаги мавжуд эркинликларни, инсоннинг демократик ҳуқуқлари сингари қадриятларини фақат ғарб демократиясигагина хосдир деган даъво билан исботлаб келдилар.

Ўзбекистон мустақилликка эришгач, маънавиятимиз ва маданиятимизга баҳо беришга ёндашувлар ҳам бирмунча ўзгарди. Уни ёмонотлиқ қилувчи чиқишлар камайди.

Оммавий маданият айрим консерватив маданиятшунослар айтганларидай, бозор муносабатларига ўтиш шароитларида шакллана бошлагани йўқ. У узоқ тарихга эга. Абатта, кейинги 75-80 йил мобайнида буюк давлатчилик шовинизми таъсирида бу маданиятнинг ташқи кўриниши кўп марта ўзгарди.

Маданият, маънавият ва ижтимоий онгнинг барча соҳаларини яккаҳокимлик эгаллади. Кейинчалик халқ маданияти деган ибора пайдо бўлди. Бу маданият байналмилал, халқлар бирдамлигининг намунаси деб кўп тарғиб қилинди.

Маълумки, ҳар қандай миллий маданият, миллий санъат ўзида умуминсоний хусусиятларни мужассам этади. Шунинг учун ҳам чинакам миллий маданият ўз ўрнида байналмилалдир. Бу ҳақиқий миллий маданиятни белгиловчи хусусият бўлиб, у мазмун моҳиятига кўра миллий қатламларга зарар етказмаслиги керак.

Оммавий маданият айримлар ёзаётганидек, фақатгина иккинчи навли «руҳий сақич» асарларнигина яратади, деб ўйламаслик лозим. У жиддий моддий-техникавий ва мафкуравий негизларга таянмаса, одамлар онгига сингмайди. Бироқ оммавий маданият хоҳлаган тарзда, у ёки бу халқ турмушининг ҳар қандай негизи асосида чайқов қилиши ҳам мумкин. Бу ҳолда классик мерос анъаналаридан фойдаланиб, миллий хусусиятларни ўчириб ташлайди, муайян халқнинг маданиятини бирхиллаштиради ва бир қолипга солиб қўяди. «Коммунист», «Бойлар ҳам йиғлайдилар», «Оддий Мария», «Шаддод Роза», «Замарашка», «Тропикали аёл», «Тропикали аёл сири» каби ҳаммабоп, унча мураккаб сюжетга эга бўлмаган филмлар, шунга ўхшаш романлар ва жосуслар ҳақидаги қиссалар, беозор мелодрамалар ана шулар жумласидандир. Бу асарларда қўлланган услублар, мазмунлар бир хил бўлиб, улар соддадил томошабинларни овунтиришга мўлжалланган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И. А. Каримов ҳақли равишда таъкидлаганларидек, санъатнинг бошқа турларини камситмаган ҳолда, бугунги кунда телевидение ва кино санъатининг таъсир кучи бениҳоя юксалиб бораётганини қайд этиш лозим. Шунинг учун менинг назаримда, кичкинтой болаларимизга аталган миллий руҳдаги кўплаб мултфилмлар, бадиий ва видеофилмлар яратиш зарур. Токи фарзандларимиз фақат Уолт Дисней қаҳрамонларини билиб-таниб қолмасдан, ўзбек халқ эртакларини, миллий қаҳрамонларимизни ҳам танисин-билсин, улар билан ифтихор қилишга одатлансин.

Яна бир муҳим масала. Биз оммавий маданият ҳуружи тўғрисида гапирар эканмиз, ҳар қандай миллий маданиятни бойитишда муҳим шарт бўлган маданий алоқаларнинг, тажриба алмашишларнинг ролини сира камситмоқчи эмасмиз. Аммо биз оммавий маданиятни бирхиллаштирадиган, турли маданиятларни ўзаро бойитишга хизмат қилмайдиган, Ўзбекистон халқларининг маданий ўзига хослигини бузадиган, ҳатто барбод қиладиган оммавий маданиятга қаршимиз.

Биз фикрлашимизга, дунёни идрок қилишимизга халақит берадиган, сийқаси чиққан бирлаштиришга, зўравонлик, порнография, ҳар қандай йўл билан бойлик орттиришга бўлган сиғинишларга қаршимиз. Биз инсон ҳуқуқларини ҳурматлайдиган, озодлик ғоялари ва демократия, инсоният тараққиёти учун хизмат қиладиган маданият тарафдоримиз.

Нозимжон АШУРОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси тингловчиси

Ўзбекистон Маданият ишлари вазирлиги «Ўзбекдавлатцирк» республика бирлашмаси бош директори Баҳром Жалилович Мажидовга отаси
Жалил МАЖИДОВ
вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

«ЎЗБЕКИСТОН — ВАТАНИМ МАНИМ»

ҚЎШИҚЛАР КЎРИК-ТАНЛОВИНИНГ ВИЛОЯТЛАР БЎЙИЧА ЯКУНИ ҲАҚИДА

Бугун республикамизнинг шаҳар-қишлоқларида, туман марказларида Ватанимизнинг мустақиллик ва истиқлолни улуғловчи, дўстлик, меҳнат, ёшлик, Ватанга садоқат туйғуларини тараннум этувчи қўшиқлар янграмоқда.

Барча туманларнинг ғолиб қўшиқчилари вилоятлар бўйича ўтказилган кўрик-танловда иштирок этдилар.

Қорақалпоғистон республикасида ўтказилган кўрик-танлов якунига кўра Бердақ номидаги театр яккахони Мирзагул Сапаева «Мустақиллик гуллари» (И. Юсупов сўзи, Н. Муҳамеддинов мусиқаси), Андижон вилояти давлат тиллар институти чолғучилари ва хор жамоаси «Элим деб, юртим деб ёниб яшайлик» сюитаси, Жиззах вилояти Ю. Ражабий номидаги театр яккахони Анвар Йўлдошев «Кўнгиллар тоғдай бугун» (Б. Исроилов сўзи, Б. Зокиров мусиқаси), Фарғона вилоят филармонияси яккахони Илҳомжон Иброҳимов «Ватан» (Э. Сиддиқов сўзи, И. Иброҳимов мусиқаси), Навоий вилояти «Зарафшон» шаҳар вокал-этнографик ансамбли хонандалари Қ. Жўрақулов, В. Колесников «Навоий» (И. Жиянов сўзи, А. Икромов мусиқаси), Сирдарё вилояти «Гулистон» санъат билим юрти хорининг яккахони Нажмиддин Ўринов «Доруломон», Наманган вилоятининг «Навбаҳор» ансамбли яккахони Робия Ҳамидова «Хумо» (А. Отахонов сўзи, Холдорхўжаева мусиқаси), Хоразм вилояти «Юлдуз» ашула ва рақс ансамбли яккахони Ўктам Аҳмедов «Ўзбекистон боғларида» (И. Юсупов сўзи, У. Аҳмедов мусиқаси), Сурхондарё вилояти Денов шаҳар хотин-қизлар қўмитаси ходими Кибриё Оқилова «Ҳур халқлар шараф-шонисан диёр» (Х. Раимов сўзи, И. Шамсиддинов мусиқаси), Тошкент вилояти Бўка тумани маданият уйи иштирокчиси, 4-синф ўқувчиси Бахтиёр Умиров «Она юртим» (З. Обидов сўзи, халқ куйи), Самарқанд вилояти йиғма-вокал чолғу ансамбли «Бир юрт бор» (Х. Бобомуродова сўзи, И. Жавдатов мусиқаси), Бухоро вилояти Бухоро тумани маданият уйи ходими Мавлуда Самандарова «Истиқлол бонги», Қашқадарё вилояти мусиқа билим юрти талабаси Азамат Шарипов Ватан ҳақидаги қўшиқлари билан ғолибликни қўлга киритиб, республика якуний босқичида қатнашиш учун йўлланма олдилар.

Г. ҚУРБОНОВА

Турсунбой АДАШБОЕВ

ҚИШНИНГ ҲАҚИ ҚОЛГАНИ ЙЎҚ

ҲАШАРЧИЛАР

Йўлдош Сулаймонга

Йўлдош бобо боғида,
Қўқон гилос етилди.
Олақанот иш боши
Ҳашар эълон этилди.

Ҳар бир гилос ўрикдай,
Зулдир, серғўшт, қирмизранг,
Қушлар бозори кўриб,
Болалар ҳам ҳангу манг.

Боғдаги томошага,
Зимдан боқар синчалак.
Олақанот чумчуқдай.
Ўтирмади чимчилаб.

Кекиртакдан бежирим,
Гилос лўқ-лўқ ўтарди.
Гердайиши ошиқча,
На «ўхчиди», «йўталди».

Унга тақлид қилишиб,
Чугурчиқ ва ҳаккалар.
Ютқунолмай қолишди,
Ора йўлда ҳаккалаб.

Заргалдоқ-у заҳчалар,
Шошиб қолди ғулдираб.
Тортинчоқ мусичалар,
Симёғочда мўлтирар.

Қораялоқ ҳам читтак,
Сал чимтамоқ — иримчи.
Олақанот ҳашарни,
Якунлади биринчи.

Майна-ку ғойиб бўлди,
Сўрамасдан кечирим.
Йўлдош бобо боғида,
Ишлар битди бежирим.

Қора қарға эриниб,
Шохдан аранг қўзғолди,
Мечкайликда тенги йўқ,
Олақанот сўз олди:

—Ерда қолмас юкингиз,
Биз акангиз турганда,
Галдаги ҳашарингиз,
Чарос чумак урганда.

ШАЛОП-ШУЛУП

Боғ кўчада кўлмакчани
Кечар Тоҳир шалоп-шулуп.
Ўтган-кетган мийиғида,
Кулиб қўяр, қараб туриб.

— Қойил, — дея кимдир уни
Елкасига қўяр уриб
Унга сари ҳовликади,
Халқоб ерда шалоп-шулуп.

Болакайни қутлагандай,
Олақанот сайраб турар.
Гўё «Тоҳир, бўш келма» деб,
Олқиш айтиб, қайраб турар.

Бола фақир кўлмакчани,
Лойқалатар шалоп-шулуп
Долим бобо тол хивчини
Панолатиб, шартта юлиб.

Савай кетди адаб чўпла,
Тизиллатиб аяб туриб,
Тоҳир эса жуфтак урди,
Шалоп-шулуп, шалоп-шулуп.

ҚЎМСАШ

Қишнинг ҳақи қолгани йўқ,
Ёғди ҳатто уч кунлаб.
Аёз бобо қаҳридан сўнг,
Босилди сал учқунлаб.
Турна қатор уй-жойларнинг
Қорга тўлди ораси
Гилам, шолча-маҳалланинг,
Бўлди зўр ноғораси.
Ишга шўнғиб кетди қаранг,
Чанғи тепган болалар.
Кигиз, палос қўтиқлашиб,
Чиқди амма, холалар.
Шоир зимдан кулиб боқар,
Ҳовлидаги тала-тўпга.
Қўни-қўшни ёпишганча,
Супурги, савачўпга.
Қоқар қишнинг чанг-чунгини,
Гардини, ғуборини
Чунки, қўмсаб қолган жуда
Бойчечак ифорини...

ҚУЁШ БИЗНИ АРДОҚЛАР

Олмос тиғли чақмоқдан,
Кўкнинг бағри ситилиб,
Увадали булут бехос,
Чок-чокидан титилиб.
Осмон тоқи нурланиб,
Қуёш бизни шарафлар
Ҳатто туйнук, тиркишлардан,
Нур оқади ярақлаб.
Офтоб қирда бойчечакни,
Гуллаттани улгурди,
Сумалак ташвишида,
Бувим буғдой ундирди.
Қуёш бизни ардоқлар.
Оловида — тафтида
Бобом қўшга шайланар,
Сара уруғ кафтида.

МУАЛЛИФ

Шоҳаҳҳор САЛИМОВ

Ҳажвия

Халқ ижодиёти уйида маҳаллий рассомлар кўргазмаси очилди. «Бекор тургунча, бекор ишла» деганларидек, йўл-йўлакай кўргазмалар залига кирдим. Кираверишнинг ўнг томонидаги бир расмга кўзим тушди: қайрағоч ё чинорга монанд дарахт тасвири тагида ариқ, йўл ва хона манзараси акс этган. Рассомнинг ҳаваскор, ҳали тажрибасиз эканлигини яққол кўрсатиб турибди. «Ҳар ҳолда, ўз қишлоғини тасвирлашга интилибди!», деган хулосага келдим ўзимча.

Мен эндигина бошқа расмларни ҳам назардан кечиришга чоғланган эдим ҳамки, бир йигит илжайиб, эгри-бугри сўйлоқ тишларини кўрсатиб ёнимга келди:

—Қалай, асар зўрми? — деб сўради у кўзлари билан деворга ишора қиларкан.

— Ёмон эмас, лекин...

Мен ўз фикр-мулоҳазаларимни айтиш учун оғиз жуфтлагандим, у сўзимни бўлиб гап қотди:

— Сиз, ҳойнаҳой телевидение ёки радио ходимига ўхшайсиз.

У шундай дея, оёғимдан бошимгача назар ташлади.

— Тўғри, журналистман, —дедим унга жавобан. — Лекин радио-телевиденияда эмас, газетада ишлайман.

Бу гапни эшитиб, йигит бирдан жонланди. Орқага бир қадам чекиниб, тавозе билан таъзимга эгилди:

— Э, ассалому алайкум... Буни қаранг, сизни худонинг ўзи етказди. Хуш. .. у шундай деб ўзини таништира бошлади: — Менинг исмим Кимсанбой. Қишлоғимизда «Рассом» деган ном билан машҳурман.

Мана бу ажойиб расмнинг яратувчисиман. Энди, худо хоҳласа, сиздек санъатшунос журналист туфайли бутун мамлакатга машҳур бўлсам, ажабмас. Аслида-ку, кўзим тўрт бўлиб, телевидение ходимларини кутаётган эдим. Лекин начора! Майли, ҳозирча сиз билан суҳбатлашиб тураман.

Йигит чўнтагидан битта ёндафтарча ва қалам чиқариб, қўлимга тутқазди ва суҳбатни келган жойидан давом эттирди:

—Билиб турибман, сиз, албатта, менга биринчи навбатда рассомчилик оламига қандай қадам қўйганим ҳақида савол бермоқчисиз. Саволингизга жавобим тайёр: мен ақлимни танибманки, расм чизиб келаман. Илк асарларимни «Алифбе» китобига, математика дафтарининг ҳошияларига, кейинроқ мактабимиз ва қўшниларимизнинг деворларига чизганман. Афсуски, ўша вақтларда расм ўқитувчимиз менинг истеъдодимдан ғафлатда қолди. Аниқроғи, мен устоз кўрмаган устодман. Худо марҳаматини дариғ тутмаса, истеъдод устодсиз ҳам сайқал топаркан...

Шундай қилиб «» машҳур рассом» хўжалик раисининг расмини чизгани, отаси шаҳардан унга бўёқ олиб келгани, хотини расмни алвоний матога ўраб-чирмаб бергани, ўғиллари уни бекатгача кузатгани, қўшнилари эса унинг истеъдодига беписанд муносабатда бўлгани ва ҳоказо-ҳоказолар ҳақида бир соатча гапирди.

— Дарвоқе, — деди у сўзининг ниҳоясида, — мақолангизда албатта рафиқам, ўғилларимнинг истеъдодимнинг сайқал топишига қўшган ҳиссаларини таъкидлаб ўтасиз... Ҳа, айтгандай, мақолани сарлавҳасига келсак, уни «Кимсан—Кимсанбой рассом?» ёки «Назардан четда қолган машҳур рассом ижодига бир назар» деб номласангиз, айни муддао бўларди. Энди, ҳар эҳтимолга қарши, мана бу суратимни ҳам олиб қўйсангиз. Мабодо, суратсиз олиб кетсангиз мени тополмасангиз, овора бўлиб юрманг, деймандa..

У гапини тугатиб, бир лаҳза тин олгач, мени яна саволга тутди:

— Хўш, энди сиз мақолани қачон ёзасиз биз қачон ўқиймиз?..

— Мақола аллақачон ёзилган, тайёр экан-ку!

— Воажаб, муаллифи ким экан? — ҳайратланиб сўради у.

— Ўзингиз! Газетада чиқартириб овора бўлиб юрасизми? Шу туришида рафиқангизга ўқиб берсангиз бўлди.

— А?

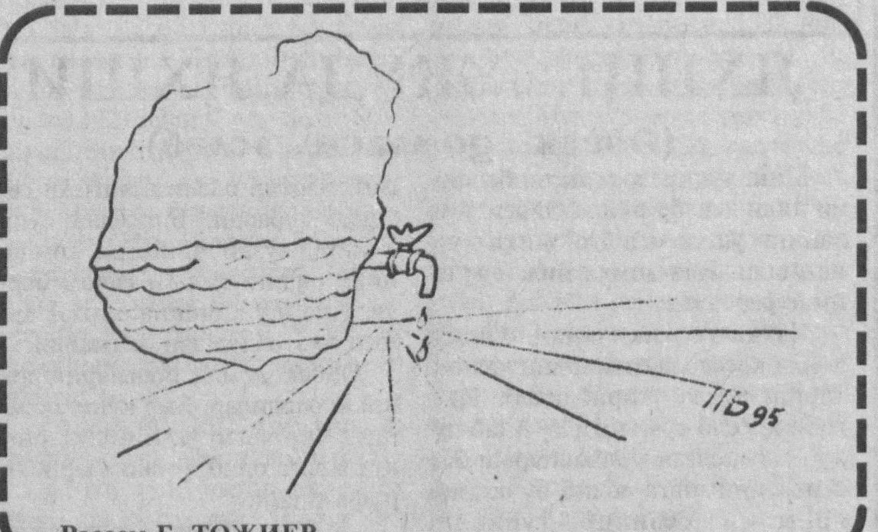

Рассом Б. ТОЖИЕВ

ЯХШИ ОВҚАТ ҚОЛГУНЧА...

Ҳажвия

Семизлигидан нақ шкафдек келадиган киши пишиллаб, дўхтир ҳузурига кирди.

— Келинг. Вой-бўй, намунча, бу эрмакка семираяпсизми, биродар?

— Нима десангиз денг, дўхтиржон. Сув ичсам ҳам, нафас олсам ҳам семираман.

— Хўш, нима шикоятингиз бор?

— Шу, овқатта қўшиб каттароқ суякми, темир қошиқми ютиб юбордиммикан, дея чўчияпман. Олдинлари тош есам ҳам ҳазм қилардим, энди бўлса ошқозонимда нимадир тургандек туюлади. Кейин, уйқумни мазаси йўқ. Илгари йигирма тўрт соатлаб ухлардим. Энди зўрға ўн-ўн икки соат ухлаяпман. Устига-устак дармоним йўқ. Бу ердан икки юз қадамча нарида, хув анови каптарлар учиб юрган уйда тураман. Ўша ердан шу ергача икки соатда аранг етиб келдим...

— Қойил! Секин юришда тошбақани ҳам бир чўқишда қочирибсиз, — кулди дўхтир. — Озишингиз керак. Семизликни қўй кўтаради, дейишади. Жонингизда қасдингиз борми?

— Ёшлигимда ориққина эдим, қаттиқроқ шамол эсса, йиқилгудек ҳолим бор эди. Уйландиму, айний бошладим. Гап шундаки, хотиним ўта сахий, овқат қилса қозонни тўлдириб пиширади. «Нега бунча кўп пиширасан, иккаламизга етса бас-да. Исрофгарчилик қилма», десам «Битта-яримта меҳмон лоп этиб келиб қолса, шошиб қолмаймиз, шартта сузиб олдига қўямиз», дейди. Ўйлаб қарасам, гапи тўғри. Лекин ҳар доим ҳам меҳмон келавермайди-да, ярим қозон овқат қолиб кетади. Ташлаб юбориш увол. Отам раҳматли «Яхши овқат қолгунча, ёмон қорин тешилсин», дегувчи эдилар. Шуни эсладим-да, кўзимни чирт юмиб, тушираавердим, тушираавердим... Кейин десангиз, аста-секин жир битиб тарвуздеккина қоринча пайдо бўлди. Унинг устига қўшнилар беминнат ёрдамга келишди.

Бир маъракада, хотиним «Бизникидан умуман чиқит чиқмайди. Хўжайиним омон булғур ҳай-ҳай демасам картошка пўчоғиниям бир карра ишловдан ўтказадилар», деб мақтанибди. Эртаси эшигимиз жиринглаб қолди. Очсак, дугонаси, қўлида бир коса ош. «Меҳмонимиз келмай қолишди. Ошни кўп қилибман. Қолса айнийди. Хўжайинингизга беринг, савобга қоладилар», деди. Начора. Қайтариб бериш ноқулай. «Яхши овқат қолгунча, ёмон қорин тешилсин». Шундан сўнг бошланди, дўхтиржон. Кимдир кўпроқ ош қилади, ортгани бизникига чиқади. Зиёфат қилишади, ортиқча егуликлар менинг қорнимга тушади. Овқат устига овқат. Ишонасизми, лоф бўлса ҳам, эртаклардагидек соат сайин семиравердим.

Тўйларга эртаси куни ҳам чақиришадиган бўлишди. Ортиб қолган егуликларни олдимга уйиб ташлашади. Бир чеккадан тушиб тинчитиб ташлайман. Охирида, раҳмат, айтишиб, «Бу хизмат ҳаққингиз» дея озиқ-овқат солинган тугунчаям тутқазишади.

Тўйдан бошим чиқмай қолди. Бирига вақтим бор, бирига йўқ. Борсанг — ҳай, ҳай, бормасанг, жанжал. Тунов куни биттасига «Боролмайман, буюртма олганман», десам: «Манзурахоннинг тўйида бир ҳафта ётиб олдингиз, бўрдоқига бойланган сўқимдек бўлиб. Бизга қолганда шу экан-да. Камбағал, тўйидан тузук нарса ортиб қолмайди, деб чўчияпсиз шекилли», деб кўз ёши қилди.

Кўнглим бўш, йўқ деёлмадим. Буюртма олган жойимга бориб кучанишга тўғри келди. Ўзимни уриб, сўкиб бўлсаям уч кунлик овқатни бир ярим кунда еб, Ҳадичахонникига ўтиб, у камбағалниям тўрт тоғора ошини паққос тушириб хурсанд қилдим. Бундан маҳалла оқсоқоли хабар топибди. Чақиртириб «Мешвой, қоринни асраб, авайлаб юринг. Бўлар-бўлмас нарсаларни тиқиштиравверманг. Фақат маҳалла эҳтиёжи учун ишлатинг», деб қолди. Сўнг қўлимга рўйхат берди. Шунга қараб тўйнинг эртаси секин қийшайиб қоринни силаб бораман.

Яқинда узоқроқдаги бир танишим тўй қилди. Уч кун қолиб, ҳамма ёқни тозалаб келсам, маҳалла оқсоқоли тутақиб кетди:

— Қаёқда юрибсан! Бу ерда икки тўй бўлди. Қўчқорнинг думбасидан қилинган икки тандир сомса, ярим қозон ош сени кута-кута ачиб, бижиб ётибди. Сенга ишониб тўй қилишувди. Ишончни оқламадинг.

Қорин жонивор кенгайиб, охири шу даражага етдики, ўрнимдан қўзғололмай қолдим. Оқсоқолнинг кўрсатмасига биноан менга атаб махсус тахтиравон ясаттиришди. Тўрт йигит кўтариб тўйга олиб боришади. Бир куни кўпроқ овқат еб қўйибман, ўнта бўлиб ҳам кўтаролмай қолишди.

— Чатоқ, чатоқ, — бош чайқади дўхтир. — Бугундан бошлаб қатъий парҳезга ўтасиз. Бўлмаса, яқинда хайр-хўшниям насия қилиб... Лекин, бир илтимосим ҳам бор.

— Жоним билан, бемалол айтаверинг, дўхтир.

— Кеча шу ерда ўтириш қилган эдик. Анча овқат ортиб қолибди. Ташлаб юбориш увол. Ҳамшира ҳозир илитиб олиб келади. Шуни иккаламиз секин тинчитсак. «Яхши овқат қолгунча...»

Марат ШАРИФ

ЧЎМИЧ БИЛАН КАПГИРГИНА

Мен кўп нарса сўрамайман,
Бир қозон, бир ўчоққина.
Тенгимга дуч қилсанг бас,
Бир гўзал, бир кучоққина.

Умрим майли ўтиб кетсин,
Оқар сувдай изсизгина.
Ёрим менга инъом этсин,
Битта ўғил, бир қизгина.

Ажабтовур чол бўлайин,
Мен-ла у ҳам кампиргина.
Қўлидан ҳеч тушмасин-да,
Чўмич билан капгиргина.

Мен кўп нарса сўрамайман,
Бир қозон, бир ўчоққина.
Тенгимга дуч қилсанг бас,
Бир гўзал, бир кучоққина.

Абдураззоқ ОБРЎЙ.

ҚУЛОҚҚА ЧАЛИНГАН ГАПЛАР

Қарздор одамнинг хотираси заиф бўлгани дуруст.

***

— Дадаси, эшитдингизми?! Артист ўғлимиз ҳушёрхонага тушиб, «томоша» кўрсатган эмиш?!!

***

Харидор тижорат дўкони сотувчисидан сўрабди:
— Манави палтонинг ёрлиғидаги сонлар — унинг нархими ё бирор телефон номерими?

***

Унинг пайпоғи йўқолди. Йўқолса йўқолар, ўзи ҳам кийилавериб титилиб кетганди. Аммо... ичида хотинидан яширган пули бор эдида...

***

Мен ўйлаб бўлгунча, хотиним хулоса чиқаради.

***

Қўриқхона бошлиғининг ахборотидан:
«...Муваффақиятларимиз чакки эмас. Ўтган икки йил орасида икки ваҳший ҳайвон ва олти турдаги паррандани «Қизил китоб»га киритдик»...

Абдуазиз ҲОШИМОВ
тўплаган

ТАХАЛЛУС ШАРОФАТИ

Қайданам «тахаллус танлаш маъракаси» бошланди-ю мен ишлаётган газета ходимлари ҳам ёппасига унинг дардига мубтало бўлдилар. Каминаи камтаринннинг эса битта яхши фазилати бор. Шошма-шошарлик қилмайман. Бирон оммавий ҳаракат бошланса, аввалига ўзимни четга тортиб, кузатиб тураман. Охири бахайр бўлса, кейин қўшиламан. Ўзимга тахаллус танлашда шундай йўл тутдим.

Бу орада газетамиз саҳифалари янги-янги тахаллусу имзоларга тўлиб кетди. Мен эса ўзимга муносиб тахаллус топишда бироз қийналиб қолдим. Шунда дўстларим ёрдамга келишди.

Бир сафар баҳсимиз узоқ давом этди. Дўстим Авлиё ўғли тахаллус кишининг феълу атворини ифода қилиши лозимлигини таъкидлаб, ғайратим ичимга сиғмаслиги, тилим ўткир-бурролиги сабабли «Оташнафас» тахаллусини олишимни маслаҳат берди. Аммо бу таклиф нафақат менга, балки бошқа дўстларимга ҳам маъқул тушмади. Ҳарқалай, оташ дегани олов-да...

Боғистоний деган дўстим тавсия қилган бир нечта тахаллус ҳам рад этилди. Аммо мен Боғистонийга ҳавас қиламан. Қишлоғининг номи чиройли, тахаллусбоп. Мен-чи? Чкаловск деган жойда дунёга келганман. Шундай бўлгач, биров мени «Ҳов, чкаловский» деб чақирса, қулоққа қандай хунук эшитилади. Эҳ, қанийди, археологларимиз тез орада мен туғилган юртнинг қадимий номини аниқлаб, тиклаб беришса?..

Ниҳоят, кўпчилик «Қалампирий» тахаллуси устида тўхталди.

— Яхши, айни муддао, — деди Мантиқий, — чунки дўстимиз қалам тебратиб кун кечиряпти, бунинг устига ёзган мақолалари замирида аччиқ ҳақиқат бор, жуда таъсирчан, ўткир — худди қалампирдай. Бу тахаллус мантиқан жуда тўғри!

Таассуфки, Фозилзода ўз фозиллигини яна намоён қилиб қолди.

— Йўқ, бу фикрга мен қўшилмайман. Тахаллус одамнинг таржимаи ҳолини, унинг туриш-турмушини, яшаш шароитини ўзида тўла мужассам этиши керак, — деди у. — Биласизлар, машҳур рус ёзувчиси Алексей Максимович «Горкий» тахаллусини олган эди. Чунки унинг тақдир-ҳаёти аччиқ кечганди. Бизнинг дўстимиз ҳам бир неча йилдан буён у квартирадан бу квартирага кўчиб, ижарада яшамоқда. Келинг, яхшиси, унга «Кўчарий» тахаллуси берайлик...

Хуллас, дўстларим бир овоз билан «Кўчарий» тахаллусини менга ёпиштирдилар. Аммо буни қарангки, уч-тўрт марта шу тахаллус остида мақолам чиққач, идорамиз раҳбарлари менга уй беришди. Худо хоҳласа, унга эсон-омон кўчиб кириб олай, кейин «Кўчмасий» тахаллусини қўйиб, ижодимни давом эттираман.

АНЪАНАЛАР ДАВОМИЙЛИГИ

Республикамизнинг барча вилоят ва туманларида Ўзбекистон мустақиллигининг беш йиллигига бағишлаб «Ватанни севмоқ иймондандир» шиори остида ўтказилаётган танлов халқ сайлига айланиб кетди. Ана шу танлов муносабати билан Ўзбекистон республикаси Халқ таълими вазирлиги ҳунар таълими ўқувчиларининг Республика маданият уйи билан ҳамкорликда бир хайрли ишни амалга оширди.

23 — 24 апрел кунлари Тошкентда Республика илмий таълим методика марказида республика ҳунар таълими мактаблари ўқувчиларининг II фолклор фестивали бўлиб ўтди. Фестивални ўтказишдан мақсад халқимизнинг ўлмас дурдоналарини асраб-авайлаш, ота-боболаримизнинг бизгача етиб келган анъаналарини, урф-одатлари ва турли маросимларни янада бойитиш, халқ санъатининг янги қирраларини излаб топиш, ўтмиш ва бугуннинг ўзбекона удумларини улуғлаш, ёшларнинг халқ ижодига қизиқишларини кучайтириш, ўқувчиларга шарқона тарбия услубларини сингдириш ва маданий-оммавий ишларни шакллантиришдан иборат.

Танловда 13 вилоятдан келган ҳунар-таълими билим юртлари ўқувчи-талабалари иштирок этдилар. Тошкент маданият институти анъанавий халқ мусиқаси кафедраси мудири Раҳматжон Турсунов, таниқли шоир Нормудов Нарзуллаев, пойтахтдаги 22-болалар мусиқа мактаби раҳбари Норқул Ризаев, Ўзбекистон халқ артисти Бахтиёр Алиев, ҳунар таълими ўқувчиларининг республика маданият уйи бош балетмейстери Тўлқин Қосимовдан иборат ҳакамлар ҳайъати иштирокчиларнинг чиқишларини диққат билан кузатиб, баҳолаб боришди.

25 апрел куни Ҳамза номидаги ўзбек давлат академик театри биносида ўтган фолклор фестивалининг якуний концертида ғолибларни тақдирлаш маросими бўлди.

Дилфуза
НОРМУРОДОВА

ҚЎҚОН УЧРАШУВЛАРИ

Боши биринчи бетда

Учрашувлардан бири шаҳардаги тиббиёт таянч билим юртида бўлиб ўтди. Юсуф Отабеков номидаги бу ўқув даргоҳи шаҳардагина эмас, бутун водийда ўзига хос нуфузга эга.

Учрашувда сўзга чиққан билим юрти директори Дилзодахон Пирматова, шоир Ҳабибулло Саид Ғани, ўқитувчилар Алҳамжон Мирсаидов, Анваржон Дадабоев, Бурҳонжон Тошматов, талабалардан Зайнобиддин Арабов, Маҳбуба Шокирова ва бошқалар газета ҳақида ўз фикр ва мулоҳазаларини баён этдилар. Нотиқларнинг ҳар бири «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» мустақилликка эришиш, уни мустаҳкамлаш ишига ўзининг салмоқли ҳиссасини қўшганлигини, турли касб эгалари, шулар қаторида ёшларнинг ҳам севимли нашри бўлиб қолаётганини эътироф этдилар. Айни пайтда учрашув қатнашчилари мустақил Ўзбекистоннинг келажаги тўғрисида сўзлаб, Ватан озодлигига нисбатан қилинаётган турли хил хуружларни, жумладан, Россия Думасининг собиқ мустабид тузумни тиклаш йўлидаги уринишларини кескин қораладилар.

Худди шундай учрашувлар шаҳардаги 17, 29-болалар боғчаларида, кўзи ожизлар махсус мактабида, «Исфара гузари» маҳалласида ҳам бўлиб ўтди. Шоирлар Ҳабибулло Саид Ғани, Абдукарим Жумабоев, Озодахон Юсупова йиғилганларга ўзларининг янги шеър ва ғазалларидан ўқиб бердилар. Ўзбекистон халқ артисти Раҳимахон Мазоҳидова, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Муҳиддин Мамадалиев бошчилигидаги санъаткорлар ҳамда «Роҳат» хусусий корхонаси қошида фаолият кўрсатаётган «Олтин жўжа» қўғирчоқ театри актёрлари ўз санъатлари билан учрашув қатнашчиларини хушнуд этишди.

Учрашувлар чоғи машҳур тадбиркор, ишбилармонлик бўйича мамлакат танловининг ғолиби Нурилла ҳожи Абдуллаев ўзининг «Муборак ҳаж сафари» ҳамда «Савдогарнинг 101 сири» китобларини ёшларга ҳадя қилди, болалар боғчалари тарбияланувчиларига корхона номидан совға-саломлар улашди.

Қўқон учрашувлари якунида бундай мулоқотларни «Роҳат» корхонаси ҳомийлигида водий туманларида, мамлакатимизнинг бошқа вилоятларида ҳам давом эттиришга қарор қилинди ва бу ҳақда «Роҳат»чилар билан келишиб олинди.

М. АҲМЕДОВ

ЎТТИЗ ЁШЛИ ШАБНАМ

Бола — янги инсон, топ-тоза руҳ, покиза туйғу. Аммо бола оёққа тургунича, оқ-қорани танигунича ҳимояга, парваришга муҳтож тарзда дунёга келади. Унинг қаршисида дунё бутун сирру асрори билан намоён бўлади. Бола назарида дунё янги, дунё номаълум.

Йуқ, дунё янги эмас, дунёга келган инсон янгидир. Янги инсонга кўҳна дунё янги кўринади. Шоир ҳам бежиз айтмаган:

Болаларга берайлик бир кун дунёни.

Дунёни у болалардай янги ва мусаффо кўришни истаган. Дунё дардидан бир кунгина фориғ бўлишни, бир кунгина ўзини бегуноҳ туйишни, дунёнинг ишларидан бегона туришни хоҳлаган у.

Ҳа, болаларга дунё нотаниш. Улар ўзларига нотаниш бўлган ҳамма нарсанинг номини сўрайдилар. Ҳар нарсани билишга қизиқадилар. Уларнинг сизу бизга берган саволлари беҳисоб. Баъзан саволлардан безамиз. Баъзан не деб жавоб беришга қийналамиз. Савол, савол кетидан савол туғилаверади. Дунё саволлардан иборат.

— Анови нима? Бу нима? Нимага? Нима учун?

Шунинг учун мана шундай ҳолатда ҳеч қачон болаларнинг бир ўзларини ёлғиз, дунё билан юзма-юз қолдириб бўлмайди. Баъзи давлатларда боласини уйда ёлғиз қолдирган ота-оналар жиноий жавобгарликка тортиладилар.

Шунинг учун бола тарбияси давлат аҳамиятига молик бўлган масъулият ҳисобланади.

Болаларга дунёни танитишда, уларнинг дунёқарашини шакллантиришда болалар боғчаларининг, тарбиячиларнинг хизмати катта.

Ана шундай масъулиятли вазифани бекаму кўст адо этаётган тарбиячилар жамоаларидан бири Чилонзор туманидаги 336-болалар боғчасидир. У «Шабнам» деб аталади.

Шу кунларда «Шабнам»нинг тўнғич болалари 30 га кирди. Улар ҳозир мустақил Ўзбекистонимиз ишлаб чиқаришининг турли соҳаларида меҳнат қилмоқдалар. Ўзининг 30 йиллик юбилейини нишонлаган «Шабнам» жамоаси бундан беғоят хурсанд.

«Шабнам»да болаларни соғлом ўстириш, соғлом тарбиялаш учун барча шарт-шароитлар муҳайё. Боғчада ватанпарварлик тарбияси, жисмоний тарбия, мусиқа тарбияси, экологик тарбия, тил ва ўқиш ўргатиш бўйича машғулотлар ўтказилади. Бундан ташқари боғча ҳудудида «Даволаш маркази», «Фитобар», «Иссиқхона», «Спорт саройчаси», «Лингвистика хонаси», «Ўсимликлар ва жониворларни макет ва суратлар орқали таништириш маркази» ишлаб турибди. Машғулотлар ва даволаш ишлари замонавий техникалар воситасида, компютер ва тиббий аппаратлар ёрдамида амалга оширилади.

Боғча мудираси Зайнаб Одилова, иш бошқариш бўйича мудира муовини Лариса Матолина, моҳир тарбиячилар Гули Муҳаммадалиева, Фотима Нуралиева, Маҳбуба Пирматова, Валентина Кручникова, Татяна Комар, Нафиса Амиржонова, Эмма Авзиянтова ва бошқаларнинг ўз касбларига меҳри бекиёс.

Улар болалар тарбиясига ижодий ёндашадилар. Шунинг учун «Шабнам»нинг республика миқёсидаги обрўйи катта.

Биз «Шабнам»ни 30 ёши билан самимий қутлаймиз. Унинг бундан кейинги ишларига омад тилаймиз.

Рустам МУСУРМОНОВ

ХОР ФЕСТИВАЛИ

Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент давлат консерваториясининг 60 йиллигига бағишланган фестивал бўлиб ўтди. Уни хор дирижёрлиги кафедраси ташкил этди. Фестивалда Тошкент шаҳар ўрта махсус ва олий ўқув юртлари ҳамда болалар ҳаваскорлик хор жамоалари иштирок этдилар.

Тошкент давлат консерваторияси талабалари, Абдулла Қодирий номидаги Тошкент давлат маданият институти, Глиэр номидаги республика ўрта махсус мусиқа мактаби, Консерваториянинг хор-опера студияси, шунингдек, 6-, 20-, 10-болалар мусиқа мактаблари, 27-, 286-ўрта махсус мактаблар хор жамоаларининг дастуридан ўрин олган Ўзбекистон, Ватан ҳақидаги қўшиқлари кўпчиликка маъқул бўлди. Бастакорлардан А. Мансуров, Н. Норхўжаев, Ф. Алимов басталаган куйлар томошабинлар олқишига сазовор бўлди.

Г. ҚУРБОНОВА

БИЛДИРИШ

Шу йил 3 май, жума куни соат 15 да Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси (Жавоҳарлал Неру кўчаси, 1-уй)да ҳозирги ўзбек шеърияти муаммоларига бағишланган Давра суҳбати ва мушоира бўлади. Уни шеърият кенгашининг раиси ЖУМАНИЁЗ ЖАББОРОВ бошқариб боради. Муҳокамани ёш мунаққид РАҲИМЖОН РАҲМАТ бошлаб беради.

Шоирлар, мунаққидлар, ноширлар ва барча шеърият мухлислари таклиф этилади.

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона телефони— 33-52-91
* * *
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи муҳаррир —Аҳмад ОТАБОЕВ